

Skriblerier

Forår

18. marts

Paradise Lost.

Det er mandag den 18. marts. Klokken er snart halv ni, og det er en god dag at starte en dagbog på.

Det er netop begyndt at sne, og vejrmeldingerne om den kommende snestorm ser ud til at holde. Sne i dag og i morgen og så langt øjet rækker. Det blæser.

Jeg havde en besynderlig drøm i nat, der fik mig til at vågne med hjertebanken. Det har jeg ind imellem. Denne drøm handlede om, at jeg cyklede fra Børkop til Gårslev en mørk nat uden lygter, fordi jeg blev forfulgt af en bil, der åbenbart ville have fat i mig og forhindre mig i at komme hjem. Så jeg cyklede og cyklede det bedste jeg havde lært i håb om ikke at køre af vejen og i håb om ikke at blive opdaget. Omsider nåede jeg hen til svinget mod Gårslev ved Karl Kyeds gård, hvor jeg skulle vente på et par modkørende biler, før jeg endelig kunne dreje til venstre. Jeg racede ned mod Haargaards gård og forbi Bendix Rands, hvor jeg bemærkede de gule porte, selv om det var mørkt. Hele tiden var den søgende bil ikke langt bag mig... Og så vågnede jeg op med hjertebanken.

Jeg gik ud for at tisse og lå så og funderede lidt over drømmen. Jeg kom til at tænke på, om det ikke, når alt kommer til alt, er det, det hele handler om: at komme hjem. Hjem til mor og far og familien og barndomshjemmet. Hjem til trygheden i den evige barndom, hvor alt var givet. Ja, vi drager ud hjemmefra – forlader det hele for at skabe vores eget liv mere eller mindre modvilligt – men dybest nede i vores sjæls dybhav længes vi tilbage med en evig længsel. En paradislængsel, som aldrig kan opfyldes – i hvert fald ikke i dette liv. Psykologerne siger, at vi skal se at komme hjemmefra og se at få gjort op med vores forældre – se at få navlestrengen revet over og blive voksne. Og det kan selvfølgelig være rigtig nok for en overfladisk betragtning, og hjemmefra kommer vi jo, og nogle af os bliver vel også voksne engang med tiden. Men drømmen fortæller mig noget andet. Fortæller om en evig længsel, som jeg for alt i verden ikke må glemme, for det er den, der dybest set bevæger mig, uanset hvordan jeg så ellers kommer af sted med mit liv. Længslen tilbage mod mit ophav.

Jeg kan så i erkendelse heraf rejse til Gårslev i tide og utide i et håbløst forsøg på at realisere min længsel, eller i hvert fald gøre fagter-

ne, men det er nok ikke meningen, selv om det nu er dejligt at gense de gamle steder igen og igen. Meningen med drømmen er vel, at jeg skal vedkende mig min dybe og uudslukkelige længsel og leve med den vemodige erkendelse af altings forgængelighed. Leve i fuld bevidsthed og ikke i en eller anden drøm om, at alt er fint og godt her og nu. Og at du for længst er kommet hjemmefra og er blevet voksen – eller som det er moderne: et helt menneske. Det er en farlig illusion, for kun i erkendelsen og accepten af dit så at sige amputerede liv, hvor du vandrer mod en stadig mere fortvivlende ensomhed, indtil den fuldbyrdes i døden, kan du for alvor leve på et sandt grundlag og foretage dine valg i dit fortvivlede liv. Ikke så mærkeligt, at døden ofte nok skildres netop som at komme hjem, for det ville jo give god mening til det hele. Illusionen skøjter jo bare hen over det hele i et evigt kapløb med den død, du for enhver pris vil undgå at tale om, fordi den med en ubarmhjertig konsekvens tillader sig at modsige hele din overfladiske livsholdning. Døden må ikke være til. Medmindre du altså tør erkende og acceptere – ja mere end acceptere: elske dit længselsfulde og fortvivlende liv, som det er. Elske livet for hvad det er uden påståelige illusioner, der, som den sukrede overflade på pillen, skal mildne livet, så det bedre glider ned. Og til dette liv hører altså for mig i hvert fald en uudslukkelig længsel tilbage mod mit tabte paradys.

Nu er det nok ikke bare mig. Paradismyten i Bibelen beskriver sådan set fænomenet på bedste måde med denne uddrivelse af det oprindelige paradys – ud på den hårde jord, hvor kun døden venter efter alt dit slid og al din møje. Og du kan ikke vende tilbage, for der står engle med flammesværd og vogter indgangen. Men så handler det vel netop om at elske dette nye liv udenfor Paradys – elske det, fordi det er, hvad du har, og det nytter ikke at drømme sig væk fra fortvivlelsen, ensomheden, lidelsen og døden, for så mister du livet for alvor. Vedkend dig dit liv, som det er – elsk det og vedkend dig det. Og måske skal du endda forkynde det, som Jesus gjorde det med sin eksistentielle forkyndelse af livet her og nu som Guds rige. Det ser fortvivlende ud, livet, med krig og vold og sygdom og fattigdom og uretfærdighed overalt, men ser man nøjere til, er Guds rige eller Paradys selv til stede i det alt sammen. Det handler om at kunne se Guds rige i det uretfærdige samfund. Det handler om at kunne se Gud i din næste. Det handler om at holde fast i livet, som det er - og dog kunne elske uden forbehold.

Spændende drøm. Nu ligger der allerede et fint lag sne derude. Snevejret skulle ebbe ud i løbet af eftermiddagen, men kommer igen i mindre målestok i morgen og de følgende dage. Så golf bliver der nok ikke meget af i den kommende tid, hvilket er ærgerligt nok, men

på den anden side er det godt for min ømme ryg – og sådan er det jo, livet... Forunderlige mystiske liv.

19. marts

Paradise Lost 2

Sneen har lagt sig i et pænt lag over hele landskabet. Det blæser lidt og blæsten skaber små skyer af fygesne, der farer hen over landskabet som fortravlede spøgelse. Katten er ude at føjte på 6. døgnet – vores hankat på snart to år, så det er vel kun naturligt her ved forårstide. Ud at se på kattedamer. Kirsten skulle have været til Svendborg i dag som frivillig på hospice, men har meldt afbud på grund af vejret og lidt sygdom i kroppen. Selv har jeg også lidt bøvl med kroppen – dels med ryggen, der ikke vil komme sig og dels også med maven, men det sidste kan jo skyldes, at vi drak tre glas rødvin i går aftes. Vi drikker generelt for meget rødvin. Det bødes der for. Men ellers har vi det jo trygt og godt hernede på vores smukke sted med pension og fred og ro. Og det kan vi takke vores land for, der på bedste måde tager sig af sine borgere og beskytter dem mod alt ondt, hvilket også er dets opgave. Til gengæld har vi jo så ydet en indsats for staten – en indsats, der giver os ret til at nyde freden og roen hernede. Lidt ligesom at komme i himlen efter et tro og gudfrygtigt liv på jorden.

Det er på mange måder et godt land, vi lever i. Måske et af de bedste i verden, hvor få har for meget og færre for lidt, som Grundtvig synger, og hvor det sociale sikkerhedsnet er velfungerende. Det ser også ud til, at det økonomiske system, vi lever under, virker til gavn for mange – i hvert fald for os. Og det lægger jo en dæmper på samfundskritikken, at vi så at sige lukrerer dybt og inderligt på samfundet, men alligevel kan jeg ikke lade være med at stille spørgsmål ved hele systemet.

Det kan synes både uretfærdigt og utaknemmeligt sådan at skide i sin egen rede eller pisse i brønden, som man siger, men det får så være. Jeg har en iboende kierkegaardsk trang til at trænge ind bag det givne og vedtagne og afsløre grundlaget for hele denne samfundskontrakt mellem staten og det enkelte menneske. Lad mig bruge Hedeby som eksempel. Hedeby var en af de første danske byer, hvor folk samlede sig - primært for at drive handel, og handelen trivedes og blomstrede rundt om Østersøen med de andre handelssteder langt ind ad de russiske floder. Der var dog det evige problem med de vilde horder af voldsmænd og røvere, der gang på gang overfaldt handelsvejene og handelsbyerne og de fredelige købmænd, og det medførte naturligt nok et stadig højere råb om beskyttelse. Og man fik beskyttelse. Nogle af de stærkeste bander tilbød at beskytte handelspladserne og –vejene – naturligvis mod betaling. Ikke ulig de moderne mafiametoder, vi netop har set i

København, hvor bander kræver beskyttelsespenge af butiksindehavere og andre udsatte. Tanken er jo, at hvis man siger nej til at betale, ville man netop ønske, man havde haft beskyttelse.

Det var på den måde, Danmark opstod. Og det var vel på den måde, stater i det hele taget opstod – i vores kultur begyndende med bystaterne langs Eufkrat og Tigris og Nilen for tusinder af år siden. Man ønskede simpelt hen beskyttelse. Spørgsmålet er, om det enkelte menneske dermed både solgte sin sjæl og sin frihed og blev reduceret til en flok kræmmere, hvis formål med livet var mad og lidt underholdning – brød og skuespil.

Måske er det det, paradismyten fra i går også handler om. Det mener John Dominic Crossan i bogen *In Search of Paul*, hvor han prøver at argumentere for en mere social forståelse af syndefaldet end den sædvanlige individuelle. Måske var det netop civilisationens opkomst, der var resultatet af at spise af kundskabens træ – den indlysende fornuftige civilisation med statsdannelse og riger og imperier, der kunne stå sig mod naturen og mod fjenderne og skabe tryghed for indbyggerne. Men spiser I af den, mister I både Gud og livet. Da skal I sandelig dø! advarer skaberen forgæves. Det er vel heller ikke helt skudt ved siden af, at det netop var kvinden, der ønskede denne tryghed og sikkerhed for familien, mens manden trivedes udmærket som nomade eller jæger i det fri. Man mistede så at sige sin menneskelige gudgivne uskyld i det frie og selvberørende liv, hvor alt kan ske, til fordel for den civilisation eller måske domesticering, der altså slet ikke var Guds mening med sit skaberværk. Eller var det? Eva fik tæmmet Adam, og Adam lod sig alt for villigt domesticere, for 'milde kvinder, hvor har de magt.' Så kom brodermordet, hvor den frie hyrde dræbes af landmanden, der skal bruge al jorden til at dyrke korn, og som sidder tungt på sine tyve tønder land med sin frugtbarhed og sine stude og sin familie. Men friheden råber til Gud fra jorden. Det var ikke Guds mening med mennesket, at man skulle dyrke jorden frem for Gud. Hvis man kan sige det på den måde. Guds mening med mennesket var frihed og harmoni med den natur, Gud havde skabt for mennesket, men i stedet kom hele denne opstyltede og kunstige civilisation, som har præget vores verden lige siden.

I begyndelsen var friheden, og friheden var hos Gud, og friheden var Gud. Men så kom staten, og mennesket sagde farvel til friheden, og Gud blev til statens Gud, der skulle sikre civilisationen. Selv Gud blev domesticeret og fornuftig og boede nu i dertil indrettede templer og blev dyrket som en anden kejser. Og nu har civilisationen været så længe, og vi er i den grad faldet til patten, at ingen længere stiller spørgsmål eller lytter til den frihed, der stadig råber til os fra jorden: Hvor er Abel, din bror?

20. marts

Lev Nikolaievich Tolstoj

Her til morgen stod katten ude på terrassen og mjavede og ville ind. Det var nu rart at få den hjem igen. Der er stadig let sne og dis derude. Fuglene flokkes om fuglebrættet. I går kom Mikkel Ræv luntende helt op til huset. Den lagde ikke mærke til, at vi stod musestille oppe på terrassen og kiggede på den. Den må jo være sulten. Vi tænkte, om den havde ædt katten, men nu må vi jo tage det i os igen. Jeg tror heller ikke, en kat er særlig delikat. Vi skulle have været til Mogens og Ingeborg til frokost i dag, men vi meldte afbud på grund af vejret og Kirstens småskranten.

For et par dage siden gik jeg i gang med at læse Gandhis selvbiografi fra 1925. I forvejen er jeg så optaget af Gandhis tanker om ikkevold, at jeg har hængt et billede af ham op i stuen sammen med familie og venner. Gandhi fortæller blandt meget andet, at han under sit ophold i England blev fascineret af Leo Tolstojs lille bog: Hvori består min Tro, så jeg gik på nettet og hentede bogen, der er fra 1880'erne. Tolstojs 'mageløse opdagelse' består i, at han pludselig som 50-årig opdagede, at meningen med Bjergprædikenen var, at den skulle tages bogstaveligt – både af det enkelte menneske og også af staten. Sætningen, der ramte ham som et kølleslag var: I skal ikke sætte jer imod det onde. De gamle sagde: Øje for øje, tand for tand, men jeg siger, at I ikke skal sætte jer imod det onde og altså ikke gengælde ondt med ondt, men med godt.

Ifølge Tolstoj har kirken og skriftfortolkerne altid hævdet, at dette var et umuligt krav, som mennesker ikke ved egen kraft kunne opfylde, men kun i kraft af Guds nåde gennem Jesus Kristus. Altså gennem kirkens nådemidler, men det er en grov fejlfortolkning, der blot skal legitimere volden i samfundet – den vold bl.a. i form af krig og straf, som kirken jo fuldt ud sanktionerer som Guds vilje. Ud fra denne opdagelse vil Tolstoj nedlægge militæret og domstolene og for så vidt hele statsapparatet, som vi kender det gennem årtusinder. Hele den civilisation, som vi roser os af, men som har trukket et blodigt spor ned gennem historien – ovenikøbet i den Guds navn, som sagde såre enkelt og ligefremt til sine efterfølgere: I skal ikke sætte jer imod det onde! Døm ikke! Vær barmhjertige, tilgiv, og giv til den, der stjæler fra dig – velsign den, der forbander dig. Det er Guds lov i modsætning til den skrevne lov, der siger øje for øje, tand for tand. Det er Guds rige i modsætning til civilisationen, som vi kender den. Kirken, som vi kender den.

Det er en fascinerende lille bog, som jeg ikke er færdig med, men som jeg læser som en kriminalroman. Især for mig er den fascinerende, fordi jeg stadig sidder og arbejder med det, man kunne kalde kernen i Jesus' forkyndelse. Heller ikke jeg er tilfreds med fortolkningen af Jesus, fordi jeg tror, hans budskab var langt mere ved-

kommende og samfundsnedbrydende, end vi vil være ved. Jeg tror, Tolstoj har ret i sin påstand om, at kirken efter kejser Konstantin har gjort, hvad den kunne for at tilpasse kirkens lære til samfundets (kejserens) tarv – og hvis samfundet er voldeligt, så må kirken fortolke Jesus' lære som voldelig eller i hvert fald som godkendende volden i samfundet og samfundets vold, hvilket svarer nogenlunde til at ville bruge Mother Teresa som sexsymbol. Det har kirken så gjort ved at anerkende kravet om ikkevold som ideal, men ikke som et reelt krav. For som man hævder: Det er jo umuligt! Kravet skal altså ikke tages bogstaveligt (læs: alvorligt), hævdes det den dag i dag, men som ideal er det da udmærket. Vi burde jo ikke bruge vold.

Men tænk nu, hvis Tolstoj har ret. Tænk, hvad det vil betyde for alle kristne, hvis man pludselig indså, hvad der var kernen i Jesus' forkyndelse. At man som kristen på ingen måde kunne deltage i krig og heller ikke kunne anerkende domstolene i landet. At man som kristen ville gøre, hvad der stod i ens magt for ikke at bruge magt under nogen form. At man ville gøre alt for at møde ondt med godt. Ikke fordi Jesus eller nogen anden krævede det, men fordi man indså, at det var sandt – at det var vejen til Guds rige eller til Paradis, om du vil – eller saligheden, hvad ved jeg. Tolstoj ønsker som så mange andre (Gandhi, Kierkegaard osv.) at tage konsekvensen af sin tro i handling. Så hvis du tror på ikke-vold, så må du handle derefter – helt konsekvent – hvis ikke du vil miste din sjæl. Jeg synes virkelig, det er en tanke, der sætter hele mit liv og hele mit samfund i relief. Og ikke mindst min kirke. Har jeg i al min tid som præst været en tro medarbejder på dette kirkelige kompromis, der nok gav Gud lidt, men kejseren det meste? Har jeg fået mit ridderkors, fordi jeg som admiralen i Pinafore altid gjorde, hvad der blev sagt, og fordi mine egne tanker var så få og små, så jeg endte med kors og bånd og stjerner på?

Det er jo herligt at kunne få tid og energi til at sidde og arbejde med sådan noget, og tak til staten for det – tak for min pension i nåde! Men den skal nu ikke forhindre mig i at lytte til disse store mænd og kvinder, der op gennem historien har foreholdt staten, hvad det var for et hykleri, den havde gang i. En af de kendteste var Jesus selv. Jeg sidder stadig og kæmper med min fortælling om Peter, der allerede på et tidligt tidspunkt advarer mod at tage brodden ud af Jesus' ramsaltede og ligefremme forkyndelse. Nu har Tolstoj og Gandhi bragt nyt liv i fortællingen. Det bliver ikke meget bedre.

Katten ligger og sover i gyngestolen. Gad vide, hvor den har været og hvad den har lavet. Den ser veltilfreds ud, selv om den har rifter på næsen. Naughty naughty cat!

21. marts

Ahimsa

Så blev det jævndøgn – Forårs Jævndøgn – hvor nat og dag er lige lange over hele jorden i henhold til jordens gang om solen. Det skulle jo betyde forår, men ak, sneen ligger i et pænt lag over landskabet, det fryser, og der er ikke udsigt til mildning foreløbig. En ravn fløj frysende forbi vinduet. Tulugaq hedder den på grønlandsk, hvor mange ord er lydord. Den hedder, som den siger: Tulugaq! Vi er ved at løbe tør for brænde – dvs. kløvet brænde, så jeg må nok tage mig sammen og gå ned og save noget op fra den stabel af stammer, der har ligget siden 2007. Det skulle være tørt nu. Håber ryggen accepterer det – måske er det ligefrem sundt for den – bare jeg ikke løfter for tunge ting. I går kørte vi en tur i byen til Kirkens Korshærs genbrugsbutik. Vi ville se, om vejen herved var farbar, og det var den sådan lige. Ude på Bjergevej sad en bil imidlertid fast på bakken, så vi måtte vente til han fik vendt. Men ellers var det godt nok. Vi fandt en lille blomsteropstand, der nu står foran et af de store vinduer i stuen. Det pynter.

I aftes så vi et BBC-program om civilisationens opkomst i det nuværende Irak – nærmere betegnet med et af verdens første bysamfund i Uruq, der opstod for omkring 6.000 år siden. Det var tanken om, at man i fællesskab kunne nå mere end den enkelte, familien eller klanen kunne. Måske handlede det oprindeligt om en fælles indsats for overrisligning eller en fælles indsats mod oversvømmelse, men givetvis også om en beskyttelse mod fjender udefra. Og det virkede. Man anslår at omkring 30.000 mennesker levede sammen i Uruq. Men snart melder sig civilisationens skyggeside. Der går forbavsende få år, før vi møder den første konge og dermed det første klassesamfund. Det var fint nok med den fremadskridende specialisering i forskellige håndværk, skrivere m.v., men såvel friheden som ligheden går tabt i det kongelige hierarki – og sådan har det vel været mere eller mindre lige siden. Snart dukker også det først kendte imperium op, der strakte sig fra Den persiske Golf til Middelhavet. Det imperiale Babelstårn var en realitet med folkemord og nedslagtninger af enhver art til følge. Brodermordet. Magtbegæret.

Jeg tror det er denne blodige skyggeside ved civilisationen, der på et tidspunkt vender begejstringen for fællesskabets muligheder til længsel mod det førcivilisatoriske liv – men der er ingen vej tilbage. Porten til Paradis er bevogtet med flammesværd, for at det ikke skal være bare pjat. Og så melder civilisationskritikken sig. Der har selvfølgelig været oprør, og for kongerne var de indre fjender nok så farlige som de ydre, som det fremgår af deres gravskrifter, men en væsentlig form for civilisationskritik giver sig udslag i opkomsten af

de senere så store religioner, der tilsyneladende opstår nogenlunde samtidig i Mellemøsten, Indien og Kina for omkring 2500 år siden. Hinduismen, Buddhismen, Jainismen, Konfucianismen, Daoismen, Jødedommen, Parsismen, den græske filosofi m.m. Karl Jaspers kalder denne tid for axialperioden, der indvarsler en ny tid i menneskehedens historie opstået under trykket fra mere og mere uudholdelige sociale forhold under de gamle imperier. Man kunne måske med Karen Armstrong samle denne nye tid i et enkelt fælles slagord, som stammer fra Kungfutse: *Du skal opføre dig mod andre, som du vil, at de skal opføre sig mod dig*. En af filosofierne i den nye bevægelse er typisk nok det, som inderne kalder *Ahimsa*, ikke-vold - herunder vegetarianisme og askese i det hele taget. Især i Indien formuleres denne ahimsa, bl.a. gennem jainismen, der var Gandhis og hans forfædres religion. Man kan også sige, at den nye bevægelse for første gang lægger vægt på det enkelte menneske – individualismen ser verdens lys. Men dybest set tror jeg, bevægelsen udspringer af den civilisationskritik, der fremkom under tryk fra en mere og mere uudholdelig, kynisk, umenneskelig og hensynsløs civilisation, hvor de værste kræfter i mennesket havde fået frit løb blandt de guddommelige herskere og tyranner.

De nye filosofier og religioner er advarsler til magtens mennesker imod at give disse kræfter frit spil – imod at gøre sig selv til uindskrænkede guder med ret til alt – imod at betragte mennesker som middel for deres egen vej til magten. Det er advarsler mod klassedelingen i samfundet og mod de sociale uligheder. Advarsler mod krig som middel overhovedet. Vi kender det fra de gammeltestamentlige profeters hudfletning af diverse ugudelige konger, der blot gjorde, hvad der passede dem.

En af de få, der lyttede til de nye tanker, var den indiske kejser, Ashoka, der levede i det 4. århundrede f.Kr. Han havde erobret hele det indiske subkontinent, da han pludselig har fået nok af vold og drab, og under indflydelse af Buddha skaber han faktisk et ikke-voldsrige i en menneskealder. Men ellers må man jo nok sige, at de nye tanker taler for døde øren – især hos konger og kejsere.

Og her står vi så i dag med nøjagtig det samme dilemma på tiårsdagen for danskernes besættelse af Irak. Pludselig skulle også vi ud og føre krig og bruge hensynsløs vold i et fremmed land, så de kunne lære at leve, som vi vil have det. Under påskud, som var notorisk løgn, så man kunne få flertal for kampagnen. Freden har trange kår endnu den dag i dag, hvor verden ledes af en ekstremt voldelig supermagt. Der synes stadig at være hårdt brug for at lytte til mennesker som Siddharta, Kungfutse, Laotse, Zarathustra, Tirthankara, Esajas, Jeremias, Mika, Jesus, Sokrates, Tolstoj, Gandhi, Lennon, Luther King, Karen Armstrong, Spong, Marshall Rosenberg og mange

mange andre – ja, ikke bare lytte, men handle derefter i vores eget liv. Tage det alvorligt. Foreløbig vil jeg koncentrere mig om Tolstoj og Gandhi.

Men først brændet...

22. marts

Budene

Solen skinner fra en stort set skyfri himmel, men det fryser stadig, og sneen funkler af en million diamanter. Smukt er det jo. I går fik vi så et nyt læs brænde ind. Nede på grunden ligger der stadig en stabel af stammer fra de træer, der blev fældet i 2007, så huset kunne få udsigt og blive solgt – hvilket lykkedes. Så vi kan med mellemrum gå ned og save stammerne op i passende stykker og køre dem herop til huset, hvor de så kan blive kløvet og lagt ind i brændeskuret. Omkring fire timer tog dette herlige og på en måde eksistentielle arbejde, der godt kunne minde om en høst, hvor kornet høstes og køres hjem for at blive tærsket og lagt i lade. Så er maden sikret - eller for vores vedkommende: varmen i den kolde tid.

Og sådan burde det jo være for alle. Det er derfor husmandskulturen i min barndom i halvtredserne stadig står i sådan et vidunderligt skær. Selvfølgelig farvet af barndommens lyksaligheder, men alligevel noget nær det ideelle samfund, hvor hver mand havde et lille stykke jord og en lille besætning – nok til at brødføde en familie. Fra den store udskiftning af herregårdsjorden i begyndelsen af århundredet til mekaniseringen satte ind i 1960'erne oplevede vi en husmandskultur, som både materielt og åndeligt næppe senere er blevet overgået. Jeg tror, den hører til blandt menneskehedens stjerne-stunder.

Så kom selvfølgelig mekaniseringen, effektiviseringen, stordriften, urbaniseringen og det samfund, vi kender i dag med bykultur og udkantsområder. Med smerte så jeg det ene husmandssted og den ene gård efter den anden stå og falde sammen, fordi den var rømmet og overtaget af den driftige og effektive landmand, der opkøbte al jorden, som han dyrkede med sine imponerende maskiner. Nu kunne en stor mark høstes på en eftermiddag, og så var kornet allerede tærsket og kørt hjem.

Selvfølgelig er det sat firkantet op, og der kan siges meget imod denne glorificering af det små, men rent principielt tror jeg på, at et lykkeligt samfund bør indrettes med småbrug fremfor stordrift på alle områder. Det er jeg ikke ene om. Jeg ved, at Gandhi havde den samme vision for Indien, og jeg ved, at de gammeltestamentlige profeter så et ideal i tanken om at hver mand kunne sidde under sin egen vinstok som en protest mod centralisering og kongemagt og de store godsejeres magt.

Problemet er det samme som med opkomsten af imperierne og kongerigerne: nogen vil gerne bestemme det hele, overtage magten og ansvaret og samtidig kalde sig folkets velgørere – reducere frie selvberørende mennesker til undersåtter og almue under dække af en eller anden nødvendighed. John Dominic Crossan ser det samme problem på Jesus' tid og som årsag til en del af hans socialt indignerede forkyndelse. Kong Herodes Antipas var i det første århundrede i gang med en storstilet centralisering og urbanisering af Galilæa – en romanisering, der skulle ændre landet med det resultat, at frie bønder og frie fiskere blev udrangeret og reduceret til landarbejdere, daglejere eller byproletariat, hvis de da ikke blev tvunget til tiggerstaven.

Men hvordan skulle vi kunne brødføde en sulten befolkning ved hjælp af småbrug? lyder indvendingen dengang som i dag. Det kan man selvfølgelig ikke, fordi langt størstedelen af den sultne befolkning bor i byerne, hvor der ikke er mulighed for at brødføde sig selv – derfor kræver demografien simpelt hen disse enorme effektive, dyremishandlende og forurenende fødevarefabrikker, som nu kendetegner vores verden. Enhver kan sige sig selv, at det ikke holder i længden. Før eller senere har vi opbrugt jordens tålmodighed, og vi vil blive tvunget til at opgive denne superbykultur med dens slum og elendighed og vende tilbage til en langt mere værdig og fri landbo-kultur. Flot ser det ud med skyskrabere og rigdom og handlekraftige købmænd og entreprenører, men samtidig vokser slumkvartererne og den menneskelige elendighed, hvor alle gør, som det passer dem selv ifølge junglens lov om overlevelse.

Husmandskulturen i halvtredserne var båret af en høj moral – en kristen moral, der satte grænser for, hvad man kunne tillade sig, og denne moral gennemsyrede samfundet, så når man alligevel forbrød sig, var det med dårlig samvittighed. Og dog var denne moral det rene vand ved siden af den moral, Tolstoj finder i Jesus' forkyndelse. Han mener, at Jesus har fremsat fem bud i Bjergprædikenen – fem enkle bud, som bør overholdes af alle kristne:

1. Du må aldrig under nogen omstændigheder bruge vold – ej heller tale ondt eller nedsættende om eller til dine medmennesker.
2. Du må ikke under nogen omstændigheder lade dig skille fra din hustru, for det fører til begær og undertrykkelse.
3. Du må ikke aflægge ed til nogen eller noget – heller ikke til staten eller hæren. Du må ikke anerkende en status som undersåt eller underordnet nogen statslig eller privat magt eller myndighed.

4. Du må ikke sætte dig imod det onde, men du skal gengælde ondt med godt. Derfor må du heller ikke dømmе eller for-dømme mennesker – hverken privat eller offentligt.
5. Du skal elske - ikke blot dit eget folk og land eller dine nærmeste, men alle mennesker – også folkets såkaldte fjender. Du må altså ikke gøre forskel på mennesker – uanset hvad.

Tolstoj bruger mange sider på at forklare, hvordan han har fundet frem til disse enkle sandheder på trods af sin opvækst og indoktrinering i kirkens langt lempeligere og statsvenlige fortolkninger.

Men er det overhovedet muligt at følge Jesus i praksis? Kan man overhovedet indrette et samfund på disse fem bud? Og hvad nu, når det alligevel mislykkes, fordi vi sidder i opdragelsens og egoismens sump? Må vi så alligevel ikke ty til kirkens nådemidler og frelsen ved Jesu Kristi blod?

Uden for skinner solen over det smukke snedækte landskab. Kirsten pusler med et eller andet i den anden stue, hvor katten ligger i gyn-gestolen og hviler ud efter nattens eskapader. Man burde tage en tur på ski hen over golfbanen, så man ikke helt glemmer, hvordan den ser ud.

23. marts

Gården

"... Der kommer Folk til en Gaard, hvor de forefinde Alt hvad de behøve til at leve af: et Hus med alt Tilbehør, fyldte Kornkamre, og fuldt op af Forraad paa Loft og i Kjælder; desuden Agerbrugsredskaber, Seletøj, Heste, Køer, Faar, kort sagt Alt hvad der udfordres for at føre et behageligt Liv. Fra alle Kanter strømme Folk til Gaarden og begynde at bruge, hvad de forefinde dér, men Hver tænker kun paa sig selv og bryder sig ikke det Ringeste om at lade Noget blive tilbage til dem, som samtidig opholde sig i Huset eller senere komme til. Hver især begynder nu at tage den mest mulige Nytte af Alt, og der opstaar Strid og Skjænderi om enhver Ting: Malkekøerne og de unge, uklippede Faar blive slagtede, Husgeraad og Vogne benyttes som Brændsel; man slaas om Vinen og Kornet, og spilder og ødelægger derved mere end der fortæres. Ingen nyder sit Maaltid i Ro, men spiser under Kiv og Strid. Saa kommer den Stærkeste og bemægtiger sig det Altsammen, men det bliver ham atter berøvet af en Anden o. s. f. Forpinte, mørbankede og sultne forlade nu Folkene Gaarden. Gaardens Ejer sætter den atter i Stand, saaledes at Folk kunne leve der i Ro.

De Forbigaaende slaas sig atter ned paa Gaarden, og det kommer atter til Skjænderi og Haandgribeligheder. Endnu en Gang bliver Alting ødelagt, og de forpinte, mørbankede Folk drage forbittrede

bort, idet de give Ondt af sig mod deres Ledsagere og Gaardens Ejer, fordi han ikke har sørget godt nok for dem. Og Gaardens gode Ejermand lader atter Alt istandsætte saaledes, at Folk kan bo der, men de samme Optrin gjentage sig atter og atter. Engang, da der er kommen nye Beboere, optræder der en Lærer, som taler til de Andre saaledes: "Kjære Brødre! vi bære os ikke rigtigt ad. Se blot, hvilken Velstand der findes paa Gaarden, og hvor godt det Hele er indrettet. Der er nok til os Alle, og endda Noget tilovers til dem, som komme efter os, naar vi kun ville leve fornuftigt. Lad os ikke strides om Mit og Dit, men lad os hjælpe hverandre med at saa og pløje og røgte Kvæget, saa ville vi Alle faa det godt." En og Anden forstod, hvad Læreren sagde, og begyndte at handle derefter. De hørte op med at skjændes, tog Intet fra hverandre og begyndte at arbejde. Men de Øvrige, som dels ikke havde hørt Lærerens Ord, dels hørt dem uden at fæste Lid til dem, fulgte ikke hans Opfordring; de vedbleve at leve i Kiv og Strid, ødelagde Gaarden og rejste bort. Efter dem kom der Andre, som teede sig ganske paa samme Maade. De Folk, som adlød Lærerens Opfordring, formanede de Andre: "Strides dog ikke, ødelæg dog ikke Gaarden, det vil I staa Jer bedst ved. Gjør dog som Læreren har sagt." Men der var alligevel Mange, som ikke havde hørt Opfordringen eller ikke troede Lærerens Ord, og endnu en Stund gik Alt som før.

Man kan forstaa, at det kunde gaa saaledes, saalænge Menneskene ikke troede, hvad Læreren sagde. Men da kom der en Tid, hedder det, hvor Alle paa Gaarden hørte Lærerens Ord og forstod dem, og - hvad der var endnu bedre - Alle erkjendte, at Gud selv havde talt til dem ved Læreren, at Læreren selv var Gud, og Alle troede som et Evangelium hvert af Lærerens Ord. Efter hvad der fortælles, lader det imidlertid til, at der senere, da man maatte antage, at Alle fulgte Lærerens Ord, indtraf følgende; Ingen afholdt sig nu mere fra Haandgribeligheder, Alle trængte sig frem og raabte i Munden paa hverandre: "Nu véd vi aldeles bestemt, at det maa være saaledes, og at vi ikke kunne handle anderledes."

Hvorledes er nu det at forstaa? Selv Kvæget véd at indrette sig saaledes, at Intet af det Foder det æder gaar tilspilde. Menneskene derimod, som have lært at føre et bedre Liv, og som tro, at Gud selv har befalet dem at leve saaledes, føre ikke desto mindre et endnu slettere Liv, fordi de, som de paastaa, ikke kunne leve anderledes. Disse Mennesker maa aabenbart have levet sig ind i en Vildfarelse. Der kom en Lærer, som sagde til dem: I ere ulykkelige; før et bedre Liv, saa ville I ogsaa blive lykkeligere." Men de have indbildt sig, at Læreren udtalte sin Fordømmelsesdom over Livet paa Gaarden i det Hele taget og lovede dem et andet, lykkeligt Liv, ikke paa den Gaard, men et andet Sted. Og saa drog de den Slutning, at Gaarden var et Herberg, at det ikke var Umagen værd at beflitte sig paa at leve et

bedre Liv dér, og at man kun skulde have sin Opmærksomhed henvendt paa det hinsidige, forjættede lykkelige Liv, Kun paa denne Maade kan man forklare sig, at disse Mennesker vedbleve at leve paa deres vante Vis, trods Lærerens Raad og Formaninger.

De hørte og forstod Alt, men agtede kun ikke paa, at Læreren mente, at de selv skulde skabe sig et lykkeligt Liv paa Gaarden. De antog den for et Herberg, og det gav Anledning til den besynderlige Opfattelse, at Gud selv havde talt til dem ved Læreren, men at det var meget svært at efterfølge hans Bud.

Vilde blot Menneskene ophøre med at ødelægge sig selv, idet de vente paa, at En eller Anden, enten Kristus i Skyerne ved Basunernes Lyd, eller en af de mange historiske eller andre Love skal komme dem til Hjælp. Ingen hjælper os, hvis vi ikke hjælpe os selv. Og ikke en Gang det behøve vi, naar vi blot ikke vente os Noget hverken af Himlen eller Jorden. Vi skulle blot ophøre med at ødelægge os selv ...”

Fra Leo Tolstoj: Hvori bestaar min Tro?

24. marts

Gudstjenesten

Det er søndag med højt solskin og bidende kulde. Vi skal til gudstjeneste i Skårup. Vi gør det for at høre Ida prædike over dagens tekst om Jesus' indtog i Jerusalem. Det er Palmesøndag. Vi går nok også til alters – og det på trods af Tolstojs insisterende kritik af kirkegang og altergang som det, der kom ud af Jesus' rabiater forkyndelse af et helt nyt liv i Gud. Det var, hvad man kunne under dække af, at kravene ikke var til at opfylde for mennesker, og så kunne man drive det til at bede Gud om nåde og tro på, at Jesus nok skulle ordne det hele for os, så vi kunne komme i Himlen engang.

Men gudstjenesten har nu stadig en funktion, hvis den vel at mærke prædiker omvendelse til det nye liv her og nu og ikke lader stå til i forholdet mellem mennesker og i forholdet til samfundet. Kirken må holde op med at dække over Jesus' forkyndelse eller udvande den til at handle om Guds kærlighed og syndernes nådige forladelse. Tja, Tolstojs opgør er selvfølgelig også et opgør med min egen forkyndelse gennem årene. Gud ved, om jeg nogen sinde har sagt noget væsentligt, eller om jeg har sagt, hvad kirken ønskede, og hvad folk ville have? Men sket er sket, og livet går sin gang med udvikling af mennesker – forhåbentlig da. Og nu skal jeg jo også lige have læst bogen færdig, før jeg fælder min endelige dom over mig selv. Men jeg er ikke i tvivl om, at Tolstojs tanker betyder et stort skridt fremad i min evige søgen efter kernen i Jesus' forkyndelse – den virkelige forkyndelse, som også synes at have været kirkens forkyndelse de første tre hundrede år, indtil kejser Konstantin overtog kirken. Det føles

godt at få noget konkret at gribe fat i i alle disse mere eller mindre tågede teorier og teologier. Så det bliver nok ikke sidste gang, Tolstoj dukker op i dagbogen. Han har bl.a. nogle fremragende og indlysende fortolkninger af lignelserne, som alle handler om dette nye liv – menneskesønnens liv, som Tolstoj kalder livet i modsætning til det personlige liv og dets jag efter lykken for mig selv og mine – det liv, der blot fører til død og ensomhed, mens livet i Kristus både er og fører til evigt liv.

Men lige nu har jeg lidt travlt, da vi snart skal køre for at nå gudstjenesten. Vi bliver hos Ida i hendes nye hjem i Oure et døgn, og så kører vi til Ølsted på mandag til søskendesammenkomst med ægtefæller og den gode snak om livet og døden og samfundet. Der skulle også gerne blive tid til at besøge Jakob og Troels og Melanie og Elena, som vi ikke har set siden jul.

Og så kom vi i kirke og oplevede en pragtfuld, bevægende og i ordets bedste forstand opbyggelig gudstjeneste sammen med de andre 40 kirkegængere. Ida holdt en dejlig og rystende prædiken, hvor hun sammenlignede Jesus på æslet med Klodshans og forskellen på at se ned på mennesker og bruge mennesker som middel for sine egne ophøjede mål og så se ethvert menneske som sit livs mål.

Vi fik en dejlig frokost - er der noget, der er kendetegnende for familien Fonsbøl, så er det, at den kommer frokosten i hu og holder den hellig - hos Ida i hendes nye hjem i Oure - et rækkehus, hvor vi hjalp med at hænge billeder op.

27. marts

Drømmen

Så blev det Jakobs fødselsdag. Tænk, det er 28 år siden, han blev født på sygehuset i Ilulissat om formiddagen og kom hjem om eftermiddagen. Vi sang den traditionelle fødselsdagssang her til morgen og nød rundstykker og basser til morgenkaffen. Vi kom her til Amager i går aftes, hvor vi nød en middelmådig fodboldlandskamp hos Søren og Mette sammen med Hans (1-1). Farvel VM. Før da besøgte vi Kirstens faster i Melby til kaffe og Gin og Tonic og hygge-snak.

Men ellers har den jo stået på søskendesammenkomst med ægtefæller i Ølsted hos Karen Bodil og Villy - først til en herlig frokost med øl og snaps og god snak, så vandretur, middagssøvn, mere snak, kinesisk mad a la Peter, mere snak, gnav, overnatning hos Villy uden nattetisseri overhovedet(!), morgenmad, mere snak, opdatering af Karen Bodils Internet, frokost, vandreture, mere snak, billedlotteri med Signe kaffe og meget mere. Virkelig dejlig sammenkomst i Ølsted.

Om natten, hvor jeg altså ikke var ude og tisse overhovedet, drømte jeg til gengæld en særegen drøm, hvor jeg var på et tibetansk buddhistisk nonnekloster. Jeg havde under opholdet fundet et virkelig værdifuldt og epokegørende gammelt manuskript, som jeg simpelt hen stjal og gemte inde på maven, da vi skulle til at rejse. Imidlertid var nonnerne og især abedissen så ovenud venlige og kærlige og forærede os afskedsgaver, så jeg på vej ud ad døren vendte om og brød hulkende sammen i abedissens skød og bekendte min brøde og afleverede det famøse håndskrift. Jeg havde hele tiden en fornemmelse af, at de godt vidste, jeg havde taget det, men bare lod mig få det, og til sidst kunne jeg altså ikke bære det længere. Men selvfølgelig var de fulde af forståelse og tilgivelse og smil. Men håndskriftet beholdt de.

Jeg ved jo ikke, hvad jeg skal tænke om det, men måske handler det om mit forhold til min evige søgen efter sandheden. Og hvad så, når jeg finder den? Hvis jeg nu afslører det kirkelige eller spirituelle bidrag - eller for den sags skyld barnetroens - hvad gavner det mig så - og ikke mindst, hvad gavner det de mennesker, der bygger deres liv på det, jeg foragter? Hvad er det egentlig, jeg vil med den sandhed? Egentlig? Stjæle menneskers livsgrundlag? Hvilket arrogant hovmod er det, der får mig til at tro, at mine fantastiske afsløringer og opdagelser vil gavne noget eller nogen overhovedet? Snarere vil de efter al sandsynlighed bringe smerte og sorg - sådan som jeg gjorde det engang til et stiftskonvent i Kerteminde i 2003, hvor jeg i festtalen under indflydelse af Grosbøll og Spong gjorde mig lystig over barnetroen. Skiderik! Måske vil drømmen lære mig ydmyghed og sand respekt for menneskers tro og liv i det hele taget, og måske var det på høje tid.

28. marts

Skærtorsdag – den rene torsdag, hvor Jesus – og pave Frans – vasker disciplenes – og de fattiges – fødder.

Vi forærede Jakob en Kindle i fødselsdagsgave. Kirsten tog på Nordatlantens Brygge og så en Aka Høegh udstilling. Vi kendte Aka Høegh lidt, mens vi boede i Qaqortoq. Så nåede vi lige at besøge Cathy, inden vi sluttede af med en formidabel middag hos Troels og Melanie og prinsesse Elena.

Cathy er en virkelig helt. For et år siden fik hun en diagnose, der efter lægernes mening ville give hende et års tid at leve i. De opfordrede hende til at forlænge levetiden bl.a. med en kraftig kemokur og knoglemarvstransplantation, men hun afslog ud fra den betragtning, at det var bedre at få et år som levende end måske tre-fire år som døende. Og jeg skal da lige love for, hun har levet som levende det sidste år med bl.a. karneval i Venedig, Sydamerika, hvor Kirsten var inviteret med, Sydafrika, Canada, USA og Hawaii, en tur med

Hurtigruten (hun ville gerne have været både på Kap det gode Håb og Nordkapp samme år! I øvrigt rundede hun Kap Horn for et par år siden), og snart vil hun et smut til Holland og se tulipaner. Med vanlig begejstring oplever hun København – for nylig mødte hun Kofi Annan – og med lige så vanlig begejstring anbefaler hun os bøger og film, som vi absolut må læse og se. Derudover er hun frivillig på et hospice og meget meget mere. Jo, om nogen er levende, så er det hende. Og det strålende ved det er, at indtil nu har hun ikke mærket så forfærdelig meget til sygdommen. Måske endnu et levende bevis på, at engagement og optagethed af livet og samfundet og af mennesker holder doktoren fra døren. Levende mennesker dør bare ikke! I hvert fald er hun en inspiration for os alle. Hos Cathy fik vi te og kage og anbefalet Al Gores nye bog *The Future*. Anbefalingen er hermed videregivet.

Efter den herlige middag hos Troels og Melanie kørte vi hjem. Det var dejligt at komme tilbage til sin egen seng igen. Jeg lå og læste lidt i Tolstojs trosbekendelse – denne gang om bespisningsunderne, der ifølge ham ikke handler om et mirakel, men om fordeling – altså dette at kunne sørge for andre end sig selv. Nogen har haft mad med til dette foredrag ude i ørkenen – andre ikke, og i stedet for at enhver hængede om sit (sin ejendomsret) fik Jesus dem simpelt hen til at dele, hvad de havde mellem sig, hvilket betød at ikke blot blev alle mætte, men der var ligefrem overskud (12 kurve). Måske handler nadveren med denne brødsbrydelse om den samme fordeling til alle. Paulus skælder i hvert fald gevaldigt ud på korinterne, fordi de tilsyneladende bruger nadveren til ikke blot at fylde sig, men de gør det på de fattiges bekostning. Således æder og drikker man sig en dom til!

Omsat til vore dages forbrugersamfund kunne det måske betyde, at det ikke er så vigtigt, hvor meget du forbruger – det vigtige er, om der er nok til alle. Og i en global sammenhæng må det jo nok siges at være aktuelt. Man sætter sig ikke til bords, før alle har fået. Gør man? Det er den holdning, Jesus forlanger af sine disciple, og det er den holdning, verdens tilstand forlanger af enhver i dag. Spørg bare Al Gore eller for den sags skyld Kofi Annan. Desværre er vi ikke nået helt dertil endnu. Vi pukker stadig på vores ret til at sørge for os selv – også på bekostning af alle andre. Ironien er måske, at der er nok til alle, men vi er djævelsk dårlige til at fordele det, der er. Det handler ikke bare om det begær, som udspringer af frygt, men også om regulær dumhed, for det går jo ikke i længden det liv, vi ikke blot fører i den rige del af verden – nu også med Rusland, Kina, Indien, Sydafrika, Brasilien m.fl. godt på vej, men som vi også missionerer som det eneste salige – missionere er måske for mildt et ord. Men det går jo ikke på den måde at gøre begær og ejendomsret og tøjlesløst for-

brug til den hellige treenighed, vi skal bygge verden på, når det nu var mådehold, respekt for ethvert menneske og en lige fordeling af goderne, livet faktisk handler om.

Men hvad kan vi gøre? spørger man. Hvordan skulle vi kunne ændre verden? Måske ikke så meget, men det vi kan gøre, er vel at være tro mod vores idealer og lade dem komme til udtryk i vores eget liv. Det er ikke noget, jeg har gjort meget ud af indtil nu, men det var vel en overvejelse værd at lade sig inspirere af folk som Gandhi og Tolstoj og Jesus og Buddha og de mange mange andre mennesker, der i tidens løb har forsøgt at leve i overensstemmelse med deres tro – altså leve etisk, som Kierkegaard ville have sagt, og ikke bare som æstetikerne leve for at opfylde så mange behov som muligt bedst muligt.

Men det var nu en god frokost hos Karen Bodil og en herlig middag hos Troels og Melanie... og det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg – ak, jeg arme menneske... Måske kan påsken hjælpe mig ud af dette dilemma. Jeg kan ordene, men jeg formår ikke at efterleve dem.

29. marts

Langfredag. Kirkeårets officielle sørgedag, hvor der stadig ifølge statslig forordning skal flages på halv til minde om en palæstinensisk landarbejders henrettelse for snart 2000 år siden. Gad vide, hvor mange, der er blevet henrettet siden, og tænk, hvis der skulle flages på halv for dem alle sammen. Efter at have læst Tolstoj kan det godt virke lidt søgt, at man på den måde fra statens og kirkens side i den grad sørger over et enkelt menneskes henrettelse, samtidig med, at man sender soldater i krig for at henrette de onde fjender. Det hænger ligesom ikke sammen, og det falder vel helt fra hinanden, når man så betænker, hvad denne palæstinenser blev henrettet for – bl.a. fordi han gik imod statens selvbestaltede ret til at bruge vold mod såvel såkaldte fjender som såkaldte undersåtter. Men sådan er der jo så meget.

Nu er der igen kommet et nydeligt snelag derude. Det er, som om vinteren ingen ende vil tage, og golfklubben går glip af sine påskegæster i år, og jeg går glip af min golf. Hvad bliver der af den globale opvarmning, de ellers snakker så meget om? Nu slog klokken syv. Jeg har tændt op i brændeovnen og lavet kaffe. Kirsten sover endnu. Hun har lidt ondt i halsen – antagelig smittet ved sit besøg hos lægen(!).

Kirkens svar på dilemmaet fra i går har altid – lige siden Paulus – været: Det er i orden, mit barn. Det onde er menneskers lod lige siden Adams fald, men Gud ske lov har Gud gennem sin søn forsonet

sig med denne tingenes uheldige tilstand. Han er ikke længere vred på dig, og som bevis herpå, har han ofret sin egen søn af lutter kærlighed – netop i dag langfredag. Jesus er netop det dyrebare, lydefri offerlam, som én gang for alle har sonet menneskers uafvaskelige synd, hvad syndige mennesker naturligvis ikke selv formår. Dette er selve evangeliet: Du behøver ikke længere fortvivle over din egen elendighed – eller for den sags skyld verdens – for Gud har ladet nåde gå for ret - 'din dommer har ført din sag', som Grundtvig synger, så nu er du et frit menneske. Frelst ved Guds nåde. Det er kirkenes budskab om syndernes nådige forladelse. Alt, hvad der kræves hertil, er dåb, kirke- og altergang, så troen på Guds nåde kan fæste rod i menneskehjertet.

Denne doktrin – dette dogme om syndernes forladelse – har båret mennesker i liv og død gennem de sidste 2000 år. Det har om noget gennemsyret vores kristne kultur, og hvem er jeg, at jeg skulle så meget som stille spørgsmål til det, som jeg selv har været eksponent for som præst i kirken gennem en menneskealder? Skal jeg bevare blot en lille smule integritet, så bør jeg vel i det mindste stå ved, hvad jeg selv har forkyndt som eviggyldig sandhed. Jeg har ovenikøbet fået et ridderkors for det af dronningen, som jeg måske burde tage på i dag på langfredag til minde om Jesus, der jo også bar sit kors i dag. Så vi ligesom havde noget til fælles.

Og dog er der noget galt her, og det gale er vel, at Paulus på en måde tager brodden ud af Jesus' egen forkyndelse, som han i øvrigt ikke ofrer megen spaltepads – faktisk ingen. Og i stedet opstiller han så denne gudesøn, hvis vigtigste handling var at blive korsfæstet, så Gud kunne oprejse ham som en førstegrøde af de døde. Kristi efterfølgelse handlede for Paulus ikke om etik, men om at de troende skulle gå med ham gennem død til opstandelse. Og det blev kirkens forkyndelse: at Jesus' budskab, som det ellers fremgår af evangelierne, blegnede i forhold til hans lydighed mod sit kald, hvorved han opnåede Guds belønning i form af denne oprejsning fra de døde – ikke blot for sig selv, men for alle, der tror på ham.

Jesus stiller ifølge evangelierne krav til sine disciple. Voldsomme krav. Men hvoraf kommer det så, at kirken ikke stiller nogen krav overhovedet – ikke andet end et lidt besynderligt krav om tro? Det var dette dilemma, der prægede den såkaldte arianske strid i begyndelsen af det 4. århundrede, hvor arianerne anså Jesus for en slags Guds profet – altså en visdomslærer, der bibragte sine disciple en ny erkendelse, så de kunne føre et helt nyt og frit liv. Modstanderne, som i sidste ende vandt magten i kirken, og som skrev trosbekendelsen(!), anså derimod Jesus for at være Gud lig ud fra den betragtning, at mennesker ikke frelses gennem erkendelse eller nok så gode gerninger eller holdninger, man kan tilegne sig, men alene gennem Guds nåde. I Jesus var Gud så at sige selv steget ned til

mennesker – ikke for at lære dem noget i den forstand vi normalt kender, men for at påtage sig menneskers ubodelige synd og dermed – gennem kirkens nådemidler – frelse mennesket.

Paulus – og med ham kirken – tager altså på en måde brodden ud af Jesus' egen rabiater og befriende forkyndelse, men dermed tager de også brodden ud af mennesker. Vi er intet uden det, vi er i kraft af Guds nåde. Vi kan intet, og det vi gør, skulle vi ikke have gjort. Selv vores bedste forsæt er dømt til at mislykkes. And then we die! Men passer det? Er det ikke lige præcis her, kirkens menneskesyn skurrer i ørerne på de mennesker, den skulle være kirke for. Jo, mennesker gør fejl, men mennesker gør også godt. Det siger min erfaring i hvert fald. Jeg er selv om nogen båret af menneskers godhed, barmhjertighed og overbærenhed. Men hvor kommer den så fra? Nej, selvfølgelig kan mennesker gøre en forskel, og selvfølgelig kan mennesker vælge, hvad Luther på det kraftigste benægtede i sit skrift mod Erasmus, Om den trælbundne vilje. At frasige mennesker eller sig selv en fri vilje er at reducere frie mennesker til umyndige og uansvarlige børn, og det er nok ret præcist, hvad kirken har gjort med sine dogmer om arvesynden og andet godt. Og det har kirken gjort med statsmagtens velsignelse, for det er jo ulig nemmere at regere bodfærdige syndere end frie mennesker, der selv ved, hvor skabet skal stå – som selv ved at forme deres liv i frihed.

Skal man absolut tale om arvesynd, så må den i første række gælde den lange række af nederdrægtigheder, den magtfulde kirke har begået mod mennesker i løbet af de sidste 2000 år.

Men jeg er ingen synder! Jeg er ikke født skyldig! Jeg har brug for Jesus' egen forkyndelse til at leve mit liv og ikke disse fortænkte dogmer, der under dække af frihed og kærlighed fratager mig ethvert ansvar for mit eget og mit samfunds liv. Jeg har nu downloadet Tolstojs kommentar til sin egen bog og reaktionerne på den: Guds rige er inden i jer! Den er vist kun på engelsk: The Kingdom of God is Within You fra begyndelsen af 1890'erne. Hvad skal det dog ende med alt sammen?

30. marts

Tro du på Gud?

Marts er ved at rinde ud, og stadig ligger der et snelag over landskabet, og temperaturen har svært ved at kravle over frysepunktet. Kirsten er stadig syg med feber og ondt i halsen. I går prøvede vi en kur med varm rødvin med kanel og honning. Hvad enten den nu hjalp eller ej, så var det en rigtig god kur. Nu fløj et par hvide svaner forbi derude – majestætisk målrettede.

Måske i anledning af langfredag havde Martin Krasnik inviteret Sørine Godtfredsen og Torkild Grosbøll i studiet i Deadline for at tale om

troende præster. Der har vist været en del debat i anledning af nogle menighedsråds opslag, hvor de søgte en troende præst – måske underforstået, at det var ikke alle præster, der var troende i menighedsrådets forstand.

Det, jeg tror, menighedsrådet er ude efter, er nok en præst, der som Sørine Godtfredsen kan besvare det såkaldt enkle spørgsmål: Tror du på Gud? med et lige så enkelt: Ja. Og ikke sådan en som Torkild Grosbøll, der ikke uden videre kan besvare spørgsmålet, fordi det slet ikke er så enkelt, som det antydes.

Spørgsmålet er jo, hvad der menes med spørgsmålet.

Er det et inkvisitorisk spørgsmål med et udtalt, men underforstået 'overhovedet' i sig? Tror du *overhovedet* på Gud? Altså: Er du en af vore, eller kan vi slet ikke regne med dig?

Eller er det et søgende spørgsmål: Tror du, at der findes et højeste væsen derude et sted, som vi skylder vores liv, fordi han har skabt os og hele den verden, vi lever i – som kan bevæges til at gribe ind i verdens gang, enten fordi vi har fornærmet ham eller fordi vi beder om det – f.eks. med straf og med tilgivelse?

Eller handler det om tillid og troskab: Har du tillid til Gud? Er du tro mod Gud? Er du Guds tro undersøgt, så at sige?

Så spørgsmålet er langt fra enkelt. Og spørgsmålet er, om det overhovedet kan eller bør besvares. Jeg tror, Jesus på sin egen måde vendte op og ned på sin samtids gudsforestilling, når han talte om Guds rige inden i jer. Eller midt iblandt jer. Altså ikke dette rige hinsides graven, som vi er så fokuserede på, og som i folketroen handler om belønning for tro tjeneste, men et her-og-nu-rige i modsætning til verdens riger. For Jesus var Gud ikke et væsen derude eller deroppe, men en begivenhed i mødet mellem mennesker – eller hvordan man nu skal formulere det uudsigelige. Johannes taler f.eks. om Gud som kærlighed, når han skal beskrive Gud. Eller man kan måske formulere det derhen, at Gud ikke er noget væsen iklædt forskellige egenskaber som almagt, alvidenhed, godhed, kærlighed osv. Gud er ikke god, men er selve det gode. Gud er ikke kærlig, men er selve kærligheden, og i den forstand kan jeg sige, at jeg tror på Gud, for jeg tror på, at godhed og kærlighed kan opstå mellem mennesker – og jeg tror ydermere på, at mennesker kan ville det gode.

Nå, i øvrig kan man slet ikke tale om Gud, uden at vi indskrænker det, vi taler om. Som fisken i vandet ikke kan tale om vandet, fordi den ikke kender det, som den altid har svømmet i, sådan kan vi heller ikke tale om det, vi altid har svømmet rundt i, nemlig Gud. Lige så lidt som vi kan høre sfærernes musik, fordi den altid har været der. Alt er i Gud, siger panenteisterne (ikke panteisterne!), og det er egentlig en smuk formulering, som heller ikke behøver uddybes mere. Vi er i Gud.

Forestillingen om Gud som det højeste væsen, der har skabt og styrer alt, blev grundfæstet gennem naturfilosofferne og naturvidenskaben i oplysningstiden. Mænd som Newton og Descartes kom hver på deres måde frem til, at der måtte være sådan en stor igangsætter eller urmager, der har sat hele dette fantastiske maskineri i gang, og som opretholder det hele i den fine balance fra det mindste lille spindelvæv til planeternes gang. Man finder ikke sådan et mageløst urværk med en så mageløs mekanik, uden at der også er en urmager et eller andet sted. Det siger sig selv. Og det kunne folk i almindelighed efterhånden også godt se, og med den metafysik så at sige, forstod man hele tilværelsen som en stor harmoni, der var skabt og styret af den højeste selv. Og samfundet blev et spejl af den guddommelige harmoni, hvor alt var på rette plads med kongen i centrum og alle mennesker hver på sin bane kredsende om kongen, som planeter, der kredser om solen. Ludvig den 14. kaldte sig ligefrem Solkongen. Det var selvfølgelig ikke alle i samfundet, der nød lige godt af solens glans, men sådan var Guds orden nu engang, og den stod ikke til at ændre.

Tæt på solen befandt Guds kirke på jorden sig, og den kunne til fulde tilslutte sig denne mageløse orden, og teologien blev derefter – en hyldest til den almægtige Gud, der i sin store nåde og visdom havde indrettet alt til det bedste. Desværre kom Darwin og kastede grus i mekanikken med sin påvisning af, at naturens såkaldte harmoni bestod i den stærkeste overlevelse på alle andres bekostning. Den idylliske natur var ved nærmere eftersyn rød af blod fra tand og klo, og hvad værre var – det var sådan, den var blevet til det, den er i dag – gennem en lang lang overlevelseskamp og altså ikke i kraft af den store urmager.

Senere kom også oprøret fra dem, som kredsede længst fra solen, og som ønskede lidt mere sol i deres liv og måske en mere retfærdig fordeling af lyset, og langsomt krakelerede oplysningstidens gudsforestilling – desværre ofte med det resultat, at det var Gud selv, der blev smidt ud med det snavsede badevand.

Og det var en skam, for det er ikke godt for mennesket at være gudsforladt. Mennesker har ikke godt af at være sig selv nok, og vi har i den grad brug for at tro på Gud, hvis vores liv skal give mening og vores samfund lykkes til gavn for alle. Vi er nødt til at have en instans, der så at sige er større end os, og som kan hjælpe os med at leve vores vanskelige liv.

Jesus afskaffede langt fra Gud, men han gjorde som få Gud nærværende i vores liv – ikke som den almægtige hersker eller dommer eller hærfører – ikke som dette eller hint folks Gud, men som det allernæreste i vores forhold til vores medmennesker. Han gjorde Gud til den måde, vi lever på, og han gav ethvert menneske et guddommeligt mandat til at leve på. Han afskaffede forestillingen om

den vrede Gud, der straffer sine uvorne unger efter fortjeneste og belønner sine tro tjenere. Han afskaffede forestillingen om synd og syndere og retfærdige – ja, hele forestillingen om livet som en rets-sag afskaffede han af ren og skær medlidenhed og af harme over den måde, den herskende gudsforestilling udnyttede og undertrykte mennesker og opdelte dem i de gode og onde, synderne og de retfærdige.

Således kom Gud ned på jorden, så når du elsker din næste og din fjende som dig selv, så er det Guds rige, der bryder frem – når du viser barmhjertighed mod mennesker, så er det Gud selv, de ser i dig. Desværre var det ikke nok for den fremstormende kirke, der hurtigt fik den gamle gudsforestilling genindført, nu blot med Jesus som den almægtige Guds højre hånd. Og så var vi jo lige vidt.

31. marts

Påskedag. Ud over den kristne verden lyder nu fanfaren: Han er opstanden. Han er sandelig opstanden! Der holdes festgudstjenester overalt med klokkekimning, musik og sang af hjertens lyst, for Han er opstanden!

Selv har jeg også været ude at hejse flaget. Solen skinner fra en skyfri himmel. Det er rigtigt påskevejr som i min barndom, og også mit hjerte fryder sig på denne dag, for sandt er det jo, at Jesus er opstået iblandt os med sin ånd og med sit ord. Derimod kan jeg ikke deltage i en jubel over, at min palæstinensiske korsfæstede bror skulle være stået op af graven sådan rent fysisk og på den måde have besejret døden. Den barnetro har jeg lagt bag mig – desværre kan man sige, for det var nu meget nemmere, dengang man bare kunne tro på miraklet og juble med alle de andre. Men Puff den store drage, må se sig om efter en anden legekammerat, for lille Erik er blevet voksen, så de kan ikke længere ses. Det fysiske mirakel er som eventyrene blevet til ord – godt nok stærke og betydningsfulde ord, men det er jo alligevel ikke det samme. Jesus, som de slog ihjel langfredag, har besejret døden og er stået op af den grav, hvor de lagde ham. Nu er han levende til stede iblandt os, når vi samles i hans navn, og når vi lever i hans navn, så at sige. Lever efter hans bud og skaber Guds rige omkring os. Det kan næsten ikke siges bedre end med eventyret om opstandelsen fra de døde. Så jo, jeg jubler med denne smukke påskemorgen – også selv om jeg har mistet min gode gamle barnetro.

Men det er ærgerligt, at det er blevet et problem for kirken. Alle burde vel have det som jeg – alle voksne i hvert fald. Men det er, som om barnetroen er blevet identisk med selve troen, og derfor bliver man dømt ude, hvis ikke man kan underordne sig denne tro.

Da jeg gik i fjerde klasse, ophørte af en eller anden grund, som jeg ikke husker, min tegneundervisning i skolen, og den er ikke siden

blevet genoptaget. Det betyder, at jeg den dag i dag tegner som et barn. Jeg er aldrig kommet videre end til børnetegningerne. Det kan jeg så godt gå og ærgre mig over, men der en ting, jeg ikke kan, og det er at påstå at den slags tegninger, jeg præsterer, er de eneste tegninger, der for alvor er noget værd. Det ville være en absurd påstand. Endnu mere absurd ville det være, hvis jeg havde magt til at mistænkeliggøre, latterliggøre eller ligefrem forbyde tegninger af nogen art, der gik videre i deres udformning end mine egne børnetegninger. Ingen vil vist være uenig heri.

Men er det så ikke underligt, at når det handler om noget så afgørende vigtigt for mennesker som troen – selve grundlaget for at vi lever, som vi gør - så er det præcis det, der foregår. Barnetroen må ikke antastes, og de, der gør det alligevel, bliver mistænkeliggjort og det, der er værre.

Barnetroen går ud på, at der findes et overnaturligt væsen derude et sted, som enten selv eller ved hjælp af sine engle passer på os i denne farlige verden. Han er nemlig som en kærlig far, der ikke vil lade sine kære børn komme noget slemt til. Og hvis der alligevel sker noget slemt, så har denne almægtige Gud nok en mening med det, selv om vi ikke lige kan se den. Denne Gud er altså almægtig og vi skylder ham alt, for det er ham, der har skabt os, og det er ham, der holder os i live. Jesus er hans gode og kære søn, som påtog sig det ikke ringe arbejde at stige ned fra sin himmeltrone for at fortælle os netop det – at Gud ikke længere er vred, men har forbarmet sig og nu er lutter kærlighed, hengivenhed og barmhjertighed. Vi skal blot tro på Gud og lade ham råde i vores liv, så går det alt sammen. Og når endt er kampens dage, kalder han os hjem til en evig sommer sammen med sig selv og Jesus – og hvem ved, måske alle vore kære. Hjem til Himlen, hvor der ikke er sygdom sorg og død.

Det er kort fortalt barnetroen i den kristne udgave. Det er den, der spørges til, når man spørger, om du tror på Gud. Og det er altså den tilværelsesforklaring eller den tro, som skal give menneskelivet dets mening og svare på de spørgsmål, som et menneskeliv nu engang stiller os overfor. Først og fremmest spørgsmålet om, hvorfor vi lever, som vi gør.

Men det kan barnetroen efter min mening netop ikke, og derfor virker den kun for så vidt, vi forbliver børn – i hvert fald når det handler om vores tro. For voksne, frie mennesker må der mere til end barnetroen, og det er så her, vandene skilles, for den holdning bliver for rigtig mange mennesker til en form for kætteri.

Det kan der være flere grunde til. Det er jo nu engang bedst at være fælles om den samme tro alle sammen, og derfor er det aldrig rart, når nogen ligesom bryder ud af fællesskabet om det engang vedtagne. Men det kan også skyldes, at det er nemmere at regere umyndige børn, der sætter al deres lid til en far i himlen og hans regerende

repræsentanter på jorden, end at regere frie og selvstændig voksne mennesker, der har det med at stille (utidige) spørgsmål til den måde vi indretter os på. Det er så at sige nemmere at regere en befolkning med barnetroens gud i ryggen. Den gud, der efter sigende selv har indrettet samfundet med konge og adel og herrer og slaver og undersåtter.

Endelig kan det også skyldes, at der klynger sig noget rent og uskyldigt til barnetroen med mindelser fra vores egen barndom hos mor og far derhjemme – en stille og uudryddelig længsel efter hjemmets trykthed i det givne.

Ikke desto mindre er vi nødt til det – også selv om vi derved pådrager os menneskers og trossamfunds foragt. Vi er nødt til at formulere en voksentro for hinanden – en tro, der kan bære menneskelivet, så at sige – vel at mærke – eller i hvert fald for mit vedkommende – en kristen tro.

Det er stort set det, denne dagbog handler om – i hvert fald indtil videre.

1. april

Emmaus

Solskin fra skyfri himmel. Kirsten og Ida er taget i kirke. Jeg glemte at tage flaget ned i går aftes, så det hænger stadig derude. Det kan jo så passende flage for 2. påskedag og fordi jeg vandt 148 kr. i Lotto. Vi så Roman Polanskis film om Oliver Twist. Den barske socialrealisme, hvor Charles Dickens nådesløst afslører de umenneskelige forhold i 1800-tallets England. Victor Hugo gjorde det samme i Frankrig med f.eks. Les Misérables. Forholdene i de kredse, der var længst fra solen eller kongen af Guds nåde. Og dermed afsløres hele det system eller den newtonske samfundsmekanik som absurd. Heldigvis skildrer både Dickens og Hugo også den menneskelige storhed og barmhjertighed i dette umenneskelige samfund, og heldigvis er der sket fremskridt siden da. Store fremskridt. Ikke i kraft af den kirke, der vel i Guds navn burde være gået foran i kampen for social retfærdighed, men i kraft af indsigtfulde og ikke så lidt modige forfattere og andre, der måtte kæmpe en hård kamp mod stat og kirke for at få ørenlyd, og som ofte nok blev hængt ud af det bedre kirkelige borgerskab som samfundsfjender. Det er ikke kirken, vi har set på barrikaderne i kampen for social retfærdighed og menneskelighed – jeg havde nær sagt tværtimod.

Men det er jo nemt at være bagklog, og hvad gør man selv for at afhjælpe ulighederne i verden i dag? Kan ikke engang tage sig sammen til at gå med i kirke!

Næ, det store spørgsmål er, om solen kan nå at smelte så meget sne på golfbanen, at Birger og jeg kan komme ud og spille i morgen. Der

ligger stadig et pænt lag rundt omkring, dog med store åbne arealer iblandt. Birger og Anna Grethe kommer her i aften og bliver til onsdag. Samme dag har vi studiekreds her, og torsdag -fredag er der bønnemøde i Grærup. Så det bliver noget af en uge.

Emmaus hedder den lille by ikke langt fra Jerusalem, hvor der engang boede en mand og en kone. De havde været i Jerusalem i forbindelse med påsken og var nu på vej hjem. Triste til mode over den korsfæstelse, de havde været vidne til, hvor deres lærer og mester var blevet henrettet af romerne, luntede de nu hjem med bøjet hoved og sind. De havde troet, at han skulle skabe et nyt liv og et nyt samfund med fred og retfærdighed og glæde, men det hele var altså endt i fiasko – som sædvanlig.

På vejen møder de en fremmed, som slår følge med dem, og de falder i snak om det, der er sket, og de fortæller ham om deres mismod og håbløshed, hvortil kom, at nogle kvinder samme morgen var blevet ude af sig selv og havde påstået, at den grav, hvori deres døde mester blev lagt, nu var tom, og de vidste hverken ud eller ind.

Og så er det, denne fremmede fortæller dem, at det, der er sket i Jerusalem, ikke burde nedbøje dem, men få dem til at juble, for det var just, hvad der skulle ske i henhold til de gamle profetier og skrifter, hvilket han så også påviste for dem ud fra skrifterne. Se selv. Døden på korset var meningen – Guds mening, så han derved kunne skabe liv og opstandelse for mange. Selv var han også opstået af graven, som kvinderne så rigtigt havde set, hvilket også var forudsagt og profeteret i de gamle skrifter. Og så tilføjede han: Underligt, at I ikke kan se det.

De to disciple var langt fra overbeviste, men alligevel lyttede de med interesse til den fremmedes udlægning, og da de nåede hjem ved aftenstid, inviterede de ham med ind at spise. Og da de sad ved bordet, og den fremmede brød brødet, genkendte de ham pludselig som deres læremester – den korsfæstede Jesus. Og i samme øjeblik var han væk.

Da de havde sundet sig, ilede de tilbage til Jerusalem, til de andre disciple og fortalte om deres oplevelse på vejen og ved bordet. Vi har set herren lyslevende, og nu forstår vi den dybe betydning af hans død på korset. Brændte ikke vore hjerter i os, da vi hørte ham udlægge skriften for os.

Således skildrer Lukas på poetisk vis den ældste menigheds gudstjeneste, der bestod af skriftudlægning - eller prædiken, om man vil – og så det måltid, hvor herren selv var til stede, og som må have været omdrejningspunktet for menigheden. Det åbne måltid med ligelig fordeling af brød og vin – og måske fisk – som udtryk for det nye liv efter Guds mening. Det var, som Grosbøll gjorde opmærksom på i

Deadline forleden, altså ikke opstandelsens mirakel som sådan, der fik disciplene til at tro, men måltidet sammen med herren selv – altså det liturgiske eller hellige måltid.

Så i stedet for at spørge folk, om de tror på opstandelsen, skulle man hellere spørge, om de anerkender en ligelig fordeling af goderne som Guds mening.

Og således kom vi tilbage til Oliver Twist, der levede i en tid, hvor stat og kirke hyldede Guds og kongens majestætiske samfundsordning og anså opdelingen i rig og fattig som Guds egen ordning. Evangeliet handler ikke om en række mirakler, der skal tros imod al fornuft – eller måske ovenikøbet fordi det er absurd – men det handler om friheden og glæden ved at leve i et fællesskab, hvor alle har nok, fordi det er gennemsyret af grænseløs kærlighed og inderlig barmhjertighed. Hvor det at dyrke Gud ikke handler om at tro på mirakler, men om at mætte den sultne og skabe retfærdighed for de undertrykte.

Nu kom Kirsten og Ida hjem fra kirke. De var rystede over gudstjenestens elendighed og mangel på enhver form for engagement. Og så var prædiketeksten endda Emmausfortællingen: Brændte ikke vore hjerter, da præsten prædikede Ordet for os? Nej, det ville være synd at sige.

Gud, se i nåde til din kirke på jord!

2. april

Hjertets forvandling

Slaget på Reden og H.C. Andersens fødselsdag. Og så var det den dag, hvor jeg kom ud at spille golf. Gik 18 huller med Preben og Birger i strålende sol og lave temperaturer og sne i visse baner. Men det var godt at komme ud igen efter så mange ugers stilstand.

Hans ringede i går og kommenterede Tolstojs radikale krav med en interessant pointe. Nemlig den, at kravene fra Jesus ikke nødvendigvis skal ses som bastante og fordømmende i den forstand, som vi plejer at opfatte regler og krav – som noget, vi jo nok burde, men mere som vejledninger for det beklemte hjerte, så at sige. Jesus svinger ikke pisker over beklemte hjerter og tvinger dem til at make ret – hvis han svinger pisker over nogen, så er det over dem, der svinger pisker over beklemte hjerter. Og så kræmmerne begribeligt. Jesus – og måske også Tolstoj – ønsker en hjertets forvandling – ikke en ny lov, der tordner fra oven. Det er præcis den jødiske lovtrældom både Jesus og Paulus bekæmper. Det var i øvrigt også den de gamle profeter bekæmpede, når de svang pisker over de hellige: Hvad skal jeg med jeres ofre og bønner og ritualer, når det nu er

barmhjertighed og kærlighed mod den fremmede og at vandre årvågent med Gud, det handler om. Vandre med Gud.

Hans henviser til Jes Bertelsens bog Nuets himmel, der vist siger noget i den retning. Hjertets forvandling kommer ikke sådan uden videre, fordi man får en befaling eller læser en interessant bog, men det, man hører, må man først bruge lang tid på at meditere over og gennemleve, før det evt. bliver selvfølgelig og indlysende virkelighed. Eller sagt med andre ord: Man kan ikke læse sig til sandheden – heller ikke gennem nok så hellige skrifter, for hjertet reagerer langsomt og lader sig ikke overbevise på en studs. Det kræver tankevirksomhed og ikke mindst indlevelse. Det er måske et af gudstjennestens formål – denne rituelle gentagelse af ordet – lectio divina – som også praktiseres af munke og nonner ud fra den menneskelige erfaring, at vi måske aldrig er nået til målet for vores beklemte hertes søgen og længsel, men hele tiden er på vej. Den ældste kristne menighed kalde de Vejen, måske ud fra samme erfaring af, at mennesker aldrig har sandheden, men er på vej mod den. På vej mod Kristus ville de måske sige, eller på vej hjem. Eller som Paulus siger det: Da skal vi se ansigt til ansigt – da skal vi erkende, sådan som vi nu selv er erkendt.

Vi er altså ikke ved målet, bare fordi vi kan se det eller erkende det; så er vi først på vej, og vejen er lang og besværlig, men vi er på vej, og hvis vi holder ud, når vi også frem engang. Jeg synes, det er en meget vigtig iagttagelse, som jeg er taknemmelig for at have fået med.

Nu kører Kirsten og Anna Grethe til Croquis i Fåborg, mens Birger og jeg er henvist til at nyde solnedgangen her på terrassen. Vi kan vel klare savnet med et glas rødvin.

3. april

Mennesket Jesus

Det kradser i halsen, og jeg har lidt feber i kroppen. Smitten fra Ølsted hænger i kroppen. Har lige meldt afbud til studiekredsen her i eftermiddag og til bønemødet i Grærup torsdag-fredag. Skulle nok ikke have gået de 18 huller i går! Birger og Anna Grethe er lige kørt efter et par dage her. Vi skal besøge dem i Ferring i pinsen til udstilling og golf. Solen skinner, og det er stadig koldt. Kun langsomt bliver snefanerne mindre og mindre. De siger, der kommer mere sne på fredag. Kom sydvest på dine vinger...

Jeg kan ikke lade være med at tænke på, hvem det egentlig er Jesus – eller evangelisterne – taler til, når han opstiller sine bud i bjergprædikenen. Det hedder sig jo, at det er disciplene, og på sæt og vis kunne bjergprædikenen læses som en vejledning i, hvordan menigheden bør indrettes. Sådan skal det være blandt jer. Skrevet af Mat-

thæus – eller hvem det nu var - antagelig i Antiokia omkring år 80, hvor menighederne vel har haft brug for retningslinjer efter at første generation er ved at dø ud, og den umiddelbare begejstring og førstehåndsviden må erstattes af regler og forordninger. Man kan altså betragte evangelierne som en slags menighedens grundlov – det, man så at sige levede på og indrettede sig efter.

Anderledes end resten af samfundet. Ganske anderledes! Måske lidt som Amishfolket i USA levede man i samfundet – eller verden, som man sagde, men alligevel adskilte man sig – bl.a. ved ikke at ville anerkende kejseren, og så ifølge Lukas i et ejendomsfællesskab, hvor man fordelte, hvad man havde imellem sig. Vel var de i verden, men deres sande borgerskab var i Guds rige, som Kingo synger, dog med den krølle, at Guds rige dengang allerede var en realitet og ikke kun noget kommende eller noget efter døden. Ved at efterleve Jesus' bud søgte man netop at etablere Guds rige midt i kejserens. Tror jeg da.

For Paulus var det lidt anderledes, idet han forventede Jesus' tilbagekomst på himlens skyer meget snart, og derfor var der ingen grund til at ændre samfundet, som blot skulle adlydes, så man ikke stødte an mod ordensmagten, indtil den store dag oprandt. Men stadig kunne man som kristen godt hjælpe lidt med til at fremskynde den dag ved allerede nu at leve i Kristus, som han siger, og han opstiller som bekendt selv en række selvfølgelige dyder og laster, som man bør hhv. følge og holde sig fra.

Forventningen om Guds snarlige indgriben finder vi også i evangelierne, men jeg vil altså vove den påstand, at den ikke stammer fra Jesus selv. Jeg tror, Jesus ville ændre samfundet, fordi det var uretfærdigt og umenneskeligt, og derfor anviser han en ikkevoldelig vej mod et mere retfærdigt samfund for dem, der gider høre på ham, indtil statsmagten og religionen i uskøn samdrægtighed får ham gjort tavs.

Forskellen er altså, at mens menighedsdannerne efter Jesus (Paulus og evangelisterne) søger at skabe et eksklusivt religiøst fællesskab, fortrinsvis bestående af jøder og proselytter, så ville Jesus starte en inkluderende politisk bevægelse, hvis formål var at ændre samfundet radikalt. Formålet med den eksklusive bevægelse er at skabe en frelsende menighed for de troende. Formålet med den inkluderende bevægelse er at skabe et mere retfærdigt samfund for alle. Man kunne også sige, at det er forskellen på at skabe en kirke og skabe et samfund.

Det er den langsomme, men usvigeligt sikre drejning fra det inkluderende fællesskab af alle til den eksklusive kirke for de troende, jeg opfatter som drejningen væk fra Jesus' egen oprindelige mission til en religiøs sekt under jødedommen, som i kraft af sin udbredelse

blandt ikke-jøder i sidste ende bliver romersk rigsreligion. Men da er den forandret til ukendelighed i forhold til sin oprindelige skikkelse.

Måske kunne det ikke være anderledes. Eller måske tager jeg fejl, når jeg mellem linjerne finder en helt anden Jesus, end ham der beskrives på linjerne. Måske. Men jeg kan nu alligevel ikke slippe den mistanke, der som en kriminalgåde bliver ved at rumstere i mit sind.

Jeg kommer til at tænke på Johannes' smukke fortælling om Maria, der står ude ved den tomme grav og græder påskemorgen, selv om graven er tom, og selv om hun taler med engle, for hvor har de lagt min herre? Hvor har de lagt ham? Hvad har de gjort ved min Jesus? Og så kommer han selv hen til hende i skikkelse af havemanden – altså som et ganske almindeligt menneske. Og da han siger hendes navn, genkender hun ham og falder på knæ for ham. Men han siger til hende: tilbed mig ikke, for jeg er jo kun et menneske. Det er måske en lidt søgt oversættelse. Normalt hedder det jo: Rør mig ikke, jeg er jo endnu ikke faret op til min far, hvilket imidlertid ikke giver megen mening. Men imellem linjerne siger han måske til Maria, som jo var hans nærmeste discipel, og som han elskede: Jeg skal snart tilbedes som en Gud. De vil ophøje mig til alt muligt, men du ved bedre, Maria. Du ved, at jeg var, er og bliver et menneske blandt mennesker. Og gå nu hen og fortæl det til de andre. Fortæl, at du har set mig lyslevende.

4. april

Livets lov

"... Det, jeg i dag befaler dig, er dig hverken ufatteligt eller fjernt. Det er ikke i himlen, så man måtte sige: »Hvem vil stige op til himlen og hente det ned til os og forkynde det for os, så vi kan følge det?« Det er heller ikke på den anden side af havet, så man måtte sige: »Hvem vil drage over til den anden side af havet og hente det til os og forkynde det for os, så vi kan følge det?« Nej, ordet er dig ganske nær, i din mund og i dit hjerte, så du kan følge det ..."

Dette citat fra 5. Mosebog kap. 30 gengiver på sæt og vis den tanke, vi drøftede forleden om, at det, man kunne kalde livets lov, ikke er nogle fjerne og kunstige bud og regler, man skal anstrenge sig for at følge i håb om belønning eller under trussel om straf. Livets lov skal ikke lokkes ned eller trues igennem, for dit hjerte vil selv følge den – selvfølgelig. 5. Mosebog taler om Guds bud og lover folket, at ved at følge dem, skal folket leve og trives i landet, men hvis man ikke følger dem, skal man visselig gå til grunde. Det vil sige, hvis man så at sige gør vold på sit eget menneskehjerte og dyrker fremmede guder, fordi de lokker og frister med guld og grønne skove, brød og skue-

spil, sex og underholdning og rigdom og lykke for de få, så vil man miste livet. Men hvis man lytter til sit eget menneskehjerte og handler derefter, så skal man leve det liv, man er bestemt til som menneske i harmoni med den skabte natur og med sine medmennesker.

Paulus tager citatet frem i Romerbrevet kap. 10, hvor han selvfølgelig indsætter Kristus i livets eller Guds lovs sted, så det nu er Kristus, der er dig nær i din mund og i dit hjerte i kraft af bekendelse med munden og tro med hjertet. Her er forskellen på at dyrke loven (som jøderne så fejlagtigt gør) og leve i Kristus (som de troende så rigtigt gør). Denne paulinske modsætning mellem tro og gerninger har haft en formidabel betydning i kirke- og teologihistorien, hvor temaet har optaget teologerne i en ufattelig grad. Bl.a. var og er det jo et mantra i reformationens teologi, som først på det allerseneste er blevet anfægtet af en ny paulusforskning.

Paulus er en dialektisk forkynder, der bruger det pædagogiske fif med at opstille modsætninger, der fremmer forståelsen, men desværre også forenkler sagen. Selv synes jeg jo nok, 5. Mosebog vinder ved nærmere bekendtskab både i klarhed og skønhed. Og man bliver jo altid noget skeptisk, når befolkningsgrupper af den ene eller anden art hænges ud, som jøderne gør det både hos Paulus og evangelisterne – ikke mindst da Johannes – om end de selv var jøder. Gør man ikke? Det er i hvert fald et faktum, at kristendommen om ikke alene så dog har været stærkt medvirkende til at fremme den mest modbydelige antisemitisme nu gennem snart 2000 år. Det fordunkler sagen noget i retning af det utroværdige – desværre. Og det får mig igen til at mindes den gamle visdom om, at sandheden er enkel – så enkel og ligetil i sin umiddelbare skønhed, at den slet ikke behøver hverken dialektisk, pædagogisk eller for den sags skyld filosofisk eller teologisk skrud for at blive set eller hørt. Vi har den allerede i vort hjerte, som samstemmer uden videre med et rungende ja!

Buddhisterne taler om oplysning – jøderne taler om skriften – grækerne om erkendelse, men måske burde man snarere tale om sin evige søgen som en stadig afklædning af alle de forskellige gevandter, der skjuler sandheden, indtil man forhåbentlig engang står overfor den nøgne sandhed – ansigt til ansigt, som Paulus håber og tror. Dertil skal man vel så bruge sin forstand og øse af sin livserfaring, men måske først og fremmest lytte i stilheden – lytte til sit hjerte. Man kan kalde det bøn eller meditation – måske også bare den daglige dont. Bedst lytter man måske til sit hjerte på marken eller ved brønden, når bekymringer og alle slags begæringer er faldet til ro. Lysna, som hjertesyge Daniel siger det i Kay Pollaks film Så som i Himlen: Jag är kommet tillbaka till min hembygd för att lyssna eller "för att dra ner musiken". Egentlig vel for at blive ét med Gud selv gennem stilhed og udtrykke det gennem kunst.

Det jeg gør for tiden, er at lytte efter Jesus selv, fordi jeg tror, han havde og måske *var* livets ord, og imellem linjerne på de skriftlige fragmenter, vi har om ham, finder jeg netop kunst - kunst, der taler til mit hjerte, som kun kunsten kan. Men det er et værre pillearbejde, og det tager lang tid at komme bag om det politiske, pædagogiske, filosofiske og teologiske forhæng, men jeg tror, det er det værd, for jeg længes efter hin guddommelige nøgne sandhed, der får mit menneskehjerte til at juble og fryde sig. Og engang skal vi skue – om end blot i et glimt – Gud selv ansigt til ansigt.

Sygdommen hænger ved som kulden og frosten gør det. Nattesøvnen forstyrres af krillerhoste, og det hjælper ikke at drikke sig fra det, hvilket dog ikke skal afholde os fra at forsøge. Men dagene bliver længere og lysere med megen sol på den kolde jord og den sne, der ikke vil gå hjem. Og de påstår nu, at varmen er på vej.

5. april

Gandhi og forsoningen

Mens Gandhi var i Sydafrika, traf han en del velmenende kristne, der forsøgte at omvende ham til kristendommen, idet de mente, at det var det eneste saliggørende – bogstaveligt talt. Men det lykkedes ikke rigtig at overbevise ham om forsoningslæren – altså dogmet om at Jesus en gang for alle havde sonet hans synder, hvilket skulle give en sand frihed og glæde og salighed, for så vidt du altså troede på det og bekendte dig til Jesus som verdens frelser og som Guds eneste søn. Man kunne så at sige ikke arbejde på sin frelse ved at leve på en bestemt måde eller efter visse idealer og fordringer – det var alt sammen bragt i orden af Gud selv gennem sin enbårne søns død og opstandelse. Gandhi kunne ikke forstå, hvordan man kunne leve uden at arbejde dagligt på sin frelse med frygt og bæven – uden at arbejde med sig selv og hele tiden søge at forbedre sit liv og sit forhold til sine medmennesker, og hele tiden gå imod det, som man anså for forkert, hvad enten det var hos en selv eller i samfundet som sådan - f.eks. den udtalte racediskrimination, der fandt sted i Sydafrika, bl.a. i forholdet mellem hvide og 'coolies', som inderne blev kaldt. Var det derfor, de hvide kristne på den ene side bifaldt en umenneskelig forskelsbehandling, mens de samtidig priste Gud for deres egen frihed og den frelse, Jesus havde bibragt dem? Det gav ingen mening. Gandhi troede fuldt og fast på, at han ved at tænke sig om, meditere, leve efter bestemte principper og studere med flid ville kunne forbedre både sit eget liv og verden. Det var sådan set det, han i al naivitet levede for. Derfor kunne han selvfølgelig ikke bruge en kristendom til noget, hvis den påstod, at hans livsholdning nærmest var udtryk for hovmod, fordi alt, hvad dette liv kom an på,

var at bekende sig til Jesus som verdens frelser og så ellers leve på Guds nåde.

Gandhi var, som han skriver, kommet over det stadium, hvor man ikke tror på Gud, men den Gud de kristne i Sydafrika præsenterede ham for, kunne han ikke anerkende. Til gengæld var han som tidligere nævnt meget optaget af Tolstojs udlægning af den samme kristendom. Som det vist er fremgået, er også jeg optaget af Tolstojs udlægning, der forekommer mig at ligge nærmere Jesus' egen forkyndelse end de senere kirkelige dogmer – bl.a. om forsoningen. Dogmer, der for mig at se tager ansvaret fra mennesker og samler det i kirken, der som en kærlig, men bestemt far tager sig af sine forvildede børn. I Guds navn. Og som yngste barn i en stor familie, der har kæmpet en hård kamp det meste af mit liv for at blive anerkendt som menneske, har jeg det ikke godt med at blive behandlet som et barn. Det er måske den egentlige grund til, at jeg blev præst netop i kirken. Så kunne de lære det! Nej, hverken Gud eller hans kirke skal komme og tage sig af mig - hverken med gaver eller kærlighed eller sonoffer eller hvad ved jeg. "Det skal De endelig ikke gøre", som Karen Blixen sagde det så uforligneligt om Kristus, der efter sigende var død på korset for hendes skyld. Det skal De endelig ikke gøre! Eller lidt mere uhøfligt sagt: Lad være med at tage mit liv fra mig, Gud!

Det kan godt være, jeg sløser mit liv bort på tant og fjas. Det er sandsynligt, at mine idealer og principper forbliver dyre ord og aldrig kommer til udtryk i handling. Det er oplagt for enhver, at jeg bygger mit hus på sand. Men det er *mit* hus. Det er *mit* liv, og det vil jeg altså gerne have lov til selv at stå til ansvar og regnskab for, uden at der skal komme nogen Gud eller kirke og sige god for mig eller påtage sig *mit* ansvar.

Der var en præst for ikke så længe siden, der i fuldt alvor hævdede, at det at være kristen var at være fundet. Sådan. At være et kristent menneske er altså at være fuldkommen fortabt, men Gud ske lov fundet af den gode hyrde, der elsker alle sine får, så fortabte de end måtte være. 'Jesus vandt, og jeg er fundet.'

Alt i mig råber nej! til denne moderlige omsorg – måske fordi jeg ikke er langt nok ude og måske slet ikke kender fortabelsen eller fortvivlelsen nok. Aldrig har jeg været derude på dybet, hvor man kun kan håbe på hjælp fra højere magter. Aldrig har jeg været hiin ulykkeligste, som Kierkegaard taler om, og måske netop derved er den ulykkeligste uden at vide det – fordi jeg i mit menneskelige og måske endda barnlige hovmod mener, at jeg ikke har brug for Guds hjælp og frelsen i Kristus.

Men så lad mig da være den ulykkeligste og hovmodigste af alle, blot jeg må få lov til at beholde mit liv.

Jeg tror, Gandhi såvel som Karen Blixen og Tolstoj og mange mange andre anså forsoningen som uværdig for mennesker – ikke som et barnligt naivt, men barnagtigt kirkeligt forsøg på at gøre mennesker passive i forhold til deres liv og skæbne og ikke mindst samfund. 'Alt står i Guds faderhånd', synger Grundtvig. Nej, alt er op til dig, du menneske! 'Lille Guds barn, hvad skader dig?', fremturer han. *Alt*, hvis ikke du selv gør noget. Og så videre. Jeg kan huske, engang jeg stod foran alteret ved et bryllup i Udby kirke. Brudeparret havde netop valgt Lille Guds barn som en af salmerne, og det var mens vi stod og sang den, jeg pludselig fik en klump i halsen og ikke kunne synge med på salmen – hverken med stemme eller hjerte, hvad jeg ellers før havde kunnet med glæde. Min yndlingssalme. Men nu falmede den som hans efterårsskov, og jeg tror, det var fordi, jeg aftenen før havde set en udsendelse i fjernsynet om misbrugte børn – disse uskyldige ofre for rå mænds begærlige overgreb. Lille Guds barn, hvad skader dig, tænk blot på din fader i Himmerig, som er så rig og god, og ingen kan stå hans magt imod ... Det var til at brække sig over. Men jeg gennemførte brylluppet i god ro og orden.

6. april

Kære far og mor

Det er stadig koldt derude. En bleg kulde over visne marker og nøgne træer.

I dag for 105 år siden blev min far født i Vester Vedsted som et lille skravl, der næppe ville overleve. Men han kom sig og udviklede sig til en flot mand på 1,93 m. Så flot måske, at han ville være skuespiller, hvilket dog glippede – og så blev han præst. Min farfar var grænsevagtimester og etiker. For ham var den kristne moral afgørende for et menneske sammen med fædrelandskærligheden. Han tålte ikke svig eller snyd eller luskeri og hans krav om retfærdighed og sandhed ikke mindst gik igen hos hans yngste søn, Alfred.

Det var de dyder, han selv forsøgte at opdrage sine børn i, hvilket ikke altid var lige nemt, for tiden var blevet en anden – en mere æstetisk tid, hvor det handlede om at realisere sig selv, og hvor de etiske og dermed kristne dyder blev dømt forældede og irrelevante. Det var i opsvinget i 50-erne og 60-erne, hvor alt blev muligt, æstetikken holdt sit indtog nærmest som den nye religion i samfundet, og den har hængt ved til i dag. Ingen vover længere at tale moral eller foreholde mennesker etiske fordringer – end ikke børn bliver 'opdraget', som man sagde tidligere – dels fordi de sjældent er sammen med deres forældre, der trækker for de økonomiske strukturer på arbejdsmarkedet eller for længst er blevet skilt, men også fordi det ikke er *comme il faut* at stille krav. End ikke kirken gør det. Medmindre det handler om præstationerne på arbejde eller i sport.

Etiske krav findes kun, for så vidt de kan betale sig og gør mennesker rige og lykkelige og ikke mindst sunde.

Så min fars indpodede grundholdning stødte sammen med en anden tidsånd, hvilket kom til at præge ham som så mange andre af hans generation. Hovedrystende og på sæt og vis ulykkelig over ungdommens forfald, overforbruget, abortens og pornoens indførelse, gældsbyrden – hele dette knæfald for Mammon og materialismen, som har præget vores tid, og som har skubbet gammel tro og livsvisdom i baggrunden, som min bror altid påpeger. En af de få gange, far græd, var ved afstemningen om EF i 1972, som den gamle modstandsmand nærmest opfattede som en blank overgivelse af fædrelandet til en internationalisme, han slet ikke kunne forstå meningen med. Han forstod ikke, at nationalstaternes tid var forbi, som en senere statsminister sagde med sit evige smil, for nu skulle storkapitalen have frit spillerum på verdensmarkedet. I dag kalder vi det for globalisering. Han kæmpede en brav kamp for at finde et politisk parti, der kunne honorere hans krav om sandhed og fædrelandskærlighed og ret, men det blev en frustrerende søgen, for når han endelig fandt noget, han kunne bruge i Kristeligt Folkeparti, Liberalt Centrum eller Retsforbundet, så varede det ikke længe, før partiet gik enten ned eller på kompromis med idealerne.

Jeg tror, far anså sin opdragelse af os børn som mislykket. Det lå i tiden, at ungerne var uvorne. Vi blev vel alle mere eller mindre æstetikere, der syntes, vi havde en guddommelig ret til at gøre, som vi ville, og som så friheden i modsætning til opdragelsen og i modsætning til hans kirke. Men det var jo netop sand frihed, far ville opdrage os til – ikke den æstetiske behovsopfyldende tøjlesløshed. Kaj Munk var hans store forbillede, tror jeg – i kraft af Munks modstandskamp mod sædernes forfald – han kunne skælde navngivne personer ud fra prædikestolen – og selvfølgelig mod den tyske besættelse.

Og nu sidder jeg så her på mine ældre dage og savner min far. Hvor ville jeg gerne have snakket med ham, mens tid var, og hvor ville jeg gerne tale med ham nu og fortælle ham, at han havde ret i sin bekymring. Nu sidder jeg her og er grebet af etikere som Tolstoj, Gandhi, Kierkegaard og Jesus, der alle stiller krav til mennesker – opdrager mennesker, så at sige og advarer mod den fare for mennesker og samfund det er at lade sig styre af sit begær og lade profitmaksimering og velvære være samfundets højeste mål. For det binder i frygt og er så langt fra sand frihed som noget. Og det skaber ulykkelige mennesker, der halser af sted forbi livet efter nye behov i et umætteligt kapløb med døden.

Tak, far, fordi du trods vores uimodtagelighed gav os en opdragelse, vi ikke ville vide af. For jeg tror, din etiske fordring trods alt sidder

dybt i os og nu og da får os til at standse op på vores forunderlige vandring – standse op og tænke os om. Og det er nu slet ikke så tosset.

Mor valgte i øvrigt at dø på fars fødselsdag i 1997. Jeg vil ikke beskrive mor som etiker – snarere som romantiker. Hun var et følelsesmenneske, fuld af latter og gråd og begejstring og vrede og glæde, som altid kom ud. Hun kunne smelte fuldkommen hen, når nogen sang *Volgalied* eller *Enkevalsen*, selv om hun vitterligt ikke selv havde en tone i livet. Hun var formidleren, der kunne græde med de sørgende og le med de glade, og hun havde det bedst, når der var fred og fordragelighed. Hun forstod ikke fjendtligheder og slet ikke spydigheder og fornærmelser. De prellede fuldkommen af på hende. Hun var vel også romantisk kristen i den forstand, at hun havde overtaget sine forældres tro på Gud som den store kærlighed og godhed – meningen med livet. En naiv tro, kunne man sige – ja, egentlig slap hun vel aldrig for alvor sin barnetro. Når hun skældte os ud, hvad hun godt kunne – hun var jo lærerinde – så var det ikke som far for at opdrage os, men fordi hun følte sig krænket. Vi havde at opføre os ordentligt, og hun havde svært ved at forstå, når vi ikke gjorde det, og så skældte hun ud. Og deri lå der vel en form for respekt. Vi var så at sige ligemænd.

Nå, intet menneske kan rummes i nogen beskrivelse, så lidt som Gud kan. Lad dette blot være min vemodige og taknemmelige hyldest til mine kære forældre her på den 6. april hvor min far blev født og min mor døde. Mens de levede, fik jeg det jo aldrig sagt. Men hvem ved – måske mødes vi igen engang i himlens lyse sale... Det gør vi nok.

7. april

Downton Abbey

For en gangs skyld er det overskyet og diset med let regn og slud. Kun et par graders varme. Jeg har lavet kaffe og tændt op i brændeovnen. Kirsten er kørt på kursus i akrylmaling i Fåborg.

I går aftes kom vi til at se en meget engelsk serie i fjernsynet, der hed Downton Abbey – en slags Herskab og Tjenestefolk, som vi sad og så i 70'erne. Alle ser den vist og lever med i livet på godset med dets dramaer og intriger i 'de gode gamle dage'. Ud over at kompensere for menneskers egen mangel på liv og dramatik i tilværelsen, så er det jo underligt, at dette engelske system med høj og lav i et velordnet kosmos virker så dragende på mennesker. Det burde jo vende sig i os, når vi så den forskelsbehandling, der fremgår af serien, men vi elsker det. Hvordan kan det være?

I David Leans film om Doktor Zhivago møder vi sammenstødet mellem den russiske adel, der godt kan minde om den engelske (og danske måske) – feudalsystemet er jo et gammelt europæisk anliggende – og så den kommunistiske revolution i 1917. Men også her synes sympatien at være på adelens side. De mennesker, der overtager adelens boliger og privilegier skildres som pøbel, mens adelen skildres som dannet og human – i hvert fald i filmen. Jeg har (endnu) ikke læst Pasternaks bog.

Systemskiftet i Rusland mislykkedes som bekendt. Revolutionen åd sine egne børn, for der opstod blot en ny klassesdeling, nu med partitoppen som den nye adel, der dog ikke var indsat af Gud selv, men af den guddommelige stat, der reducerede de fleste mennesker til små hjul i statsmaskineriet. Og så var vi for så vidt lige vidt.

Hele princippet om, at mennesker på den måde kan opdeles i klasser i kraft af fødsel, kendes fra alle civiliserede samfund. Der er herskere og så er der slaver. Som regel er det ovenikøbet religiøst betinget, som kastesystemet i Indien med de urørlige som samfundets bæreme, der må arbejde en gæld af fra tidligere liv, hvilket enhver kan forstå, men også i Europa, hvor indretningen i høj og lav ansås for Guds egen orden – som en del af den perfekte universelle harmoni. I århundreder er den bestående samfundsorden blevet indoktrineret gennem hjem, skole og kirke, så man til sidst slet ikke kunne forestille sig, at det kunne være anderledes – og da slet ikke ønskede nogen forandring.

I dag har vi bevaret både kongehus og adel – måske af veneration for de gode gamle dage i feudalsamfundet. Jeg glemmer jo ikke gamle Jens Hansen i Husby, der havde været fæstebonde under Wedellsborg, og som længtes tilbage til dengang, det var greven, der bestemte, for han kunne dog vise menneskelighed, om end han var streng. Det samme kunne han ikke sige om Kreditforeningen. Langt op i sidste århundrede tog man hatten af og bukkede, når grevskabet kørte forbi, og den gamle grevinde skulle tituleres: Deres Nåde. Og jeg tror egentlig de fleste så tilbage på den tid med glæde og taknemmelighed. Måske fordi det gav en vis orden og tryghed i tilværelsen med godset og kirken indenfor synsvidde.

Men der var også modstand. Væver Lars Clausen skrev engang et forarget digt i Middelfart Venstreblad, der hed: Døden gør alle lige. Det handlede om sammenstødet mellem to begravelser, grevens og den fattige kones, der fandt sted samtidig, men hvor den fattige kones nærmest måtte ske i det dulgte, fordi grevens med pomp og pragt tilrettelagte jordefærd ikke måtte forstyrres. Lars Clausen måtte forlade sin stilling og sit hus, men der står dog en mindesten for ham, hvor han boede. Det gamle system med at skille sig af med uromagerne og så hædre dem bagefter, lever i bedste velgående.

Men stadig nyder langt de fleste vel vores privilegerede adel og kongehus som en lille sol i samfundet, så det ikke bliver alt for jævnt og kedeligt og leverpostejsagtigt folkeligt. Og det er jo skønt at få lidt af det kongelige solskin ind i sit eget liv, når dronningen kommer forbi, eller når man som kongeligt udnævnt modtages i audiens eller får tildelt kors og bånd og stjerner af majestætens hånd. Jeg kan huske, da jeg selv skulle i audiens, hvordan jeg dårligt vidste, hvilket ben jeg skulle stå på. Men stort var det jo. Og skam få den, der tænker ilde derom. *Honi soit, qui mal y pense*, som der står på hosebåndsorde-
nen.

Men hvordan så Jesus på kongedømmet og samfundets privilegerede? Ganske og aldeles respektløst, tror jeg. Kong Herodes Antipas, der havde henrettet Johannes Døber, og som brugte sin magt til at urbanisere, centralisere og romanisere Galilæa, så det kunne mærkes, havde han intet til overs for, og heller ikke for kejseren i Rom og hans selvbestaltede guddommelighed eller for det privilegerede præsteskab eller de privilegerede familier, der med romernes hjælp satte sig på magten og jorden.

Den bevægelse, Jesus satte i gang var en fattigmandsbevægelse under det senere så kendte motto: Frihed, lighed og broderskab. En kommunistisk bevægelse nedefra, kunne man vel godt påstå. Vel at mærke en ikke-voldelig bevægelse under Gandhis senere motto: Der er nok, der er værd at dø for, men intet, der er værd at slå ihjel for. Selv den helligste hensigt kan aldrig undskylde endsige retfærdiggøre et eneste drab. (Og tænk så på, hvad man var (og er) parat til at udsætte mennesker for i atomkrigens helvede, blot for at bevare magten. Hiroshima, min elskede). Jesusbevægelsen skulle sive ind i samfundet nedefra som en surdej, der til sidst gennemsyrrer hele brødet, og det skulle ske gennem selvbestaltede fællesskaber af de kaldede – ashrams om man vil – der levede efter menneskehjertets frie valg og ikke efter nogen ydre samfundsorden – den være sig kongelig, kejserlig eller præstelig. Det lyder ikke nemt, og det holdt vel heller ikke mere en højst en snes år efter Jesus' død. Så gik der religion og magt i bevægelsen, og vi fik kirken af de troende.

Både Gandhi og Tolstoj levede tilsyneladende for at genoplive den efterhånden stendøde tanke om ethvert menneskes umistelige og enestående værdi, og det lykkedes dem i hvert fald at slå en kile ind i det etablerede samfund på deres tid. Jeg har hørt, at Tolstoj blev bedt om at gå med i den kommunistiske revolution, som gærede i hans sidste år, men han sagde klart nej til at ville vælte systemet med vold. Det gjorde man så alligevel – skal jeg da lige love for. Og volden blev senere til masseudryddelse.

Også Gandhi sagde nej, da de unge hinduløver ville ud at kæmpe mod muslimerne for Indiens befrielse. Hør nu her, sagde han til

dem, jeg er hindu, jeg er muslim, jeg er kristen – hvis I vil ud at slå muslimer ihjel, må I også slå mig ihjel. Hold nu op! For Guds skyld, hold nu op! Som bekendt lykkedes det ikke for ham at standse volden, som han selv ligesom Jesus blev et berømt offer for...

Så nu ringede de fra Danmarks Statistik. Jeg var blevet udvalgt til at deltage i en undersøgelse bl.a. om danskernes forhold til vold. Desværre blev jeg ikke spurgt, om jeg gik ind for den.

8. april

O, søde hævn

I går faldt der julesne. I store flager dalede sneen tyst ned og lagde et fint lag over det hele. Lidt af det ligger endnu, men solen skinner her til morgen, og længe varer det ikke før den forhåbentlig sidste sne er borte. Enkelte gamle driver ligger og lyser op langs gærder og hegn, men de bliver mindre og mindre.

En ung kvinde bliver groft seksuelt udnyttet af sin tilsynsværge, men hun tager en grusom og smertefuld hævn – bl.a. ved at tatovere hen over brystet på ham: Jeg er et perverst svin osv. Således skriver Stieg Larsson om Pigen der legede med ilden.

Og vi fryder os over denne hævn, som de utallige krimier i fjernsynet dyrker og måske dybest set handler om. Vi kalder det en retfærdig gengæld eller straf for en forbrydelse, der i øvrigt i den senere tid antager mere og mere perverse og groteske former. Det er snart længe siden, man så et ganske almindeligt Agatha Christiesk mord. Budskabet er klart nok. Med ondt skal ondt gengældes. Det er den gyldne regel i vores kultur og civilisation – ja, måske selve civilisationens grunddogme, som forkyndes igen og igen og igen i ord og handling. Og vi labber det gladelig i os, for det fryder jo vort menneskehjerte, når den retfærdige hævn sker fyldest, og de skyldige får løn som forskyldt.

Der skal rigtig megen tankevirkosomhed til, før vi så meget som kan forestille os en krimi, hvor hævn og straf ikke spiller nogen rolle, fordi man dyrker en anden gylden regel: Gengæld ondt med godt.

En mand er kravlet op på taget af en stor bygning midt i byen, og herfra begynder han at nedskyde intetanende mennesker på torvet en efter en. Det varer længe, inden politiet kommer til og endnu længere, inden de opdager manden på taget, som det til sidst lykkes at anholde. Da har han skudt og dræbt adskillige personer. Senere følger man retssagen mod ham, hvor han kendes skyldig og dømmestil døden. Men til vores store forundring klapper alle i retssalen, folk går hen og lykønsker den skyldige, der smilende forlader retssalen som en fri mand, hvis oplevelser vi så følger et godt stykke ind i filmen. For en film er det, Louis Buñuels film Frihedens Spørgelse fra

1974 – en af de film, der har gjort stærkest indtryk på mig overhovedet med sine absurde pointer og finurligheder. Det er i denne film, den berømte scene foregår, hvor man ser en gæstemiddag omkring et bord, men alle sidder samtidig på toilettet. Skal man spise, må man undskylde sig og gå ud på et dertil indrettet aflukke og låse døren efter sig.

Men det er altså helt derude i den absurde genre, vi finder den holdning udtrykt, der måske i virkeligheden burde være den gældende. Ondt skal selvfølgelig ikke gengældes med mere ondt, men med godt, så ondskaben kan forsvinde.

Og dog er man for en del år siden begyndt i det små i de såkaldte konfliktråd, hvor f.eks. voldsmand mødes med deres ofre – ikke for at volden kan blive gengældt af ofret, der nu får lejlighed til at banke en ølflaske i hovedet på forbryderen, men for at give mulighed for forsoning gennem samtale mellem foruretter og forurettet. Dermed slipper forbryderen dog ikke for sin straf, men alligevel bliver ondskaben grebet an på en mindre primitiv og mere menneskelig måde, end vi ellers er vant til i vores ekstremt voldelige kultur. Jeg ser det som et meget positivt skridt i den rigtige retning, men vi bør gå langt videre og f.eks. overveje, om ikke vore fængsler og frihedsstraffen som sådan ikke i langt højere grad avler forbrydere frem for at forhindre forbrydelse. Hvor meget såkaldt straf er i virkeligheden udtryk for hævn? Man hører tit om fortvivlede ofre for en forbrydelse, der kun kan finde ro, hvis forbryderen bliver fanget og får sin velfortjente straf – og gerne lidt til. Især i Amerika, hvor en sand flodbølge af film netop handler om og forkynder det såkaldt 'righteous kill' – den retfærdige selvtægt, hvor en mand frifindes for dobbeltmord, fordi de dræbte havde dræbt hans datter. Og så videre og så videre i en uendelig voldsspiral.

Øje for Øje – tand for tand, har I hørt de gamle sige. Og jeg skal da lige love for, vi lytter til de gamle.

"... Det er kongens og landets høvdingers embede at overvåge domme og gøre ret og frelse dem, der tvinges med vold, såsom enker og værgeløse, børn, pilgrimme og udlændinge og fattige – dem overgår der tiest vold – og ikke lade slette mennesker, der ikke vil forbedre sig, leve i sit land; thi idet han straffer og dræber ugerningsmænd, da er han Guds tjener og landets vogter. Thi ligesom den hellige kirke styres af pave og biskop, således skal hvert land styres og værges af kongen eller hans embedsmænd..."

Af fortalen til Jyske Lov fra 1241 fremgår der en klar forbindelse mellem kirke og stat, der er som spejl af hinanden. Som i himlen, således også på jorden. Dødsstraf er Guds vilje, ligesom loven i det hele taget er det. Guds og kongens. Og der er ikke megen henvisning til Jesus' bud om ikke at sætte sig imod det onde. Givetvis ud fra den

betragtning og bitre erfaring, at uden lov og lovens trussel om straf, ville de stærke lade det gå ud over de svage, de klog narre de mindre kloge osv. Skal der på nogen måde opnås fred i landet, må der findes en afskrækkende lov, der kan dæmpe menneskers ondskab mod hinanden. Det lyder så logisk og uimodsigeligt sandt, at det næsten gør ondt.

Men det er så den logik, Jesus ikke vil anerkende. Måske fordi han taler om en anden fred, end den fred verden giver, som han siger i Johannesevangeliet. Den virkelige fred handler ikke om at kunne leve et liv i fred og ro og tryghed under politiets og statsmagtens beskyttelse – den virkelige fred er en indre fred, som kommer af at vide, hvem man er. Det er den urørlige fred, som ikke søger sin egen tryghed eller gode kår eller velfærd, som det hedder i dag, men som er det genfødte menneskes umistelige ejendom – det sande menneskes daglige og usårlige virkelighed. Vores sande hjem, så at sige. Det er her i denne fred, vi hører til.

I vores verden vil sådan en fred altid betyde kamp, og de, der forkynder den, vil som regel blive slået ihjel eller det, der er værre, for verden vil gerne være verden, og denne verdens fyrste har stor magt. Men alligevel er dette liv med denne fred vores dybeste længsel hjem, og det er i dette liv, det giver mening at tale om at gengælde ondt med godt, velsigne dem, der forbander, tage imod fornærmelser med et smil og give mere væk, hvis nogen stjæler fra dig. For din dybe fred kan aldrig rokkes, og med dine handlinger sår du en sund tvivl i verden om ondskabens egentlige magt – måske er den bare en opblæst kolos på lerfodder, og måske skal der bare et uventet smil eller en julesalme i en skyttegrav til at få den til at brase sammen.

9. april

Skammens dag?

En skammens dag, vil mange mene – den dag Danmark blev besat af tyskerne i 1940, uden at vi gjorde synderlig modstand, og hvor regeringen Stauning indledte den såkaldte samarbejdspolitik med besættelsesmagten. Vi reddede for så vidt livet og undgik bl.a. at København blev bombarderet, men mistede vi til gengæld vores ære som nation? I modsætning til stort set alle de andre besatte lande, der led store, men ærefulde tab på ærens mark.

Ja, det kan der nok ikke være tvivl om. Som nation mistede vi æren, for en nations eksistensberettigelse er netop, at den skal forsvare indbyggerne mod enhver indtrængende fjende. Det er den gamle aftale, der i sin tid skabte nationen, at til gengæld for indvånerens lydighed og troskab mod kongen, yder kongen landet sin beskyttelse mod såvel ydre som indre fjender af freden. Hvis nu kongen eller

staten ikke lever op til sin del af aftalen – og for så vidt slet ikke forsøger på det, ja, så må det betragtes som moralsk forkasteligt, og så har nationen for så vidt mistet sin eksistensberettigelse.

Motivet for samarbejdspolitikken var angiveligt at undgå et blodbad, som man anså for meningsløst, da fjenden var totalt overlegen på alle fronter. Vi gav simpelt hen op på forhånd. Men for en nation holder den undskyldning ikke, medmindre der er tale om en strategisk tilbagetrækning som i 1864, da hæren forlod Dannevirke. At vi så alligevel tabte krigen og Sydslesvig er en anden og langt mere ærefuld sag, som vi snart skal se en storfilm om. Filmen om 9. april har vi endnu til gode. Måske fordi der ikke var tale om et strategisk tilbagetog, men om en endegyldig opgivelse af vores suverænitet som nation. Vi lod tysken komme ind i landet, og lod ham bestemme over landets anliggender. Vi blev for så vidt en tysk delstat, sådan som kong Christian d. 8. i sin tid efter sigende anmodede den tyske kansler Bismarck om efter krigen i 1864. Og det var selvfølgelig æreløst for en selvstændig og suveræn nation.

Men hvad nu med Jesus og Gandhi og de mange andre, der plæderer for ikke-vold? Er de også æreløse, og ville de have sanktioneret samarbejdspolitikken?

Nej, for ikke-vold er jo ikke det samme som ikke-modstand. I hvert fald ville Gandhi have kaldt til modstand mod besættelsen fra første færd – en ikke-voldelig modstand, som den han ledede mod den engelske besættelse af Indien og sydafrikanernes behandling af inderne dér. Gandhi ville yde modstand med livet som indsats fra dag ét. Men han ville ikke krumme et hår på en tysk soldat.

Også Jesus ville yde modstand og tage konsekvensen, men hans modstand ville ikke være båret af fædrelandskærlighed eller nationalisme, men af menneskekærlighed. Han ville tale til menneskehjertet, og så var det i øvrigt ligegyldigt, om det var dansk eller tysk, indisk eller engelsk. For den Gud, Jesus forkyndte, var ikke en nationalgud med særlige præferencer eller en særlig forkærlighed for troende danskere. Hans gud var ikke et spejl af jordens konger og kejsere og hans rige ikke et spejl af denne verdens nationalstater og imperier – hans rige var slet ikke af denne verden, som han sagde til Pilatus, men et fællesskab af beklemte hjerter, der ikke længere kunne tro på den fred, verden eller for den sags skyld civilisationen lover.

Den fred, verden lover, er fred gennem sejr. Når fjenden er besejret, skal du få fred. Eksemplet over alle er den *Pax Romana*, som kejser Augustus indførte, efter at have besejret alle fjenderne af det romerske rige. Men den fred, Jesus taler om, er en anden fred. Og nu bliver det svært, men lad mig bare forsøge.

Der findes en fred, som ikke er betinget af sejr – hvad enten det nu er på slagmarken eller i dit sind. Man kan måske tale om en ikke-dualistisk fred, som har at gøre med at være fuldt til stede i sit liv her og nu. Det er jo, som om sejrens fred fordrer et aspirantliv, så at sige – altså et liv i en stadig vorden (hvorfor i himlens navn har de ødelagt Fadervor med at udskifte det smukke ord, 'vorde' med så fladt et ord som 'blive'?). Den sande fred er på sæt og vis en hvilen i sig selv som – eller rettere hengivenhed imod - det menneske, man nu engang er – og i høj grad – og måske netop dermed - også en hengivenhed mod andre mennesker, som de nu engang er. Uden at hverken de eller jeg så at sige først skal blive vindere på den ene eller anden måde – eller forbedre sig, så jeg kan synes om dem.

Jeg har altid gerne villet være sådan et helstøbt menneske, der hvilede i mig selv, men ifølge Jesus er det lige præcis det, jeg er. Jeg skal blot overbevise mig selv om denne tingenes faktiske tilstand. Og i den faktiske virkelighed ville mit hjerte brænde af kærlighed mod min beklemte næste, uanset hvem det så end måtte være.

Torvald sendte mig i går et citat fra en af Martin A. Hansens dagbøger fra 1942, som kom noget bag på mig, når man ellers kender – eller mener at kende Martin A. Hansens noget romantiske opfattelse af kristendommen i Danmark (Orm og Tyr):

"Den hemmelighed, jeg opdagede ved kristendommen, og som er dens allermest øjensynlige og åbenbare sandhed, men i folks bevidsthed helt overgroet af overtro om det hinsidige er, at den tilhører nuet, og vil nuet." Man kommer umiddelbart til at tænke på Eckhard Tolles bog: Nuets kraft, der som titlen antyder handler om lidt af det samme ud fra en tværreligiøs erfaring.

Den fred, Jesus taler om, er netop nuets fred og så langt fra en fremtidig eller hinsidig fred som noget, der er 'overgroet af overtro'. Det er altså med andre ord alvor. Min længsel er min virkelighed.

Jesus taler altså til mennesket på tværs af alle grænser og skel, men nationalstaten står i et dilemma, for som stat kan den ifølge sin metier ikke udvise den samme kærlighed og medmenneskelighed, som det enkelte menneske kan, for statens opgave er først og fremmest at bestå – deraf navnet. Menneskets opgave er ikke at bestå eller overleve – i hvert fald ikke ifølge Jesus - men at leve i nuet og tage konsekvensen. Det kan staten ikke. Staten kan umuligt bygge på barmhjertighed og menneskelighed – måske nok vise det i enkelte tilfælde – nåde kaldes det så – den må bygge på lov og ret – magtens ret. Jeg tror mange frustrationer kunne være undgået, hvis man var bevidst om dette dilemma, for mange gange forlanger vi en umulig medmenneskelighed af staten, fordi vi på den måde sammenblander kategorierne – og mange gange fordrer vi en statsræson af mennesker, som virker og også er umenneskelig. Problemet er ikke mennesket, men staten.

Så, nu ringede Hans lige. Han har været til sin sidste hjerteundersøgelse i Odense og er nu erklæret rask. Det fejrer vi naturligvis her med en omgang golf. Sådan!

10. april

(U)menneskelighed

Det blev til ni huller i går med Hans og Preben og ni huller i dag. Så det blev en rigtig fin tur i godt, men noget koldt og blæsende vejr. Lige nu sner det lidt igen. Det er vådt og koldt derude, og foråret har trange kår.

Der kommer en fremmed til din dør og banker på. Du lukker op. Han siger, han er på flugt og beder om husly og beskyttelse, da han ikke ved, hvad han ellers skal gøre. Du mener imidlertid ikke, du har hverken plads, tid eller råd til at byde ham indenfor, så du afviser ham og sender ham bort. I øvrigt er du bange for, at han vil udnytte dig. Han er jo sikkert ikke alene, og måske er det politiet, han flygter fra.

Den historie skurrer lidt i ørerne, for denne afvisning strider imod al menneskelighed og barmhjertighed. Sådan gør man ikke, vel? Den minder lidt om præsten og levitten, der gik forbi den blødende mand i grøften. Man kan ikke på den måde have nok i sig selv som menneske. Men hvis det nu er staten, der bliver bedt om at modtage et antal flygtninge, stiller sagen sig anderledes, for staten kan ikke bare slå dørene op på vid gab og byde enhver fremmed indenfor. Den må tænke på sin beståen – sin overlevelse, og hvis de fremmede presser på, bør staten i sidste ende gribe til våben.

Så menneskeligheden i os kan ikke lide, når staten på den måde, som det sker i dag, lukker døren i for de fremmede eller gør det mere eller mindre umuligt at komme ind, og så kommer bedsteforældre for asyl og andre gode mennesker på gaden og i oprør. Men staten gør for så vidt, hvad den skal som stat – den beskytter sine egne. Og når mennesker af lutter barmhjertighed gemmer flygtninge for ordensmagten, så griber staten ind med politi, dom og straf over menneskeligheden, for så vidt menneskeligheden strider imod statens interesser. For staten kan ikke være menneskelig, så lidt som et menneske kan være andet end netop menneskelig. Du må altså ikke gøre godt, hvis det strider mod statens interesser. På sæt og vis kan man sige, at det er staten, der definerer, hvad der er godt – ikke det enkelte menneske.

På den måde har vi i vores civilisation underlagt menneskeligheden staten, og det er her profeter og vismænd til alle tider og under alle himmelstrøg protesterer, for så reducerer man mennesket til middel

for staten – gør mennesket til statens tjener. Og det går bare ikke. En stat kan umuligt definere sandheden – kun, hvad der kan betale sig. Og civilisationens historie viser jo også med al tydelighed, at det bliver den allerbedste og oftest benyttede undskyldning for netop en statsautoriseret og tilmed som regel kirkeligt sanktioneret umenneskelighed. F.eks. krigsførelsen, drabet, terroren, volden, den etniske udrensning, men også straffen – statens hævn over dem, der modarbejder statens interesser.

Var det en fatal fejl, da vi i sin tid bad den stærke om beskyttelse, fordi vi længtes efter tryghed og fred? Da vi rakte staten en lillefinger, og han tog hele vores sjæl? Ja, måske, men sådan har det altså været de sidste 6000 år over det meste af jordkloden.

Engang smed Jesus kræmmerne ud af templet. Det var de hæderlige handelsfolk, der solgte offerdyr og sikkert også souvenirs og andet godt til de tilrejsende pilgrimme, og det får mig til at tænke på den økonomiske situation i dag. For i dag står vi i den underlige situation, at det måske ikke så meget er staten, der berøver os vores menneskelighed, som det er de såkaldt frie markeds kræfter. For dem er ikke blot mennesker, men selv stater en hindring for den frie udfoldelse, og det er af hensyn til dem, vi ser nationalstaternes rolle blive mindre og mindre og verden mere og mere globaliseret.

Det minder lidt om den berygtede gøgeunge, der som æg bliver lagt i sangfuglens rede og udruget af de intetanende fugleforældre, som først for sent opdager, hvad der er ved at ske. Så de kan kun se på, når den hastigt voksende gøgeunge smider de andre unger ud af reden en efter en, fordi den selv skal bruge al pladsen og al maden, som de flittige forældre bringer den. Kuk-kuk, kuk-kuk falderaaa ... Naturens højt besungne orden – markeds kræfternes frie spil – survival of the fittest. Og kan Danmark ikke længere lønne sig som produktionssted, så flytter man produktionen til et sted, hvor det kan, for Danmark som sådan har ikke længere betydning.

Men når staterne på den måde smuldrer, kunne man jo håbe, at menneskeligheden ville komme tilbage på førstepladsen, så vi kunne få vores tabte sjæl tilbage. Men nej, tværtimod. For nu er det altså de frie markeds kræfter, der definerer, hvad der er godt, og hvad der ikke er – og det er stort set lig med, hvad der kan betale sig på bundlinjen. Det gode er det, der giver sorte tal på bundlinjen – det onde, det der giver – ikke røde ører, men røde tal. Det er det, man i gamle dage kaldte en kræmmermentalitet, og det er altså den, der for så vidt styrer verden – både stater og mennesker.

Når Jesus smed kræmmerne ud af templet, var det fordi, som han sagde, de havde gjort Guds hus til en røverkule. I stedet for at dyrke Gud, dyrkede man Mammon. Man kunne vel også sige, at de havde opgivet al menneskelighed og respekt for Guds lov til fordel for pro-

fit. De kom ikke i templet for at tilbede Gud, men for at få en fortjeneste. Guds lov er netop den menneskelighed, som bliver fortrængt af staten såvel som af de frie markeds kræfter, og derfor går det så rivende galt for mennesker, når de glemmer både deres ophav og deres bestemmelse – mister deres sjæl. Hvad gavner det et menneske, om han vinder hele verden, hvis han dermed mister sin sjæl? Ja, hvad?

Tolstoj måtte bedrøvet erkende, at mennesker i dag som hovedregel ikke tror på Gud, men på politiet – altså staten. Det var i slutningen af forrige århundrede. Hvad tror vi på i dag?

Nu ringede Kirsten ovre fra Ida, der er blevet syg med hoste og influenza og har måttet aflyse både det ene og det andet. Klokken er snart fem, så jeg skal ud og sætte gang i en gang Osso Buco, der passer vældig godt til dette vinterlige og sygdomsfremkaldende vejr.

12. april

Domesticering

Dette billede fra 1959 viser det hele. Det er et billede af mig, efter at den totale domesticering er fuldbyrdet. Nu er jeg endelig blevet den pæne lille dreng, de ønskede sig, med urmagerslips, skjorte og plus-fours, kæmmet hår, sygekassebriller og et afvæbnende smil. Sådan. Og det er vel stort set det, vi gør i vores kultur, når vi opdrager vores børn. Vi tæmmer de vilde bæster, så de kan passes ind i det civiliserede samfund, for hvis de fik lov til at være sig selv og bare gøre, hvad de havde lyst til, så gik det efter sigende helt galt. Junglens lov og alt det der forfærdelige, som gemmer sig i de små menneskers sjælelige dybhav. Børn kan være så onde, som overlærer Skelager så vemodigt påpeger. Derfor skal børnene domesticeres – jeg kan så godt lide det udtryk, der vel egentlig betyder at tilpasse til hjemmets behov. Hjemmet har ikke brug for vilde krabater, men for veltilpassede, smilende væsener, der gør, hvad der bliver sagt.

På den måde lærer vi med modermælken, hvad der er godt og ondt. Lydighed mod hjem, skole og kirke er den gode frugt af en vellykket

domesticering, mens ulydighed og opsætsighed og selvstændighed i det hele taget er af det onde. At gøre, hvad man har lyst til, bliver anset for noget af det værste. Lyst er i det hele taget noget af et fyord. Og denne indlæring slipper vi aldrig for alvor. Den er jo indpodet i os fra vi var små, og det meste af vores liv går med at være gode og have dårlig samvittighed, når vi ikke er det.

Vi kalder det kultur, og Jeronimus nikker veltilfreds, når opdragelsen lykkes, og han skælder ud på den til enhver

tid værende oprørske ungdom, der hellere vil gå til maskerede og kaffekompagni end at passe sin sengetid. Vi kalder det kultur – den opdyrkede og kultiverede jord, der først bærer frugt, når den er blevet behandlet og tilsået. Den uopdyrkede jord kalder vi ørken eller den vilde natur – og den er vi ikke meget for, og vi kommer der ikke gerne.

Og dog er der et eller andet i vores sjæl, der kalder os derud en gang imellem i eftertænksomme stunder. Måske fordi der er et eller andet fortrængt i os, der længes mod noget mere end denne højtbe-sungne og indpodede kultur kaldet civilisation.

Jeg så engang for mange år siden – jeg tror, det var i tresserne – en engelsk fremtidsfilm om en populær tv-vært, der valgte at stå af ræset. I filmen var alt under kontrol og fjernsynet spillede en altaf-gørende rolle som surrogat for mennesker med den kendte blanding af vold og sex - bl.a. var der olympiske lege i samleje. Virkeligheden var ikke længere til stede – alt var tilrettelagt. Men nu kunne det så være nok, og tv-værten og hans unge kone forlod civilisationen for at begive sig ud i naturen og leve for alvor. Så vidt jeg husker, begyndte det godt nok, men i sidste ende blev konen voldtaget og manden dræbt af en eller anden udvist galning. Så der kan man se. Civilisationen har måske sine fejl, men den er dog langt at foretrække for den rå natur.

Når jeg sidder her og skriver og skriver, er det først og fremmest i et mere eller mindre håbløst forsøg på at finde ind til sandheden om mig selv og mit samfund. For jeg er ikke helt tilfreds med tingenes tilstand. Det kunne jeg jo godt være og på den måde falde til ro og nyde tilværelsen og alle de goder, livet giver mig så rundhåndet. Jeg kunne acceptere staten og kirken og den orden, det medfører. Den tryghed, at jeg kan leve her i relativ fred og ro. Jeg kunne acceptere mig selv, som jeg nu engang er blevet i kraft af min opdragelse og sige: godt det samme. Jeg kunne egentlig være så inderligt tilfreds, men mit hjerte vander sig alligevel og vil ikke slå sig til ro, hvad der på sæt og vis er godt nok – altså at hjertet banker (på). Mit hjerte vil mig noget, og nu sidder jeg altså stadigvæk her og bakser med låsen, så jeg kan åbne døren for mit menneskehjerte – så sandheden kan komme ind. For jeg er ikke i tvivl om, at sandheden er en hjertesag.

Man kunne spørge: Har Gud virkelig... hov, det minder om slangens spørgsmål til Eva i sin tid! Men har Gud virkelig skabt mennesker onde? Så fra vi fødes til vi dør står vi i en evig kamp mod denne medfødte ondskab. Nej, selvfølgelig har Gud ikke skabt mennesker onde. Gud så jo, at alt, hvad han havde skabt, var godt. Måske er sandheden snarere den, at mennesker som sådan er født uhensigtsmæssige for det civiliserede samfund, som derfor kalder os

onde. Som derfor skal døbe os og dermed afvaske vores medfødte synd og skyld(!) i Jesu navn. Er sangfugle onde, når de hakker hinanden til blods i fangenskab? Nej, det er fangenskabet, der ikke rigtig passer til sangfuglene – er imod deres natur. Er svin onde, når de bider hinanden i halen og tramper deres egne unger ihjel eller ligefrem æder dem? Nej, det gør de alene, fordi der er alt for mange af dem presset sammen på alt for lidt plads. Så kan man heldigvis klippe halerne af dem eller bure dem endnu mere inde, så man kan få ro og svineproduktion. Gud skabte svinet, og han så, at det var godt, men vi har anbragt Guds svin i en desperat situation. Gud skabte mennesket, og han så, at det var godt, men vi har måske anbragt os selv – Guds menneske -i en desperat situation – alt for mange mennesker på alt for lidt plads måske? Ulige fordeling af goderne måske? Markedskræfternes frie spil måske? Så kan man selvfølgelig dæmme op for desperationen på forskellig vis – som regel med våbenmagt, men også med masser af underholdning, så vi rent ud glemmer vores ophav og bestemmelse som Guds mennesker.

At vide, hvem man er, er at vide, at man er Guds. Ikke forældrenes – ikke samfundets – ikke kejserens – ikke naturens, men Guds. At være Guds er at tilhøre sandheden og kærligheden – at være Guds er at være et sandt og helt menneske.

I går gik Preben og jeg 18 huller. Preben vandt 32-18! Det er svært at komme sig ovenpå, og jeg har følt mig halvløj siden. Som Troels sagde, da han var faldet ned af blommetræet på sin otteårs fødselsdag og havde brækket begge arme fem steder: Hvorfor skal man leve? Nå, jeg lever i håbet om, at jeg får en revanche – og håb er jo ikke det værste vi har.

13. april

HOMO SUICIDALIS

Han åd og drak – var aldrig glad,

hans støvlehæle gik han skæve.

Han ingenting bestille gad –

til sidst han gad ej heller leve.

Sådan lyder en af Johan Herman Wessels berømte gravskrifter. Mormor elskede i øvrigt Wessel, som hun yndede at citere – bl.a. ovenstående gravskrift, som nok er et af de meget få digte, jeg kan udenad, måske fordi det ville passe fortrinligt på mig selv. Skal jeg finde en årsag til miseren, må jeg selvfølgelig hente den i barndommen, hvor jeg alt for tidligt lærte at luske mig udenom det, man kunne kalde arbejdet, men i vid udstrækning også selve livet. Jeg syntes altid, jeg blev sat til noget, som jeg ikke gad, så jeg opøvede en særegen evne til at smyge mig udenom ved hjælp af løgn, forstillelse, pjækkeri – tavshed, ikke-væren, ikke viden. Når man bare var

lille nok og tavs og uvidende nok, blev man slet ikke opdaget. Jeg hadede at arbejde for andre – hadede at gøre, hvad der blev sagt; jeg var som manden i lignelsen, der nok sagde ja, det skal jeg nok, men alligevel ikke gjorde det, han fik besked på. For jeg orkede heller ikke konfrontationen.

Faktisk brugte jeg ganske megen energi på at undgå at gøre det, jeg skulle. Det udviklede sig til en karakterbrist, som jeg altid har måttet trækkes med. Jeg gider egentlig ikke. Alt hvad jeg foretager mig, skal helst gøres så let og smertefrit som muligt – og derfor evner jeg selvfølgelig ikke at gøre noget af det, jeg gør, ordentligt. Det skal ligesom bare overstås, hvad enten det nu var skolen eller studierne. Jeg gruede for arbejdslivet, og ville helst pensioneres som 16-årig. Selv samværet med mennesker var dybest set en anstrengelse, der skulle overstås. Jeg orkede ikke at være fuldt og helt til stede, så lidt som jeg orkede at arbejde mere end allerhøjest nødvendigt. For det er jo nok sådan, at er man ugidelig i det små, er man det også i det store og i det egentlige. Det væsentlige. Det jeg ville med mit liv, var så at sige at slippe så nemt og smertefrit om ved det som muligt, og det er netop definitionen på en Homo Suicidalis. En, der blot venter på døden.

Homo suicidalis er ikke selvmordstruet i den forstand, at han overvejer selvmord. Langtfra. Men han gør sådan set heller ikke noget for ikke at dø. Han orker ikke at kæmpe for sit liv gennem arbejde, tilstedeværelse, religionen, eller hvad man nu gør for at leve. Til gengæld elsker han at spise og drikke og blive underholdt og have det sjovt, hvilket jo ikke ligefrem er livsforlængende i sig selv.

Homo suicidalis er ikke æstetiker i den forstand, for det kræver alt for megen forberedelse – alt for meget arbejde mod det perfekte og søgen efter det sublime - æstetikerne arbejder hårdt for at kunne nyde livet. Han er heller ikke religiøs, for også den religiøse arbejder hårdt med sit liv og lever og ånder for sin tro eller sine principper. Etiker er han heller ikke – i hvert fald ikke på egne vegne. Han orker ikke principfastheden, men flyder gerne med lidt her og der, som det nu falder sig. Falder gerne i med andres synspunkter og holdninger, fordi det er det nemmeste. Homo suicidalis er i den forstand ikke noget. Og det er, som om, han bruger al sin tid og sparsomme flid på netop det - ikke at være noget. At være usynligt til stede i livet.

Som provst arbejdede jeg en del, men det handlede for en stor del om at gøre arbejdet nemmere. Bl.a. brugte jeg megen tid på at udvikle en budgetprocedure, der gjorde hele processen ulig meget nemmere for provst og provstiudvalg. Som præst arbejdede jeg også en del – ikke meget, da prædikenforberedelsen blev en leg – men

jeg gjorde det nødvendige. Teologisk blev mit ståsted det nemmeste sted. Dels, hvor gode gerninger nærmest blev anset for at være djævelens værk, og dels hvor det at være religiøs blev opfattet med megen mistro. Så det passede alt sammen meget godt til min stræben efter ikke at være noget. Ikke at kæmpe for noget eller nogen.

Og det er jo en noget bedrøvelig konstatering, hvis nu det forholder sig sådan, at det virkelige liv netop findes i kampen – i det, som jeg ikke vil eller orker. Hvad enten det nu er kampen for at blive god til noget – eller det er kampen for retfærdighed. Det har jeg en mistanke om, for jeg ser op til de mennesker, som virkelig kæmper for sandhed og ret. Gandhi, Tolstoj, Mandela, Luther King og mange flere berømte mænd og kvinder foruden alle de ukendte. Så det gode og livgivende, som jeg ser op til og gerne ville, det gider jeg ikke, mens det intetsigende og dødbringende, som jeg ikke vil – det er det, jeg gør. Og det er jo ærgerligt nok, men sådan er det. Hvis ej, der var noget at kæmpe for, hvad var da vel jeg og du? Netop, Kaa-lund. Ingenting!

Passer det nu med Jesus' forkyndelse? Ja, for han kaldte om nogen de ugidelige og uduelige til kamp for sandhed og ret – med livet som indsats, og den, der vil redde livet, mister det, men den, der sætter livet til, vinder det. Endnu mere taler han om det evige liv, som det liv der leves i kamp og kærlighed. Man kunne vel også bare sige, som det så ofte er blevet sagt: At leve er at elske. Men det kan kun forstås ret, hvis det at elske indebærer handling og om nødvendigt kamp. At elske er ikke bare noget, man føler, men noget, man gør. Paulus siger det samme: Uden kærlighed intet liv. Johannes ligeså: Gud er kærlighed. Hele Det nye Testamente forkynder kærligheden som selve livets – det evige livs – grundlag. Den stakkel, der ikke elsker, kender ikke Gud. Har for så vidt aldrig levet. Thi at elske, deri er livet.

I Kærlighedens Gerninger analyserer Søren Kierkegaard kærligheden som den universelle kærlighed i modsætning til forkærligheden eller digterens kærlighed – æstetikerens kærlighed – kærligheden til fædrelandet eller familien eller vennerne. Kærligheden har som sådan ingen begrænsning – deraf buddet om at elske dine fjender – et bud, som forkærligheden ikke fatter. Her anbefaler Kierkegaard kærligheden som det bedste middel mod sorg og smerte og ensomhed. Gå ud og elsk hvem som helst! Gå ud og gør noget! Og det er måske også et godt middel mod almindeligt tungsind og selvbebrejdende dagbogssnak. Så gør dog noget! Måske var det også det, der var hemmeligheden bag Jesus' helbredelser, at han gav mennesker mulighed for og lyst til at elske? Brændte ikke vore hjerter i livet på os,

da han gik omkring iblandt os? Blev vi ikke fyldt med livsmod og vovemod indtil døden? Og er det ikke det, vi holder gudstjeneste for i virkeligheden – at blive fyldt op med livsmod, så vi tør elske?

15. april

Tilbage til Tolstoj

"... For atten hundrede år siden dukkede der midt i den hedenske romerverden en mærkelig ny lære op, som ikke lignede nogen af de gamle religioner, og som var tillagt et menneske, Kristus.

Denne nye lære var i både form og indhold fuldkommen ny i forhold til den jødiske verden, hvori den fremstod, og endnu mere i forhold til den romerske verden, hvor den blev prædikeret og udbredt.

Midt i jødedommens detaljerede religiøse gudsdyrkelse, hvor, med Esajas' ord, lov blev lagt på lov, og midt i det romerske juridiske system, der var udarbejdet til den højeste grad af perfektion, dukkede en ny lære op, som benægtede ikke blot enhver guddom med al frygt og dyrkelse af dem, men selv enhver menneskelig institution med dens såkaldte nødvendighed. I stedet for alle reglerne fra de gamle religioner, opstiller denne lære blot en slags indre perfektion, sandhed og kærlighed i personen Kristus, og – som et resultat af den indre perfektion, mennesker opnår, også den ydre perfektion, som profeterne forudsagde – Guds rige, når alle mennesker vil ophøre med at lære krigskunst, når alle skal blive oplært af Gud og forenet i kærlighed, og løven skal ligge sammen med lammet.

I stedet for den straf, som alle de gamle love, det være sig fra religioner eller regeringer, truede med, hvis ikke man overholdt deres regler, kaldte denne lære mennesker til sig med den ene begrundelse, at den var sand. Johs. 7,17: "Den, der vil gøre hans vilje, skal erkende, om min lære er fra Gud." Johs. 8,46: "Når jeg siger sandheden, hvorfor tror I mig da ikke? Men I prøver at slå mig ihjel, et menneske, der har sagt jer sandheden. I skal kende sandheden, og sandheden skal gøre jer fri. Gud er ånd, og de, som dyrker ham, må dyrke ham i ånd og sandhed. Hold mine bud, og I skal vide, om det jeg siger, er sandt."

Ingen beviser blev fremlagt for denne lære, bortset fra dens sandhed, sammenhængen mellem lære og sandhed. Hele læren bestod i erkendelse af sandheden og i at følge den med en stadig større færdighed og en stadig dybere efterfølgelse af sandheden i ens handlinger.

Der er ingen handlinger i denne lære, der kan retfærdiggøre et menneske og få ham frelst. Det er kun billedet af sandhed, der kan føre ham mod den indre perfektion i personen Kristus og den ydre perfektion i oprettelsen af Guds rige. Opfyldelsen af denne lære består kun i at vandre den valgte vej, at komme nærmere den indre

perfektion i efterfølgelsen af Kristus og den ydre perfektion i oprettelsen af Guds rige.

En større eller mindre grad af et menneskes velsignelse afhænger ifølge denne lære ikke af graden af den perfektion, han har opnået, men på den større eller mindre hurtighed, hvormed han har opnået den.

Fremskridtet mod det perfekte hos tolderen Zakæus, hos synderinden, hos røveren på korset, er en højere grad af velsignelse ifølge denne lære end farisæerens stabile retfærdighed. Det mistede får er mere værd end de 99, som ikke var væk. Den fortabte søn, mønten, der blev tabt og fundet igen, er kærere og mere vidunderlig for Gud end alle de, der ikke var fortabte.

Enhver tilstand er ifølge denne lære blot et skridt på vejen mod indre og ydre perfektion og har derfor ingen særlig betydning i sig selv. Velsignelsen består i fremskridt mod det perfekte; at blive stående i en eller anden bestemt tilstand, medfører velsignelsens ophør.

”Lad ikke din venstre hånd vide, hvad den højre gør.” ”Ingen, der har lagt hånd på ploven og ser sig tilbage, er duelig til Guds rige.” ”Glæd jer ikke over, at ånderne er underlagt jer, men søg hellere efter, at jeres navne er skrevet i himlen.” ”Vær fuldkomne, som jeres himmelske far er fuldkommen.” ”Søg først Guds rige og hans retfærdighed.”

Opfyldelsen af denne forskrift findes kun i det uafbrudte fremskridt mod opnåelsen af en stadig højere grad af sandhed, mod oprettelsen af en stadig fastere og større grad af kærlighed i en selv og i at udbrede Guds rige mere og mere udenfor en selv... ”

Jeg tror, han har ret! Ovenstående citat er hentet fra Tolstojs bog: Guds rige er inden i jer fra 1893. Bogen er et gensvar på reaktioner på hans tidligere bog: Hvori bestaar min tro?

Jeg er jo altid blevet tudet ørerne fulde af – og har til fulde accepteret og med begejstring viderebragt – det dogme, at mennesket i sig selv ikke var i stand til at gøre noget, fordi dets handlinger var onde. Derfor havde vi lykkeligvis nåden i Kristus, der kunne frelse de fortabte. Men nu hvisker Tolstoj mig så i øret, at velsignelsen ikke kommer ”senkrecht von Oben”, som Barth og den dialektiske teologi hævder, men som et resultat af min ... ja, hvad skal man sige? Modtagelighed, måske? Min tro på, at også jeg kan elske Gud og min næste, vandre i lyset og udbrede Guds rige i verden omkring mig. Det er igen dette at være på den stadige vandring mod det perfekte – i en stadig søgen, men ikke i det blå. En målrettet søgen mod sandheden i efterfølgelsen af Kristus og i udbredelsen af Guds rige på jorden.

Måske skulle man hænge de fem bud fra Bjergprædikenen op over sengen og læse dem morgen og aften? Måske skulle man gå ud og spille en runde golf med Preben, der lige har fået ny elvogn og nye golfsko og handske? På trods af, at jeg selv spiller rent elendigt for tiden. Håbet lever dog stadig.

Jens ringede i går og inviterede os til Ålborg. De har lidt problemer med pasning af ungerne under den igangværende lærerlockout. Man burde jo nok, men Kirsten kan ikke i denne uge, og det lød, som om problemer kunne klares. Så skulle jeg selv tage derop med tog. Tal ikke til mig om etiske dilemmaer. Han vil vandre mod det perfekte og indføre Guds rige, og så kan han ikke engang tage sig sammen til at hjælpe sine egne børn. *Viel Geschrei und wenig Wolle*, som mormor altid sagde om manden, der klippede sine grise. Meget snak og ingen handling. Mit liv i en nøddeskal.

16. april

Dronningen

Så blev det dronningens fødselsdag. I gamle dage var det den 28. marts, og vi havde fri fra skole. Kongen havde fødselsdag den 11. marts. Dronningen er ikke blot min dronning og regent, men også min arbejdsgiver, eftersom hun har udnævnt mig, og min stormester, eftersom jeg er blevet slået til ridder af hende i 2004. Allernådigst.

Det sætter mig jo unægtelig i noget af et dilemma. Hvis jeg nu mente, hvad jeg sagde i går om Tolstojs opfattelse af kristendommen – at jeg troede han havde ret – så kan jeg jo ikke samtidig sværge troskab mod dronningen som kongelig statsestemand og ridder af Dannebrog. Det hænger mildest talt ikke sammen. Nu er jeg jo afskediget i nåde for fire år siden, men jeg kunne vel sende mit ridderkors tilbage med tak for lån – og så burde jeg vel også opsiges min tjenestemandspension. Se, det ville være noget. Gud i vold! Velsignelsen ville ikke være til at bære. Man kan jo ikke lukrere på et system, som man dybest set ikke tror på. Eller kan man?

Tolstoj – og ifølge ham Jesus – vil have mig til at leve et sandt liv i overensstemmelse med min tro. Deri er livet og velsignelsen. Jeg skal vokse i en stadig efterfølgelse af Kristus – det vil vel sige lære ham bedre og bedre at kende gennem studier og samtale med andre – måske også gennem bøn og faste og meditation og gudstjeneste. Og så skal jeg etablere Guds rige på jorden – og det vil vel sige skabe tro og glæde omkring mig i kraft af mit kendskab til Kristus. Jeg skal kort sagt elske den Gud, Jesus forkynder, og jeg skal elske mennesker. De missionske i min barndom spurgte ligeud: Elsker du Jesus? Et godt spørgsmål, men måske burde man i stedet spørge sig selv (og andre) dagligt: Elsker du mennesker?

Ifølge Tolstoj indebærer det nye liv, at jeg skal frigøre mig fra staten og fra enhver statslig myndighed – herunder vel først og fremmest dronningen – altså nægte at adlyde. Og det skal jeg bl.a. fordi staten regerer med sværdet – altså med vold og trusler om vold mod uovorne ydre og indre fjender og med domstole, der tillader sig at dømmes og straffe mennesker. Kristus alene er min herre og min Gud, og et af hans principper er netop, at jeg ikke skal sætte mig imod det onde – at jeg under ingen omstændigheder skal bruge vold – hverken for at forsvare mig selv eller min stakkels nabo. Det sidste kunne man ellers godt anse for en undtagelse, men nej, siger Tolstoj. Det er præcis den undskyldning, der ligger bag især den statslige vold. Undskyldningen om at ville beskytte mennesker mod voldelige fjender. Og den åbner for krige og massakrer af enhver art. Historien må jo siges at have givet ham ret. Da Hitler gik ind i Polen den 1. september 1939, påstod han i en tale samme dag, at det var gengæld for polske troppers angreb på tysk territorium. Da amerikanerne startede Vietnamkrigen var det med en undskyldning om at være blevet angrebet i Tonkinbugten. Da Danmark besatte Irak, var det med undskyldningen om, at Saddam Hussein havde masseødelæggelsesvåben, der også kunne ramme Danmark osv. osv.

Vold er det også at etablere såkaldt retfærdige domstole, der dømmes og straffer såkaldte forbrydere efter landets love, hvorved man tilsidesætter Guds eller Kristi lov.

Man kan altså ikke tjene to herrer samtidig – man må vælge mellem Gud og kejseren.

Jeg kunne nu ellers godt tænke mig et kompromis, hvor man ligesom affandt sig med tingenes tilstand – herunder staten, så man gav kejseren, hvad der tilkom ham og Gud, hvad der tilkom ham. Det var det kompromis, Luther kaldte læren om de to regimenter, det verdslige, hvor fyrsten regerer med sværdet, som man skal frygte, og det åndelige regimente, hvor Gud regerer. Disse riger måtte for alt i verden ikke blandes sammen, og ud fra denne lære, som vel allerede Paulus knæsatte med sin opfordring til at adlyde øvrigheden, indtil Kristus snart kom igen på himlens skyer, har man fortolket fortællingen om skattens mønt, hvor Jesus netop siger til dem, der spørger, om man skal betale skat til kejseren: Giv kejseren, hvad der er hans, men Gud, hvad der er Guds. Det kunne jo lyde, som om også Jesus går ind for toregimentelæren – at vi nu engang lever her i verden på kejserens betingelser, og det må vi finde os i, men vort sande – eller måske rettere åndelige - borgerskab er i Guds rige, som vi tror og håber, snart vil bryde igennem.

Men det er ikke, hvad Jesus siger. Ifølge fortællingen er det eneste, man bør give kejseren tilbage, den mønt, der bærer hans billede – ellers intet. Ikke lydighed – ikke skat – ikke noget som helst. Fortæl-

lingen foregår som bekendt i templet i Jerusalem – Guds tempel vel at mærke, hvor den største vanhelligelse var, når romerne eller andre opstillede statuer af kejseren – deres guddommelige kejser. 'Ødelæggelsens vederstyggelighed' talte man om, når den slags skete, hvad det faktisk gjorde med mellemrum. For du må ikke have andre guder end mig, lyder det første bud i Guds lov. Når nu kejserens billede med indskriften Guds søn dukker op i templet på en mønt, hvad er det så andet end endnu en ødelæggelsens vederstyggelighed – endnu en vanhelligelse af selve templet? Det kan umuligt være ok.

Crossan/Borg skriver i bogen *The Last Week*, at farisæerne nok forsøgte af stille fælde for Jesus med deres uskyldige spørgsmål, men de faldt selv i den, da de uden at tænke sig om fremdrog en mønt med kejserens billede og indskrift midt på tempelpladsen. Så havde de dømt sig selv som gudsbespottere. For som de skriver: I forhold til Gud har kejseren ikke blot ingen krav overhovedet – han har simpelt hen intet, der med rette kan kaldes hans. Hvem tilhører jorden og alt, hvad der er på den? Kejseren i Rom? Næppe.

Med fortolkningen af Skattens mønt står og falder hele radikaliteten i Jesus' forkyndelse – saltet og lyset, om man vil, og det er jo ikke så underligt, at statskirkerne overalt i verden – herunder vores lutherske -bruger netop denne fortælling som legitimering af det ægteskab med staten, som blev indgået på mødet i Nikæa i 325. Giv kejseren, hvad der er hans og Gud, hvad der er hans. Sådan. Så er alt på rette plads.

Den nationale kirkefader Grundtvig går endnu videre, når han ligefrem lovpriser kærligheden til fædrelandet og det at være dansk og ligeud påstår, at hvis ikke man elsker sit land, kan man heller ikke begribe talen om Guds rige. Menneske først og kristen så, siger han som bekendt, men mener han ikke dermed, at kun ved at indordne os under statsmagten eller deltage i det statslige fællesskab med dets konge og love og regler og fjender og sejre og nederlag, kan vi begribe Jesus' tale om Guds rige? Fordi der er en dyb – ja, uomgængelig sammenhæng mellem fædrelandskærlighed og kærlighed til Guds rige – mellem kærlighed til kongen og kærlighed til Gud? Hvordan skulle vi kunne vide noget om Gud, hvis ikke vi kendte kejseren eller kongen? *Ingen har guldtårer fældet, som ej glimt af guldet så*, lyder argumentet. Guds rige er et spejl af menneskelivet med dets statslige indretning på godt og ondt. *Er os tomme ord og lyde eget folk og fædres land... tant er og hvert ord, vi tale om Guds riges bjerg og dale, om Guds folk og menighed.*

Så det nationale er altså ikke, som Tolstoj mener, en modsætning til Guds rige – for ikke at sige en forhindring for Guds rige, men er selve forudsætningen for det – eller i hvert fald for drømmen og talen om

Guds rige. Grundtvigs indflydelse på dansk kirkeliv og teologi har været og er stadig enorm. Og også på mig selv, der i højtidelige stunder har kaldt mig nærmest grundtvigsk, sådan som ansøgere til præstestillinger i folkekirken ofte skriver i håb om forståelse. Nærmest grundtvigsk – ikke: nærmest kristen.

Nu er tågen vist lettet så meget, så man kan se, hvor man skyder golfbolden hen. Det blev pludselig forår i går med temperaturer, vi ikke har set magen til i månedsvis og milde vinde fra sydvest. I går satte jeg sommerdæk på bilen, så nu må det være forår. Kirsten er begyndt at grave ud til et brændely, men har overanstrengt sit knæ og må holde pause. Jeg har vasket og pudset alt mit golfudstyr i håb om lidt bedre resultater end hidtil. Og sådan går livet sin gang alt imens jeg spekulerer på den Jesus, som bliver ved med at husere så hjerteløst i mit stakkels forrevne sind.

17. april

At være et menneske

Kirsten har købt et sødt lille fuglehus bygget i funkis stil - egentlig et foderhus, som vi satte på terrassegelænderet. Men der var ikke gået lang tid, før et blåmejsepar købte huset med foder og det hele og begyndte at indrette det med henblik på en forventet kommende familieførøgelse. Meget sødt, og vi glæder os til at følge med i det forventede kuld af blåmejser lige udenfor vinduet.

En anden, der vist også glæder sig, er katten, der med en eller anden kattesans har fået færtens af, hvad der foregår, og gerne ville ind og give en hånd med - eller hvad den nu vil. Oh barske barske natur! Slemme, slemme kat! Godt at man er et menneske!!

Det hjalp ikke at vaske golfsættet. Gik 18 huller i dag i det smukkeste vejr. Jeg tror aldrig, jeg har set en græsplæne blive grøn og smuk så hurtigt som i år. Snart melder græsslåningen sig også herhjemme. Men med hensyn til golf har jeg ikke spillet så dårligt i flere år som nu. Jeg ved ikke, hvorfor, men det er svært at komme i gang efter vinteren. Nå, man kan jo ikke have held i det hele.

Jeg elsker mennesker, som jeg elsker Gud. Sådan kunne man måske opsummere Jesus' trosbekendelse. Når alt kommer til alt, så er det måske det, det hele står og falder med: Elsker du mennesker som du elsker din Gud? Så kan man selvfølgelig sige som Trine i Radiserne: Jeg holder af menneskeheden – det er mennesker jeg ikke kan fordrage. Hvilket jo er en god abstrakt, filosofisk måde at komme om ved forpligtelsen på – forpligtelsen til at elske det menneske, du møder eller i det hele taget kommer i berøring med – uanset hvem.

Menneskeheden som sådan har i den sammenhæng ingen betydning.

Man kunne måske også formulere det på en anden måde: Jeg elsker at være menneske. Det vil sige: Jeg elsker de muligheder, der følger med det at være menneske – muligheder som ingen andre væsener så vidt vides har – altså muligheden for at komme ethvert menneske i møde med kærlighed. Det er jo underligt. Her har vi den mest fantastiske mulighed for at elske mennesker – udviklet gennem millioner af år som en helt enestående mulighed – og så vælger vi alligevel for det meste at bruge den reptile del af hjernen med de fire F'er: *Fighting, Fleeing, Feeding, Fucking*. Hvorfor?

Måske fordi det er det, vi stadig opdrages til, fordi det er det, staten skal bruge os til. Staten har ikke brug for kærlighed, som Pilatus siger til Jesus i Scorseses film *The Last Temptation of Christ*. Det ville aldrig gå. Staten har brug for arbejdskraft, der holdes i ave gennem angst for fjenderne. Er det ikke utroligt som et par hjemmelavede rørbomber i Boston kan optage medierne? Staten dyrker sine fjendebilleder, fordi de holder statsmagten ved magten. Staten har brug for mennesker, der tilfredsstilles gennem fjendebilleder, opreklameret sex og forherliget vold. Kærligheden underminerer selve statens eksistensberettigelse. Hvis det var kærligheden eller for så vidt Gud, der havde magten i verden, havde vi ikke brug for staten til at styre og kontrollere mennesker.

Menneskelivet handler altså om at tro på kærligheden – rent praktisk ved ikke at betragte noget menneske med den reptile frygt, vi kendte fra junglen, men altid med imødekommende venlighed og nysgerrighed efter, hvad dette enestående menneske måtte bibringe mig af nye oplevelser, nye erkendelser og måske – hvem ved – sætte mit hjerte i brand. Dyrelivet handler om at gardere sig mod fjenderne så godt som muligt, og så i øvrigt æde og formere sig så længe som muligt. Kort sagt: Dyrelivet handler om at overleve. Menneskelivet handler om at leve.

Og det er virkelig, som om civilisationen trækker på de dyriske instinkter, selv om man skulle tro, det modsatte var tilfældet, når vi med veneration taler om 'civiliserede mennesker'. Helt galt går det, når civilisationens indbyggede modsiger – hofnarren om man vil – når religionen, går i statens tjeneste – den religion, som skulle værne om de menneskelige værdier imod statens udnyttelse af mennesker. Så bliver det svært at være menneske – når kejseren allierer sig med Gud selv.

I dag er det svært at være menneske i vores civilisation. Altså menneske i ordets egentlige betydning af et elskende menneske. Som sagt fordi vi opdrages til de mere reptile egenskaber, vi har i os af både stat og kirke, men det er især svært, fordi det ser håbløst ud

for kærligheden. Staterne har en hidtil uset magt over mennesker gennem medierne, og staterne har samtidig en hidtil uset militær magt, hvormed man er i stand til på et øjeblik at udrydde alt liv på jorden. Og det er man faktisk parat til, hvis man føler sig truet nok. Flere gange har man været lige på randen af en altødelæggende atomkrig. Sådan er statens filosofi - åbenbart hentet fra de allerældste reptile områder i hjernen: hellere udrydde menneskeheden end at lade fjenden komme ind i huset. Men hvorfor ikke – når man alligevel dyrker den filosofi, at et menneskeliv intet er værd i det store spil om magten. Jeg ved ikke, hvor mange mennesker, der er omkommet i golfkrigene – blot for at sikre Vesten olieleverancer i fremtiden. Når menneskeliv reduceres til nødvendige omkostninger, burde vi som mennesker tale med én stemme imod dette rablende vanvid. For det må vel være sådan, at ingen sag er så meget som et enkelt lille menneskeliv værd. Eller hvad? Hvis du kunne frelse hele verden, afskaffe al sygdom og fattigdom, ville du så gøre det, hvis det (kun) kostede en lille piges liv? spørger Ivan i Brødrene Karamasov. Godt spørgsmål!

At være et sandt menneske er at være en velsignelse. Hvor ved du det fra? Jo, for det er min erfaring, at det er det, de fleste døende mennesker ligger og tænker på. Ikke så meget på, hvad de opnåede i livet eller hvad de fik ud af det, men på om de var en velsignelse for nogen. Så det er det, jeg gerne vil være, når jeg bliver stor – en velsignelse. Og hvilket enestående privilegium er det ikke at have den mulighed? At kunne vælge kærligheden. Hvad er frihed om ikke friheden til netop det? Friheden til at være et menneske.

Tænk, hvis vi begyndte med at opdrage vores børn til det – i stedet for at opdrage dem til og med vold. Tænk, hvis heltene i vores fortælling ikke var dem, der havde dræbt flest fjender, men dem, der var blevet den største velsignelse. Tænk, hvis fortællingen ikke var fortællingen om statens kamp mod fjenderne, men om menneskets evige kamp med sig selv for at blive et virkeligt menneske. Det ville i hvert fald være en begyndelse. Tænk, hvis opdragelsen ikke gik ud på at skabe mennesker, der kunne klare sig i konkurrencen – skabe vindere – men at skabe mennesker, der var en velsignelse. Tænk, hvis man ophørte med at opdele mennesker i tabere og vindere – gode og onde – dem og os. Ja, tænk engang!

Er det utopi? Sådan som verden er indrettet? Er det latterligt? Men så lad det bare være et latterligt menneskes drøm. Hvad ville verden være uden dem? I så fald var Jesus et latterligt menneske, der ville vælte ikke blot templet i Jerusalem, men hele det romerske imperium – for menneskets skyld. Latterligt? Godt, så vil jeg gerne være latterlig.

18. april

Kære kirke!

I dag, hvor vi mindes det hæderfulde nederlag på Dybbøl banke i 1864, vil jeg gerne skrive et par ord til dig. Allerede dengang var du jo blevet en folkekirke, som man sagde – altså folkets kirke til forskel fra statens eller kongens. Folkeligt skulle alt jo være.

Vi har fulgtes ad, du og jeg gennem snart mange år. Vi mødtes første gang den 4. september 1949, hvor jeg så at sige blev indlemmet i dig gennem dåben i Gårslev kirke. Her bekræftede jeg også vores aftale ved konfirmationen den 21. april 1963. Du velsignede Kirstens og mit ægteskab den 27. december 1975, og vi lovede dig til gengæld at ville elske og ære hinanden til døden os skilte. Den 6. september 1981 ansatte du mig som din tjener, da jeg blev ordineret i Hans Egedes kirke i Nuuk, og det var jeg i 28 år. I 1997 betroede du mig en mellemliderstilling som provst, da jeg blev kreeret i Odens Domkirke, og jeg fungerede i 12 år som både præst og provst. Det er blevet til mange gudstjenester og kirkelige handlinger i årenes løb – mange mange møder med diverse råd og udvalg om din indretning og din fremtid. Du skaffede til gengæld mig og min familie tag over hovedet og brød på bordet gennem alle årene.

Den 1. september 2009 rendte jeg af pladsen som din tjener. Jeg var blevet 60 år og kunne gå på førtidspension. Jeg gik ikke i vrede eller frustration. Jeg havde det fint med at være både din præst og din provst, men sagen var den, kære kirke, at jeg havde fundet en anden. Et lidt forsømt hus med en endnu mere forsømt have, som både Kirsten og jeg drømte om at bygge op til et lille paradis, hvor vi kunne bo, indtil vi ikke kunne længere. Og det har vi så gjort. Jo, vi tænkte mere på os selv end på tjenesten for dig, men kan du ikke tilgive os efter alle de år, hvor jeg tjente dig så godt jeg nu kunne? Og helt er tjenesten nu heller ikke ophørt. Nu, hvor vi er ved at være på plads med hus og have sidder jeg ofte og tænker på dig, og somme tider skriver jeg mine tanker ned, for det kunne jo være, en og anden – og måske du selv, kære kirke, kunne have lyst til at dele mine tanker.

Jeg skal i den sammenhæng blankt indrømme, at mine tanker om dig ikke altid har været lige positive. Og det på trods af vores ellers intime og mangeårige forhold. Men det skyldes alene min kærlighed til dig, og jeg er vis på, at du værdsætter sande ord, der måske svider lidt, mere end altid at blive strøget med hårene af smiskende tilbedere. Sådan er kærligheden jo.

Vi ved begge, at du bærer på en tung arv som kirke gennem snart to tusind år. Og vi ved også begge, at der ikke altid har været overensstemmelse mellem din herres forkyndelse og din egen. Sådan går det jo nu engang, når det himmelske rammer jorden – når det guddommelige kommer i menneskehænder. Vi er og bliver smålige ar-

me syndere, der tænker mere på magt og ære for os selv end på sandhed og ret for alle. Men du har dog gennem alle årene båret denne guddommelige skat med dig, omend lerkarret for det meste godt og grundigt har skjult perlen.

Min gode ven Leo Tolstoj bryder sig ikke om dig, men det ved du vel. Han mener, ligefrem, du har forrådt din herres enkle og sande anliggende og dermed forrådt de milliarder af mennesker, du i århundredernes løb har forholdt sandheden til fordel for meningsløs overtro og ubegribelige ritualer.

Men det er nu ikke hele sandheden. Du har også været en hjælp og en trøst for utallige mennesker. Da ingen andre tænkte på det, var det dig, der kom de fattige til hjælp, og du har været en støtte for utallige mennesker, der af den ene eller anden grund følte sig ydmyget eller trådt på af mennesker eller af skæbnen. Du har praktiseret humanismen længe før den kom på mode.

Mange gange i historiens løb er du blevet mere eller mindre marginaliseret, men så er der altid kommet en reformation, der har fornyet dig og gjort dig relevant i menneskers bevidsthed igen. Også i dag synes du at være på vej ud i marginalerne – i hvert fald i Europa, og måske er det igen på tide med en reformation, der kan bringe dig tilbage som medspiller på banen.

Mit råd til dig – for jeg holder jo virkelig af dig, og det piner mig at se dig i den rolle, du har lige nu – skal være, at du atter engang lytter til tidsånden. Forstår du, i dag er der ingen, der for alvor vil anerkende nogen endegyldig sandhed eller for den sags skyld én sand Gud eller én verdens frelser. I hvert fald ikke her hos os. Sådan er det bare. Din herre kan ikke længere gøre krav på noget sandhedsmonopol. Man bliver ikke længere en troende kristen ved at gøre, som der bliver sagt og ved at udvise lydighed mod dogmerne og bekendelserne. Det har man i øvrig aldrig gjort. Man bliver en troende kristen alene fordi ens hjerte tilsiger en, at det er sandt for mig. Og derudfra handler man. Den tro, som du har forlangt, var en tro på dine dogmer og på denne eller hin særlige fortolkning – aldrig en hjertets inderlige samtykke. Du spurgte efter en tro – en intellektuel tilslutning – og så ikke på menneskers handlinger. Du glemte, at mennesker skal kendes på deres frugter mere end på deres ord. Tror jeg på Gud? Det ved jeg ikke, men spørg de mennesker, jeg omgås.

Derudover vil jeg råde dig til at skrue lidt ned for læren om forsoningen ved Kristi død. Den siger ærlig talt ikke mennesker noget i dag. Vi køber den simpelt hen ikke. Offertanken er for længst passé, og så falder det hele jo ligesom lidt til jorden, hvis jeg må være så fri. Ja, jeg ved godt, det var et hovedanliggende for tidligere reformationer, men folk forstår det ikke. At nogen skulle have sat livet til for at frelse menneskeheden, og at det ligefrem skulle have været den al-

mægtige Guds plan fra starten – det virker nærmest blasfemisk på moderne mennesker. Altså ikke så meget med syndernes forladelse, men til gengæld ville jeg ønske, du turde stille flere krav til det at være kristen. Jeg tror, du lider af en form for gerningsretfærdighedsforskrækkelse fra gammel tid, men jeg synes, du ville stå dig ved for eksempel at give afkald på enhver brug af krig som middel og på vold i det hele taget. Du må indrømme, at det ville rime meget godt med evangelierne. Tænk, hvis du simpelt hen nægtede at anerkende volden overhovedet. Sådan som kvækerne og andre kirkesamfund har gjort det i historiens løb. Det ville ikke bare være smukt i overensstemmelse med bjergprædikenen, men det ville vel også få de krigsførende kristne nationer til at tænke sig om endnu engang. Og det er der faktisk brug for. Og så ville det sige ikke så lidt om dit menneskesyn. For du elsker vel mennesker, gør du ikke? Engang velsignede du ligefrem kanonerne, og du gik forrest i krigsretorikken. Nu er tiden måske kommet til, at du nedlægger våbnene og taler om fred – ikke blot teologisk, men rent praktisk.

Endelig vil jeg råde dig til at tage konsekvensen af din herres forkyndelse her og nu, så du holder op med at lægge frelsen og friheden ud i fremtiden. Jeg ville – hvis jeg var dig – tale langt mere om Kristi efterfølgelse end om frelse, syndernes forladelse og evigt liv. Folk er rådvilde. De spørger dig igen og igen, hvad de skal gøre som kristne, men du svarer dem ikke med andet, end at de skal tro på syndernes forladelse og frelsen i Kristus, være glade for deres dåb og gå til alters. Det går bare ikke. Du er nødt til at svare konkret på et konkret spørgsmål. Det kunne jo for eksempel være: Du skal leve dit liv, som Kristus levede. Hvor svært kan det være? Følg mig! lyder det igen og igen i evangelierne. Følg mig, så skal du leve. Kom og følg mig, hvis du vil have evigt liv.

Ja, jeg ved godt, jeg lyder plat som en anden Per Degn, der vover at træde op som en anden nar overfor to tusind års kirkelig visdom. Hvem tror jeg, jeg er? Men på den anden side – nogen skal jo, for hvis ingen siger noget enten af frygt for konsekvenserne, eller fordi de simpelt hen ikke ønsker nogen forandring, så tror jeg du får det meget svært i den kommende tid. Lige nu ser alt ud til at skulle bestå i al evighed, og der holdes bispevalg med pomp og pragt, men medlemstallet daler drastisk, og det vil det fortsætte med med sneboldseffekt, og på et tidspunkt vil udmeldelserne komme som en lavine, du ikke havde drømt om. Den er allerede i gang. Og så vil du sidde tilbage med en lille hård kerne af rettroende, fordi du ikke kendte din besøgelsestid. Og det bliver ikke morsomt for nogen.

Nu har jeg sagt det – af lutter kærlighed til dig. Sammen har vi gået mange veje, og skilles fra dig, det vil jeg godt nok ikke.

Kærlig hilsen din Erik

19. april

Imperiet

Man står op efter en herlig nat, hvor jeg først var ude og tisse hen under morgenen. Vejret er ok. Lidt koldt og blæsende, men ok (ja, til golf, selvfølgelig!). Jeg meldte Preben og mig selv til åbningsturneringen på søndag. Klasserne skiller ved HCP 17,5 lige mellem os, så jeg skal i A-klassen og han i B. Det betyder alt andet lige, at han har en fair chance for en præmie, mens det er totalt udelukket for mig. Jeg har endnu ikke spillet bare halvvejs op til mit handicap i år. Men jeg kan jo nå at mobbe ham med at han ligger i 2. division. Vi har det herligt sammen. Han er en ren gave.

Nå, men man kommer op i køkkenet, hvor Kirsten har lavet kaffe, men så kommer det lige i fjæset på én fra morgennyhederne, hvordan de unge kunstnere brutalt forfølges af styret i Egypten. Og så er den dag ødelagt, som vi siger, når vi har slået ud på hul 1. Det er det værste, jeg ved. Jeg hader de forbandede overgreb fra statsmagternes side, der skal lukke munden på kritikerne og knuse det frie ord. Desværre er de kernen i civilisationens historie. Intet imperium – det være sig statsligt eller kirkeligt – har eksisteret, uden at disse overgreb har fundet sted i større eller mindre omfang. Jesus er et kendt eksempel, men ikke mindst kirken er gået foran, når det handlede – og desværre stadig handler – om at lukke munden på de forkerte. Begrebet kætter er næsten lige så gammelt som kirken selv. Nogle af de ældste kristne skrifter, vi kender fra det 2. århundrede, hedder ligefrem Imod Kætterne. Latterliggørelse, personhætz, forfølgelse, internering, udryddelse. Det er imperiernes metode lige fra Rom til i dag.

Og sådan må det jo være, fordi ethvert imperium bygger på en løgn. Profeten Daniel taler om imperierne som kolosser på lerfodder. Kaster nogen en sten på dem, risikerer de at falde sammen – fordi de ikke har sandhed i sig. Derfor må de for enhver pris undgå, at nogen kaster den sten. Og imperiernes blodige historie viser med al gru, hvor langt man vil gå for at forhindre den lille dreng i at råbe: Nej, se Kejseren! Han har jo ingenting på! Som så mange andres blev også Tolstojs kirkekritiske skrifter forbudt af Zarregimet.

Nu skulle man så tro, at den slags barbari hørte den mørke fortid til. Men fundamentalistiske muslimer kører på med samme strategi som vi så det i Afghanistan under Taliban, og i Iran med dets dødsdomme over kritiske forfattere bl.a., og nu ser vi det på trods af det såkaldte arabiske forår, i Egypten. Stadig skal man med vold og magt undgå at nogen kaster den famøse sten. Og lad mig da lige for en ordens skyld minde om kommunistforfølgelserne i det såkaldt frie USA i halvtredserne. Og endnu værre. Samme tendenser oplevede vi herhjemme så sent som i 2003, da de kirkelige myndigheder følte sig foranlediget til at lukke munden på Torkild Grosbøll og ydmyge ham

offentligt, fordi han vovede at stille spørgsmål til en dybt forældet gudsforestilling – en forestilling hentet fra oplysningstiden, og som ikke giver nogen mening i dag.

Måske kan man opstille et kriterium for et samfunds værdi ved at måle den måde, hvorpå man behandler sine kritikere. Det gode samfund formår vel at rumme enhver kritik og lever for så vidt af den, fordi det gode samfund altid er på vej mod noget endnu bedre. Paradis er som bekendt lukket. Det gode samfund ejer ikke sandheden og lytter derfor nysgerrigt til sine kritikere og inddrager dem i den livsnødvendige samfundsdebat. Kirke såvel som stat. Det falske samfund tåler ikke kritik, fordi det hele tiden må vogte sandheden. Det falske samfund er efter eget udsagn hele tiden på randen af udryddelse af dets fjender, og derfor må man slå hårdt ned på enhver kritik. Østtyskland er et skræmmende eksempel, men også enhver form for fundamentalisme lever så at sige af den trussel om udryddelse. Totalitære imperier ser mægtige ud, men de bygger på en evig frygt, som før eller siden vil gøre det af med dem. I dag kan man så frygte, at de tager resten af verden med i faldet. Men faldet kommer før eller siden. For de bygger på løggen – eller som Jesus sagde: De har løggen til far og kender ikke sandheden. I slutreplikken i Richard Attenboroughs store film om Gandhi siger Gandhi netop det: Tænk på, at selv de største og mægtigste imperier altid før eller senere er faldet. Tænk på det, når I lider under deres undertrykkelse, og det hele ser håbløst ud. Og var det ikke også det, Jesus sagde til sine disciple: I skal sørge og græde, men jeres smerte skal vendes til glæde og bortvejres som fødselsveerne bortvejres af glæde, når et lille levende menneskebarn er kommet til verden.

Det, som fundamentalisterne tilsyneladende ikke fatter, er, at mennesker i dag ikke kan manipuleres i samme grad som tidligere. Dertil er oplysningsniveauet blevet for højt for alt for mange. Det var vel årsagen til det oprindelige arabiske forår, og derfor er det i grunden oplysningen, der er problemet for imperialisterne af enhver art. Det har da også som regel være intelligentsiaen, man har forfulgt. Dilemmaet er, at en moderne stat har brug for oplyste mennesker til at drive samfundet – bortset fra Taliban og andre, der mener, man kan skrue tiden tilbage til de gode gamle dage, da 95 procent af befolkningen var analfabeter og derfor affandt sig med en slavetilværelse til gengæld for lidt brød og skuespil.

Det går selvfølgelig ikke, og man kunne jo håbe, på trods af de stadig tilbageslag, at verden går mod stadig større oplysning og dermed mod stadig ringere kår for den tvang og undertrykkelse af det frie ord og det frie menneske, der har kendetegnet imperierne. Måske er imperiernes tid i virkeligheden ved at rinde ud, og måske er vi

langsomt ved at lære, at der kun er én vej frem, der går gennem den frie samtale frem mod et samfund af forskellige mennesker, der ikke ønsker magt over hinanden, men et virksomt, muntert liv i fred og frihed. Hvor det fælles mål er en ligelig fordeling af goderne i verden, og hvor den enkeltes mål er ens næste. Gang på gang slår det fejl og had og fjendskab blæses op med vold og ødelæggelse til følge, men drømmen må aldrig dø.

20. april

Religion

"... Den Mand, der er gift og har Børn, ser ganske anderledes paa Livet, end han gjorde som Barn; det Folk, der udvider sine Kundskaber, som udvikler sine Hjælpemidler til at optage Kampen med Naturen og kommer i Berøring med andre Folkeslag, kan umuligt bevare sin tidligere Verdensanskuelse.

I Folket opstaar der dernæst særligt begavede Mænd, som giver denne ny Verdensanskuelse faste Former, der svarer til de ændrede Forhold og bestemmer Folkets Optræden og Handlemaade.

Dette er, hvad der kaldes Religion.

Religion er derfor ikke, saaledes som Videnskaben er tilbøjelig til at betegne den, noget, der tilhører en svunden Tid, thi der har altid været, er og vil altid vedblive at være en Trang tilstede til Religion, en Trang til at lære det tilkommende at kende og til at modtage Anvisninger for Livets Førelse.

Man kan sige, at alle Mennesker i højere eller mindre Grad har et Slags instinktmæssig Følelse af den Vej, Menneskeheden skal følge; men til alle Tider har der været Mennesker, hos hvem dette Instinkt var udviklet i en ganske usædvanlig Grad, saa at de saa klart og tydeligt for deres indre Øje, hvad de andre kun aner dunkelt; saadanne Mænd iklæder da deres Tanker og Fremsyn bestemte Former, der bliver raadende for Hundreder og Tusinder af Aar.

Vi kender tre saadanne Livsanskuelser, af hvilke de to allerede er forældede, medens den tredje er den, der endnu er bestemmende for vor Tidsalder, den kristne.

Det er ikke vilkaarligt, vi anfører tre, men vi gør det, fordi alle menneskelige Handlinger kan siges at udspringe fra en af disse tre Livsanskuelser; Livet kan ikke forstaas uden paa Grundlag af en af dem.

Den første er den dyriske, den anden den hedenske, den tredje den guddommelige.

Den første er rent personlig og gælder kun for det enkelte Menneske; den anden udstrækker sig til hans Omgivelser og Tilhængere: hans Race, hans Familie, hans Land. Maalet for denne Livsanskuelse er Udførelsen af dette Samfunds Vilje; den tredje hviler paa Gud,

Livets Begyndelse og Kilde. Disse tre Livsanskuelser er Grundlaget for alle Religioner, der har eksisteret og endnu eksisterer.

Den Vilde lever kun for sig selv og for Tilfredsstillelsen af sine dyriske Drifter; hans Religion bestaar kun i at faa de Guder, han har opstillet, til at rette sig efter hans Ønsker.

Hedningen ofrer sig selv for det Samfund - i videre eller snævrere Forstand - hvortil han hører.

Trang til at høste Hæder er Bevæggrunden til hans Handlinger; hans Religion bestaar i at holde Samfundets Hoved højt i Ære, hvad enten det nu er Familiens Fader eller Stamfader eller hele Samfundets Hersker, og i at dyrke særlige Skytsguder, der er opstillede for Familien, for Landet og for dets Hersker.

Mennesket, der følger den guddommelige Livsanskuelse, tror paa et evigt, udødeligt Liv, paa Gud; han er beredt til at ofre alt, sig selv, sin Familie og de timelige Goder, for at Guds Vilje kan blive fyldestgjort. Det er Kærligheden, som leder hans Handlinger; han bekender i Ord og Sandhed Gud, der er alle Tings Ophav..."

Altså først handler livet om mig selv. Så handler det om mine sociale sammenhænge. Og endelig handler det om Gud. Jeg kan ikke lade være med at sammenligne Tolstojs beskrivelse af religionens tre stadier (Fra bogen Kristi Lære og Kirkens Lære 1893) med Søren Kierkegaards stadier: det æstetiske, det etiske og det religiøse. Mens Tolstoj taler om menneskeheden udvikling, taler Kierkegaard om det enkelte menneskes, men det kan vel for så vidt være det samme. Fra barnetroens omsorgsfulde gudsforestilling over den voksnes ansvarsfulde og forpligtende tro(skab) til – måske – det religiøse stade, der fejrer de tidligere forestillinger af bordet til fordel for troen på den grænseløse kærlighed, vi kalder Gud. Den kristne kærlighedstanke. Som Bjergprædikenen, der fejrer Moseloven af bordet til fordel for den betingelsesløse næstekærlighed, eller som Jesus selv, der fejrer templet og al dets væsen til side til fordel for din næste.

Det ser ud til, at mange bliver hængende i en eller anden form for barnetro med Guds omsorg og mirakeltroen som ledestjerner – eller i den etiske troskab mod Gud, konge og fædreland – stammerreligionen – mens kun ganske få kommer videre til det (nødvendige?) tredje stadium – det virkeligt religiøse – enten fordi de ikke kan få sig til at forlade de foregående, trygge stadier, eller fordi de simpelt hen forlader den religiøse vej til fordel for en såkaldt videnskabelig livsopfattelse. De når igennem barnetroen og måske også igennem det etiske stadium eller troskabens stadium, men så står de af, fordi de overser den snævre vej, der fører til Guds rige. Den vej, som de foregående stadier blot var forspil til. Her kan man virkelig tale om at stå af i Roskilde!

Udenfor skinner solen, og det er et vidunderligt forårsvejr. Kirsten er allerede gået ud og grave. Vi har dejligt besøg af Torvald og Ole, og nu vil vi storme ud i det herlige forår...

22. april

Troens stadier

Jeg slikker endnu sårene efter min 32. plads i gårsdagens åbningsmatch, hvor jeg brugte 110 slag på de 18 huller. Eneste opløftende var et drømmeslag på hul 14, hvor jeg slog i hul fra 75 m. Det begyndte meget godt bl.a. med en par på hul 4, men på hul 8 gik det fuldkommen galt med 11 slag og en tur i skoven og i bunker, og det kom jeg aldrig rigtig over. Skød i søen både på hul 9 og hul 12 og brugte alt for mange putterslag på greenen. Mistede troen kan man vist roligt sige. Men så er man jo den erfaring rigere.

Torvald og Ole kørte hjem i går efter at have været til Gudstjeneste i Skårup. De kom tilbage hertil med Ida til frokost og bagefter fik vi en lang snak om trosbekendelsens og kirkens betydning. God snak, som lægger sig op ad mine egne tanker fra i lørdags om de tre stadier, det individuelle, det sociale og det guddommelige. Eller man kunne måske sige barnetroen, den voksnes tro og det, som man i mangel af bedre kunne kalde gudstroen eller for den sags skyld troen på Kristus (ret forstået). Ingen af disse stadier er de andre overlegen. Hvert af dem har sin funktion som ledestjerne i et menneskes udvikling. Problemet opstår først, når det voksne menneske f.eks. vælger at forblive i barnetroen, hvad der ikke er ualmindeligt, eller når den voksnes tro kræver at være enerådende for hele livet – hvad den har en slem tilbøjelighed til. Desuden kan man vel sige at de tre stadier overlapper hinanden og ikke er helt entydige og afgrænsede.

Barnetroen er den smukkeste af de tre søskende, og det er måske derfor, mange vægrer sig ved at slippe den, selv som voksne. Og måske er det også derfor, mange, som har gennemgået de tre stadier, til sidst vender tilbage til barnetroen med alderdommens visdom. Jeg tror, det er dette fænomen, den amerikanske teolog Amos Wilder karakteriserer som "den anden naivitet" – eller som Wilder selv siger det i bogen *Early Christian Rhetoric* fra 1961: *"Hvad der er brug for, er en slags naivitet i ordets bedste betydning, for hvilken troens virkelighed er virkelig, uden at den dermed flygter fra det almindelige menneskeliv."* Det kan den første naivitet, barnetroen nemlig gøre med barnets eventyrlige tilgang til fortællingen. Hos barnet er der ikke tvivl om Guds eksistens eller miraklerne. Fortællingen går uhindret ind i hjertet og kommer derfra til at påvirke barnets sind og livsholdning. Fortællingen om den gode Gud, der passer på os alle sammen og om den gode Jesus, der gik omkring og gjorde godt og

var 'børnevenden stor', som Ingemann synger, går lige til barnehjertet, hvor den forbliver resten af livet. Mors og fars fortælling på sengekanten forsvinder aldrig helt.

Men så bliver man voksen og sært kritisk overfor barnetroen. Forhåbentlig da. Man vil have syn for sagn, og den voksnes erfaring modsiger den naive barnetro igen og igen. Og man forkaster måske det hele som ammetuesnak, mystik og eventyr og bliver videnskabelig, eller også bliver troen mere praktisk anlagt, og man bliver etiker. Religionen bliver en rettesnor for livet, og der sker en kobling til det sociale liv i form af en guddommelig forkærlighed for min stamme, min familie eller mit folk. Kirken bliver vigtig som et samfund af rettroende danskere i modsætning til de andre. Der opstår en form for underordningsforhold mellem samfundet og Gud som mellem tjener og herre. De rettroende belønnes med Guds nådige velsignelse ganske som kongen, der allernådigst velsigner sine tro undersåtter. Velsignelse kan opfattes som gode kår her og nu – rigdom og succes – eller som et velsignet liv efter dette – eller begge dele. Gudsforholdet og gudsforestillingen er hentet fra konge- og kejserideologien, der bygger på troskab og ære. Altså leve efter Guds vilje og være ham tro i alt. Guds vilje forkyndes (oprindeligt et juridisk udtryk) i kirken, der passende er indrettet som kongens tronsal, og her aflægges man ed til Gud i form af trosbekendelse og æresbevisninger i ét væk.

Voksentroen kan selvfølgelig bære et menneskes liv, men for nogle (få), er selv ikke denne tro nok. Man vil mere end som så, og så er det man begynder at kigge indenfor i den tredje tilstand, som kaldes den guddommelige. Den tredje tilstand var den, Jesus forkyndte til sit eget folk, der ifølge fortællingerne om ham, sad fast i den etisk-nationale tilstand – stammerreligionen. I den tredje tilstand spiller familien og fædrelandet og stammen og folket ikke den guddommelige rolle, som i den etiske tilstand. I denne tilstand søger menneskehjertet videre mod den kærlighed, der binder mennesker sammen i et guddommeligt fællesskab på tværs af alle kulturelle, nationale eller religiøse forskelle. 'Her er ikke forskel på jøde og græker, træl eller fri, mand eller kvinde, thi alle er vi ét i Kristus', som Paulus udtrykker det. Gud skal ikke længere dyrkes i templer eller på nationale helligsteder, men i ånd og sandhed, som Johannes siger det. Man skal ikke sætte sig imod det onde eller gengælde ondt med ondt, for æren har mistet sin betydning til fordel for kærligheden – den grænseløse kærlighed, som Matthæus skriver. Den tredje tilstand er Jesus' forkyndelse, tror jeg – hans oprindelige forkyndelse, før den blev overtaget af velmenende religionsstiftere, der skabt en praktisk kirke i imperiets billede i stedet for det Guds rige, Jesus talte så brændende for.

Jeg tror, der er en forbindelse mellem barnetroen og den tredje

tilstand, men nu vil jeg i seng. Klokken er snart 12, og det har været en lang dag med studiekreds med sædvanlig livlig og givende snak om bordet – og nu også med sang. Og dog er jeg ikke helt tilfreds med min egen rolle. Enten siger jeg ikke ret meget, eller også bliver jeg nemt påståelig, når jeg har fået en ny indsigt – måske fordi der ikke altid er lige stor sammenhæng i det, jeg siger. Jeg håber, de tilgiver mig, men somme tider ærgrer det mig, at jeg ikke har den hjertets visdom, der skal til for at skabe en god samtale. Eller for den sags skyld et godt liv uden alle disse selvransagende, navlepillende grublerier om at være god nok. Jeg var som sagt ikke i kirke i søndags, fordi jeg skulle spille golfmatch, men det burde jeg nok have været. Sådan går det, når man spiller golf i kirketiden.

Her er til gengæld Idas befriende prædiken fra i søndags over Johannes 16,16-22 om at være en ørn eller en høne:

En mand fangede en gang en ørneunge, tog den hjem og anbragte den mellem sine høns og gav den hønsefoder at æde, til trods for, at den var en ørn, fuglenes konge. En del år senere kom en anden mand på besøg og sagde:

»Den fugl der er en ørn og ikke en høne«.

»Ja«, sagde ejeren, »men jeg har opdraget den til at være en høne. Den er ikke længere en ørn; den er en høne, selvom den måler næsten 3 meter mellem vingespidserne.«

»Nej«, sagde manden, »den er stadig en ørn, den har en ørns hjerte. Jeg skal få den til at stige højt op mod himlen«.

»Nej«, sagde ejeren, »det er en høne, den kommer aldrig til at flyve«.

De blev enige om at gøre et forsøg. Den fremmede tog ørnen, løftede den op og sagde med stor overbevisning: »Ørn, du er en ørn, du tilhører himlen og ikke denne jord, stræk dine vinger ud og flyv«. Ørnen så fra den ene side til den anden, så så den ned på jorden og så hønsene gå og æde og hoppede så ned til dem.

»Hvad sagde jeg?«, sagde ejeren, »det er en høne«.

»Nej«, sagde den fremmede, »det er en ørn, lad os prøve igen i morgen«.

Næste dag gik han op på taget med ørnen og sagde:

»Ørn, du er en ørn, stræk dine vinger og flyv«. Men igen hoppede ørnen ned på jorden, da den så hønsene æde og gav sig til at æde sammen med dem. Ejeren sagde:

»Jeg sagde jo, det var en høne«.

»Nej«, påstod den fremmede, »det er en ørn, den har stadig en ørns hjerte, i morgen skal jeg få den til at flyve«. Næste dag stod han tidligt op og tog ørnen med sig til foden af et højt bjerg udenfor byens huse. Solen var netop lige ved at stå op og forgyldte bjergtoppen, så ethvert klippestykke strålede. Han løftede ørnen op og sag-

de: »Ørn, du er en ørn, du tilhører himlen og ikke denne hønsegård, stræk dine vinger ud og flyv«. Ørnen så sig om og gennemrystedes, som om den fyldtes med nyt liv, men den fløj ikke. Manden tvang den da til at se lige mod solen. Og pludselig strakte den vingerne ud og med et skrig hævede den sig højere og højere op i luften og vendte aldrig tilbage. Det var en ørn, selvom den var blevet holdt og tæmnet som en høne.

Glæd jer i Herren, jeg siger atter glæd jer!

Frydeligt i jubelkor, lyksaligt det folk, der har øre for klang, lovsyng og pris dit liv og din skaber. Verden skal fryde sig, sorg blive til glæde og hjertet skal springe af henrykkelse!

Når jeg læser tekster fra bibelen, salmebogen og fra kirkehistorien, synes vores egen tid pludselig følelsesfattig i sammenligningen. Ifølge Jesu afskedstale skal disciplene græde og klage og sørge, når de ikke længere kan se Jesus, men når han ser dem igen, skal deres hjerter glæde sig til evig tid. Også i salmerne, vi synger, tales der om gråd og glæde på en måde, som vores nutid slet ikke synes at kunne leve op til. Er vi blevet mere åndssløve - er vi ude af stand til virkelig at føle dybt? Eller berører de gamle ord os ikke så meget, fordi vore behov i dag er anderledes, end de var dengang disse ord blev skrevet?

Som Jesus fremlægger det for disciplene den sidste aften, de er sammen, er alting i deres liv afhængigt af, om han er der eller ej. Hvis han er iblandt dem, skal glæden præge dem; for når de ser ham, skal de også se deres eget liv klart, se hvad der er meningen med det – se, hvad der er vejen, sandheden og livet. Men hvis han ikke er der, skal deres liv være præget af en sorg eller en smerte, som venter på at blive forløst. Så skal ikke bare han være skjult for dem, men så skal også livets og dødens mening være skjult for deres øjne, og så vil alle de spørgsmål vende tilbage, som de kendte svarene på, så længe han var der sammen med dem.

Alt sank i grus langfredag. Den fælles sag, troen på og kampen for en bedre verden, det banebrydende nye menneskesyn. Hoved og hjerte, håb og mod faldt til jorden, da deres retning og lidenskab blev taget til fange og slået ihjel.

Disciplene får Jesus at se igen – kort – så forlader han dem, men de når at blive rørt af opstandelsen, de får vendt deres blik mod solen og gennemstrømmes af nyt liv. Efter 2000 år kan vi ikke på samme måde som disciplene få fingrene i såret, men vi har nøjagtigt samme forudsætninger for mærke en længsel dybere end havet og føle et håb, der svinger sig højere end ørnevinger. Hvis vi ser os om og hører efter, så er vi på lige fod vidner til livets under, til opstandelsens konstante mirakel og vores medmenneskes grænseløse dybder. Men bliver vi rørt af det? Bevæges vi for alvor? Hvordan kan jeg modtage livets evangelium på en så halvlunken måde, at jeg nikker

med om søndagen og har glemt alt om det om mandagen? Ingen forløsende glæde uden den forudgående uforløste sorg. Hvis de ord, Jesus siger til disciplene, skal komme os ved, så skal vi kunne genkende den uforløste smerte - først da kan vi opleve dens skærende kontrast, glæden.

Måske er vi kollektivt holdt op med at sætte livet på spil og risikere sorgen. Måske vil vi hellere sætte glæden og lidenskab over styr, end at risikere smerten for alvor. Måske lider vi ikke under de nuværende forhold, fordi vi ikke virkelig forventer, at der kan være en større glæde end den, som de forgængelige goder kan give os. Eller måske har vi givet op, resigneret og affundet os med, at vores dybeste længsler ikke kan opfyldes. I skal sørge, men jeres sorg skal blive til glæde. Hvad nu hvis vi ikke læser dagens evangelietekst som et forsyn, men som en opfordring. Livet *skal* rumme smerte! Nok lever vi med ubesvarede spørgsmål, og vi kan langt fra altid se, hvad der er meningen med det, der sker ude i verden, eller bare det, der er meningen med vores eget liv. Nok kender vi til følelsen af ufuldkommenhed. Jeg kan som alle gribes af utilfredshed, mismod og måske et strejf af melankoli, hvis det går højt. Men ligefrem smerte? Sorg? Nej, så vidt lader jeg det ikke komme. Det ville være at stille for store forventninger. Og hvad vil jeg egentlig mere, end at have det rart og bekvemt, så længe jeg er her?

Måske jeg blot forsøger at projektere min egen lunkenhed over på min samtid, for ikke at stå alene, men jeg har alligevel på fornemmelsen, at vi generelt set har forkortet vores perspektiv. Når vi ikke kan se Gud, slår vi os til tåls med, at så må vi prøve at leve uden det guddommelige. Når vi ikke kan få svar på vores spørgsmål, holder vi op med at stille dem. Når fuldkommenheden kun findes som et håb, der endda kun kan udtrykkes i billedsprog, så giver vi afkald på den. Når smerten ved livets ufuldkommenhed ikke kan overvindes, så fortrænger vi den. Jeg tror, at ordene i biblen og i salmerne på en måde blevet for store til vores virkelighed, og det fordi vores virkelighed er blevet for lille. Der er for lidt tvivl i os, og derfor er der også for lidt tro. Der er for lidt smerte i os, og derfor er der også for lidt glæde. Der er for lidt håb om vingesus – om 3 meter bredt vingefang. Fodret med brød og skuespil har vi glemt os selv – vi har glemt at lade os anfægte og ville det fuldkomne.

"I skal sørge, I skal græde og klage". I skal ikke jer lade jer bedrage af, at der ikke synes at være svar på alt det, I ikke forstår. I skal ikke se jer blinde på denne verden, I skal ikke lade jer nøjes. Som al sorg er et udtryk for, at livet indeholder noget værdifuldt, som man uvilkårligt risikerer at miste, sådan er den sorg, Jesus taler om, udtryk for den højeste grad af forventning til livet. Dét liv, som vi på forunderlig vis har fået foræret. Det liv er lidelse, livet er i lidelsen, for der har vi risikeret os selv, og kun dér igennem kan vi vinde glæden. Vi er skabt i Guds billede, men tiden har bildt os ind, at vi er høns, og vi

tror stadig, at vi er det. Nu må det være slut. Fra i dag skal det være anderledes. Lad os fatte mod, strække vores vinger ud og aldrig mere nøjes med hønsefoder!

24. april

Frihed og frelse

Gik 18 huller med Preben i går. Fik 18 points på fornieren og 12 på bagnieren – altså en væsentlig forbedring i forhold til i søndags – 99 slag mod 110. Det lignede, men der er lang vej endnu. Preben fik 33 points og vi indberettede for første gang i år og for første gang via computer. Jeg er blevet skrevet op til 17,0 i HCP. Men den største begivenhed i går var nok, at vi fik mail fra kommunen med tilladelse til at bo hernede hele året. Vi har søgt dispensation for en månedstid siden, da vi nu har haft huset i over fem år, og den gik altså igennem. Det var dejligt at få det på plads. Nu hører vi ligesom til herne for alvor. Formelt flytter vi nok pr. 1. oktober.

Fra frihed til frelse. Det lyder lidt paradoksalt eftersom frelse betyder frihalsning – jernringen med lænken der fjernes fra slavens hals – men der er en forskel. Man kan måske sige, at friheden kommer indefra, mens frelsen kommer udefra. For at blive i Idas billede med hønsegården kan man blive fri på to måder. Man kan selv bryde døren op indefra, eller der kan komme en og lukke døren op udefra. Det værdigste, så at sige, er selvfølgelig den indre frihed, der tilskynder dig til at bryde døren op indefra. Egentlig kan man vel sige, at den kraft eller trang, der får dig til det, er friheden, så du er fri, også selv om det ikke lykkes at få døren op. Og hvis du ikke har den trang, så er det jo spørgsmålet, om du overhovedet vil gå ud, selv når der kommer en og åbner døren for dig. Danmarks befrielse den 5. maj 1945 var, som ordet antyder, en frelse. Der kom en udefra (englænderne) og befriede os, fordi vi ikke selv magtede det. Og grunden til at vi ikke magtede det, var selvfølgelig, at trangen til frihed ikke var til stede i befolkningen – i hvert fald ikke i en grad, så vi kunne få døren til hønsegården op indefra. For et folk, der har tilstrækkelig frihedstrang, kan aldrig undertrykkes eller lukkes inde. Man kan skyde skylden, hvis vi skal tale om skyld i den sammenhæng, på den daværende regering og dens erklærede samarbejdspolitik, men samarbejdspolitikken kunne aldrig være gennemført uden folkets accept. Folket fandt sig i besættelsen. Efterhånden kom det så til modstand. Først fra en lille del af befolkningen – omkring 2 pct. – senere – da døren begyndte at give efter – kom flere til. Mennesker, for hvem folkets frihed var mere dyrebar end livet selv. Mennesker, som ikke ville finde sig i at blive behandlet uretfærdigt. Disse mennesker reddede Danmarks ære, kan man sige, og deres frihedskamp var ifølge marskal Montgomery 'second to none'.

Men hvad skulle vi have gjort, kunne man spørge, overmagten var jo enorm. Set i bakspejlets behagelige lys skulle vi selvfølgelig ikke have fundet os i samarbejdspolitikken. Vi skulle have sat landet i stå, og vi skulle være døde i kampen, om så det gjaldt. Vores modstand skulle have været ikke-voldelig, men ikke desto mindre altomfattende. Sådant en modstand kan aldrig undertrykkes, og før eller senere vil den indre frihedstrang også føre til ydre frihed. Ikke uden omkostninger, men før eller siden.

Tænk nu, hvis det var sådan. Vi var blevet uretfærdigt besat af tyskerne, men folket nægtede fra starten enhver form for samarbejde og ydede en kollektiv ikke-voldelig modstand mod fjenden. Det medførte selvfølgelig alvorlige voldelige repressalier fra den bevæbnede overmagt, men det fik så være. Vi ville ikke opgive vores frihed under nogen omstændigheder. Så hellere gå til grunde som folk. Og tænk så, hvis der kom en udefra – Montgomery f.eks. med en slagkraftig hær bag sig og spurgte, om ikke han skulle befri os fra den onde fjende. Ja, så måtte vi vel sige som Karen Blixen: Nej tak, det skal De endelig ikke gøre. For sand frihed kan man aldrig få af andre, uden at man mister sin sjæl derved. Og hvad gavner det et folk, om man vinder den hele verden, men mister sin folkesjæl?

Da Jesus gik omkring i Galilæa, dengang romerne så uretmæssigt havde besat det lille land gennem de seneste 70 år, kaldte han frihedstrangen frem i mennesker. Han kom ikke med noget nyt, ej heller med våben i hånd eller med løfter om en guddommelig indgriben, men han kaldte på den indre frihed, der er med til at konstituere et menneske som menneske. I er ørne, sagde han med Idas billede – ikke høns. Og vel ser templet imponerende ud, og vel forekommer den romerske kejser almægtig, men det har ingen betydning. Ingen kan i virkeligheden knægte et menneskes frihed, hvis ikke man selv vil opgive sin sjæl. Derfor skal I sige nej til det hønsedefoder, de sætter for jer – sige nej til deres verdensorden og opføre jer som det, I er: Guds ørne eller for den sags skyld engle. Hvis ikke I vil eller tør det, så er og bliver I fortabte. I kalder jer selv for Guds folk, men I opfører jer som kyllinger, der er mere interesserede i at hugges om maden og komme frem i hakkeordenen end i at leve op til den Gud, I taler så bevægende om. Tro ikke, han kommer farende på himlens skyer og frelser jer – hvordan skulle han kunne det? Nej han går omkring midt iblandt jer i al sin afmagt og venter – venter på at I skal leve op til jeres store kald som hans folk.

Man skal sige nej, så det kan høres, sagde min oldefar Adolf Bendix ifølge tante Inger. Hvorfor? Fordi det er det, der gør dig til et sandt og et frit menneske. Hverken mere eller mindre.

27. april

Golf

Bededagen i går brugte vi til at flytte om, så bogreolen kom væk fra køkkenet og blev sat op i gæsteværelset i stedet. Herligt arbejde, som tog det meste af dagen. Men vi elsker jo vores lille hjem, og derfor er det kvalitetstid, når vi har mulighed for at gøre det endnu smukkere.

Sådan er det måske også med livet. Elsker man mennesker, vil man betragte det som en gave at få lov til at gøre dem smukkere. Frygter man derimod mennesker, har det ingen interesse. Så har man nok i at hæge om sig selv – forskanse sig mod mennesker. At frygte eller at elske – det er spørgsmålet.

Jeg ville ønske, jeg var lidt bedre til at elske, men det er ikke så nemt, når man nu engang er mig. Jeg nåede at gå ni huller med Preben i går eftermiddags, mens Kirsten satte bøger på plads, og det var påfaldende, hvor mange dårlige slag jeg lavede. Slag, som jeg sagtens kunne have lavet bedre. Og det kommer bag på mig hver gang, og jeg bliver rasende hver gang. Det gode slag, som jeg gerne vil, det slår jeg ikke, men det dårlige slag, som jeg ikke vil, det slår jeg. Hvorfor!? Hvem kan hjælpe mig arme golfspiller?

Somme tider føler jeg mig som tilskuer til mit eget spil. Det er, som om kroppen spiller helt sit eget spil udenom min bevidsthed og vilje. Jeg stod i går på hul 2 ikke langt fra greenen og skulle bare trille bolden ind, men af en eller anden grund ville kroppen det anderledes, så den sendte bolden op i den nærliggende bunker et godt stykke til højre for den ellers nøje planlagte bane.

Når kroppen går sine egne veje på den måde, så tror jeg det skyldes frygt. På en eller anden måde sender hjernen et signal til kroppen om at udføre det, jeg frygter mest. Frygten skal af en eller anden grund opfyldes. Så der er en evig kamp mellem min bevidsthed, som vil det gode slag, og min krop, som sagtens kunne slå det gode slag, men som udfører det dårlige – af frygt for at udføre det dårlige, så at sige. Men jeg ville jo gerne have harmoni mellem bevidsthed og krop – fred mellem ånd og kød - så kroppen så at sige adlød tanken. Så ville jeg kunne spille golf som få og med fuldkommen glæde og ikke som nu under stort besvær og med megen vrede. Men hvad gør jeg? Med golf og med livet.

Øve, øve, øve, siger golftræneren. Og det er selvfølgelig sandt nok. Så vanens magt simpelt hen overvinder kroppen og tvinger den til at makke ret. Daglige øvelser hver eneste dag året rundt, indtil man til sidst slet ikke tænker over slaget, men bare lader kroppen spille selv – perfekt. Vismanden siger det samme om livet. Daglig bøn eller meditation og andagt morgen og aften, så man gennem de faste rutiner lærer kødet at adlyde ånden – lærer at elske mennesker i

stedet for at følge sin naturlige drift til at frygte dem. Elske livet i stedet for at frygte det. Amen.

Men måske er der også en anden mulighed – den at tænke sig om. Det u hensigtsmæssige ved at lave disse fejlslag er måske ikke så meget selve slaget som den reaktion, det medfører. Som sagt bliver jeg rasende og ked af det og kan finde på at slå jernet i jorden med et klask eller det, der er værre. Jeg har faktisk bøjet en anseelig jernstang på min golfvogn med en hybridkølle, der heller ikke havde godt af sammenstødet. Jeg vælger altså at blive vred – vred på hvad? Jeg bliver vred på min uregerlige krop, og da jeg ikke bryder mig om at slå mig selv, lader jeg det gå ud over min forholdsvis uskyldige golfvogn, eller jeg forbander i høje vendinger livet i almindelighed og golf i særdeleshed.

Heldigvis varer det sjældent længe, men alligevel. Frygt giver sig altid udslag i aggression på den ene eller anden måde – vrede og det, der er værre. Det er, som om frygten besnærer mig til at fare ud af mig selv. Den hvisker mig i øret, at det er uretfærdigt, det der sker – at jeg bliver snydt for glæden. Frygten er en djævelsk frister, der kan få mennesker til hvad som helst, som menneskenes historie med al tydelighed bekræfter. Hvad som helst.

Så hvad nu hvis jeg tog en samtale med min frygt inden hvert slag? Kære frygt, jeg ved, at du er en del af mig. Vi har fulgtes ad siden min tidligste barndom. Jeg har tit og ofte forbandet dig for det, du har fået mig til og måske ikke mindst det, du har afholdt mig fra at gøre. Det er jeg ked af. Du skal vide, at du er min ven, og at jeg elsker dig som den, du er. Du er som alt andet her i livet en Guds gave til mig, som jeg da kun kan sige ham tak for. Tak fordi du er til, kære frygt. Uden dig, var jeg ikke den samme. Nu prøver du for eksempel at få min krop til at skyde bolden i den bunker, der ligger ved siden af greenen, og det er helt i orden, kære frygt. Det gør ikke noget, for også det er en Guds gave – en oplevelse, som jeg så må forholde mig til med et taknemmeligt smil, hvis jeg ellers kan. For vi ved begge, at det at blive vred blot er et forsøg på at fornægte virkeligheden, som den er. Følelsen af uretfærdighed og mine mange tanker om skyld og hævn og straf ligeså. Alt sammen har det ene formål at fornægte og fordreje virkeligheden og forhindre mig i at leve og elske fuldt ud. Livet i sandbunkeren er vel ikke det værste, der findes, når alt kommer til alt – og hvis jeg vandt over Preben altid, så ville han jo bare blive ked af det.

Egentlig spiller vi slet ikke for at vinde, men for at opbygge hinanden – ære hinanden. Så kære frygt, tak fordi du er til, men nu bliver jeg nødt til at slå – med glæde og med spændt forventning om, hvad der så sker. Sådant eller noget i den retning kunne man jo godt give sig tid til at fundere over i stedet for at fokusere alene på at undgå den skide bunker. Og det gælder vel også ved ethvert møde mellem

mennesker. At man giver sig tid til at tænke sig om, inden man slår hinanden ihjel af frygt – vredes på hinanden – gør hinanden mindre-værdige – foragter hinanden – alt sammen af frygt. Når alt kommer til alt, har vi jo kun hinanden.

Jesus sagde, at vi ikke skulle sætte os imod det onde – at vi ikke skulle skabe os fjender – at vi ikke skulle blive vrede på hinanden. Disse udsagn er ofte blevet – om ikke latterliggjort så i hvert fald skubbet ud af det praktiske liv af folk, som mente at kende virkeligheden noget bedre end Jesus gjorde. Men det, han sagde, var vel bare: Tænk jer om! Tænk jer om! Tænk jer om! Hvad gavner det jer, om I vinder hele verden, hvis I dermed gør en lille pige ked af det? Og måske er det i sidste ende det, vi skal øve os i. At tænke os om. Inden vi slår.

Udenfor skinner solen. I dag skal det være. Nu skal græsplænen slås for første gang. Jeg har tænkt mig om.

28, april

Om at være ét med sig selv

Sidder med en kop morgenkaffe og lytter til P2's klassiske morgenmusik. Nyder udsigten og tænker på, hvilket privilegeret liv, jeg har. I hvert fald rent materielt. Jeg ville have meget svært ved at opgive dette yderst behagelige liv for noget. Spørgsmålet, der så melder sig, er, om jeg også virkelig lever. Hvilket ifølge visdommen vil sige, om jeg lever i overensstemmelse med min overbevisning – min tro, om man vil.

Tolstoj taler i Kristi Lære og Kirkens Lære om den inertiens lov, der gør, at folk i almindelighed har svært ved at følge deres hjertes overbevisning og derfor lever i en konflikt mellem det bestående og det, man egentlig burde og helst ville. Han taler om krigen som et levn fra den hedenske epoke i menneskehedsens historie – den absurde foreteelse, at tusinder af mennesker på en sindssyg kejsers bud drager af sted med våben i hånd for at dræbe så mange mennesker som muligt og sandsynligvis selv blive dræbt eller lemlæstet – mennesker, som man intet som helst udestående har med, og som man måske endda elsker. Man ved godt – bl.a. fra Kristi lære - at det er en form for absurd teater, som skrider til himlen (Tolstoj nåede ikke at opleve første verdenskrigs vanvid, men han forudsagde det som en uundgåelig konsekvens af menneskers manglende evne til at leve i overensstemmelse med deres egen inderlige overbevisning), men man gør det alligevel, fordi et nej til krigens vanvid ville omstyrte hele samfundsstrukturen, traditionen, ja, selve kulturen. Tolstoj nævner som eksempel Platons og Aristoteles' lære, der anses for kulturens grundlag, men for dem var slaveri en så selvfølgelig og indgroet del af kulturen, at den også indgik i deres lære – på trods

af, at slaveri må anses for at være uforeneligt med den grundlæggende menneskelige etik. De var ofre for inertiens lov.

Han siger videre – altså i 1893 – at det at leve sit liv i konflikt med sin egen inderste overbevisning, ville få de fleste mennesker til at skyde sig en kugle for panden, hvis ikke man fyldte sig med alle mulige tomme adspredelser og fornøjelser, vin, opium og tobak – blot for at holde tilværelsen ud.

Nå, heldigvis er vi da kommet videre i dag. Ingen fylder sig med piller, stoffer eller alkohol i dag, og ingen bruger megen tid på adspredelser, underholdning og fornøjelser mere. Gud ske lov.

Men tænk nu, hvis han har ret. Tænk nu, hvis det er det, der er den dybe årsag til stress og flugt fra virkeligheden – kræft måske endda, vrede og aggression – at vi ikke kan holde vores liv ud i dette strålende og rige samfund, fordi det så fuldkommen modsiger vores inderste menneskelige og hjertelige overbevisning.

Er det årsagen til krigens vanvid (min stakkels golfvogn in memoriam) og til den helt absurd overdrevne fokusering på vold og sex, der måske blot er menneskers afløb for deres uudholdelige konfliktramte liv.

I den smukke amerikanske film *Elegy* – skønhedens magt, siger Ben Kingsley, at mænd har brug for sex for at kompensere for deres frustrerende nederlag ude i livet. Så tænk, hvis vi holder os oppe på sex, stoffer og underholdning. Det ville i hvert fald sige noget om vores samfund og vores civilisation.

I gamle dage fandtes der vel samfund, hvor denne konflikt ikke fyldte så meget. Hvor der i hvert fald på overfladen var overensstemmelse mellem det liv, man – og samfundet – levede og så den overbevisning, man levede – og døde på. Der var de og de regler – den og den moral - som regel med øje for øje, tand for tand – elsk din Gud og din konge og din næste – gør dig nyttig for dit fædreland - bekæmp dets fjender – dø, om så det gælder for dit land. Men så kom Kristus og spolerede på en måde harmonien, da han åbnede himlen og viste os den sande Gud og det sande menneskeliv – viste os, at kærlighed ikke er forkærlighed, som vi ellers troede, men grænseløs kærlighed mod ethvert menneske – viste os, at opdelingen af mennesker i rang og stand, rig og fattig – venner og fjender – er kunstig og umenneskelig – at vort menneskehjerte vil noget andet end samfundet vil. Viste os religionens hykleri – den religion der guddommeliggør og glorificerer staten og hele den orden, den lever på. Blot for at mennesker skal glemme at lytte til deres eget blødende hjerte. Den religion, der kort efter hans død rev tænderne ud på Jesus' forkyndelse og forvandlede hans fortvivlede krav om dog i det mindste at leve i overensstemmelse med sit eget hjerte til et lallen-

de bud om at adlyde øvrigheden og leve pænt og ordentligt, indtil Jesus kom igen og frelste de troende.

Så nu sidder vi kønt i det og skal vælge, om vi vil følge Kristus og vort menneskehjertes inderste overbevisning (tro) eller finde en god og bæredygtig undskyldning for ikke at gøre det. Om vi skal forlade den slagne og behagelige vej, tage vores kors op og følge Kristus gennem samfundets hån og forfølgelse, fordi vi åbent erklærer utroskab mod alle samfundsværdierne. Altså vælge den barske sandheden frem for den behagelige løgn.

Det er ikke noget nemt valg, når man nu engang for længst har afleveret sin sjæl til samfundet, så at sige. Det samfund, som tager sig af dig, fra du bliver født – ja, lige fra du bliver skrevet op til daginstitutionen. Sørger for dig og passer på dig, så du kommer i skole og får en uddannelse, så du til gengæld kan gøre dig nyttig for samfundet. Det samfund, som giver dig tryghed og tager sig af dig gennem hele livet. Så man sidder ligesom i saksen, som tilmed ofte får religiøse dimensioner, når samfundet guddommeliggør sig selv, så brud på aftalen med samfundet bliver brud med Gud selv og hvad deraf følger af evig straf. Muligheden for at følge sit hjerte synes ikke særlig stor – med mindre altså at dit hjerte samstemmer aldeles med samfundets krav.

Og det er præcis det, Grundtvig og romantikerne så gerne vil have det til, det stakkels menneskehjerte, gennem kærlighed til fædrelandet – til kongen – til modersmålet - til familien og til fædrenes Gud. Man opdyrker hæmningsløst en lidenskab for stammen – det danske, her hos os – og vi svælger endnu den dag i dag i de gamle lidenskabelige fædrelandssange fra midten af 1800-tallet. Og just det kalder vi særligt kristeligt. Egentlig var Jesus dansk – han vidste det bare ikke selv.

Men ved på den måde at lokke hjertet til at brænde for det særligt danske frem for det sandt menneskelige, der naturligvis ikke er underlagt grænser af nogen art – så lidt som sand kærlighed er det samme som forkærlighed – bedrager man hjertet for dets egentlige bestemmelse og dets egentlige lyst, som er at elske mennesker – at elske livet i al sin brogede mangfoldighed. Og ved på grundtvigsk vis at sætte lighedstegn mellem det kristelige og det danske, bedrager man hjertet for det sande kristelige, der så lidt som kærligheden er bundet til bestemte steder, kulturer eller tider, men til det rent menneskelige.

I Richard Adams Kaninbjerget kommer den vandrende flok kaniner til et kaninsamfund, hvor alle kaniner er store og velnærede, og hvor

alle har de allerbedste kår, som tænkes kan. Masser af mad og alt hvad kaninhjertet kan begære – og ikke mindst fred og tryghed. Her mente de vandrende kaniner, at de med sindsro kunne slå sig ned, og de blev budt hjerteligt velkommen af de gæstfrie kaniner. Først senere gik det op for flokken, at prisen for samfundets utrolige velstand var en høj skat i form af liv. Det viste sig, at kaninerne i virkeligheden blev opdrættet med henblik på slagtning. Men det tog man med som en ringe pris for den tryghed og velstand, man levede godt af, så længe det nu varede. Man opdrog kaninungerne til at elske dette fantastiske liv, og man dyrkede de kaniner, der nu og da forsvandt, som helgener (tror jeg nok!).

Er det der, vi er kommet til - vi der kaldes verdens lykkeligste folk? Har vi ikke blot betalt for vores gode kår med vores vilde menneskehjerte, men har vi tilmed affundet os med det som den bedste af alle løsninger?

29. april

Her er et eksempel på en troserklæring.

En troserklæring er til forskel fra en trosbekendelse, der nemt tager form af en slags indrømmelse eller syndsbeholdelse, et positivt bevidst udtryk for min livsholdning – det jeg tror på som det sande i livet. Det kunne udtrykkes således:

Gud har gennem Jesus fra Nazareth åbnet mit hjerte og sind for det sande menneskeliv.

Derfor forsager jeg krig og vold under enhver form. At bruge mennesker som middel til at opnå magt eller rigdom med, strider imod Guds lov og mit eget hjertes længsel.

Jesus har lært mig, at Gud er kærlighed, og gennem kærlighedens gerninger skaber vi Guds rige på jorden.

Jeg tror derfor, at det sande menneskeliv er båret af kærlighed til mennesker. Den kærlighed vil hjælpe mig til at respektere og agte lige højt alle mine medmennesker under alle forhold og til hver en tid.

Jeg tror endvidere, det er ethvert menneskes medfødte opgave og guddommelige ret at praktisere denne kærlighed i ord og i handling og som medarbejdere på Guds riges vækst i verden bekæmpe enhver undertrykkelse og udnyttelse af mennesker i ord og i handling.

Når jeg svigter denne erklæring gennem frygt, mistro, svaghed og fald, er jeg overbevist om, at mit svigt åbner en ny dør til livet på samme måde som døden selv gør det. Derfor er jeg under kærlighedens lov altid frimodig og uden frygt.

Det er selvfølgelig bare et forhastet forsøg, som kræver gennemarbejdning både hvad angår indhold og form, men den adskiller sig fra kirkens trosbekendelse først og fremmest derved, at den stiller store krav til mennesker om ikke at lade sig forføre bort fra deres guddommelige bestemmelse, men at handle i overensstemmelse med Guds lov og Jesus' lære, som også rimer med hjertets inderste længsel.

Trosbekendelsen som vi kender den, er en athanasiansk troskabsed til en guddommelig frelser og hans frelsesanstalt (kirken) på jorden. Min troserklæring er en ariansk etik eller livsholdning, udledt af den Jesus, som for mig er den sande Guds talsmand på jorden. (Athanasius og Arius var frontkæmperne omkring den nikænske trosbekendelses tilblivelse i 325, hvor den athanasianske fløj sejrede. Kejser Konstantin var voldsomt i tvivl, og det kunne såmænd sagtens være endt med en ariansk sejr, hvilket havde givet os en fuldkommen anderledes kirke, men det endte altså, som det endte. Nu er det arianerne, der er udråbt som kætterne).

1. maj

Solen skinner fra en skyfri himmel. Gik 18 huller med Preben. Laver de sædvanlige irriterende fejl. Bliver mere og mere klar over, at jeg af en eller anden psykologisk grund higer mod de dårlige slag. Mit liv i en nøddeskal – eller en golfbold.

1. maj er jo mildest talt ikke, hvad den har været. En enkelt gang - i 1979 - var vi i Fælledparken med vores lille Jens og Cathy, som tog et smukt billede af Jens, men ellers mindes jeg ikke at have deltaget i festlighederne. Engang var jeg – uvist af hvilken grund - medlem af Socialistisk Folkeparti i Middelfart, men jeg følte mig sært fremmed og på ingen måde særlig solidarisk med arbejderklassen. Da et helt aftenmøde handlede om 1. maj arrangementer, blev det ligesom dråben, der fik mig til at vågne op. Hvad i Himlens navn gør jeg her!?

Problemet er vel, at det bliver mere og mere vanskeligt at finde de store uretfærdigheder mod arbejderklassen her i vores lille land, og selv Enhedslisten har lidt svært ved at holde den røde fane højt som revolutionært parti. Hvor mange danskere ønsker egentlig en socialistisk revolution i dag? Vi har det for godt simpelt hen. Der er selvfølgelig nogen, de har for meget og også nogen, der har for lidt, men det er vist ikke mange procent. Det kan såmænd være svært at finde en rigtig fattig, som Öslem Cekic så klart afslørede i sit lille stunt med Joakim B. Olsen.

I hvert fald har de fleste det godt rent materielt her hos os. Noget andet er så, om vi også har det godt rent sjæleligt. Hvorfor fylder så

mange mennesker sig med lykkepiller, stoffer og rusmidler i det hele taget, kunne man spørge. Hvorfor skal vi hele tiden høre om vold og sex? Hvorfor har den danske ungdom verdensrekord i druk? Hvorfor er det et problem i hele den kapitalistiske verden? Er der en eller anden proportionalitet mellem materiel velstand og dyb sjælekval? Måske er det ligefrem farligt for sjælen – livsfarligt – at have velstand uden at gøre noget for den – at være på overførselsindkomst uden at yde noget til gengæld. Pensionister drikker vist også en del, har jeg hørt. At yde et stykke arbejde – et dagsværk hed det i gamle dage – så man ved aftenstide var træt efter dagens møje – skulle i så fald være en lise for sjælen. Men hvor mange har det privilegium i dag?

Er det meningsfuldt at tjene penge? Nej, selvfølgelig ikke. Penge er et betalingsmiddel og ikke et mål i sig selv, men det er det blevet for rigtig mange mennesker. Altså hvorfor arbejder du? For at tjene penge. Helst så mange som muligt. Men dermed snyder man sin sjæl og lever på en løgn. For sjælen er slet ikke interesseret i penge, for nu at sige det på den måde. Eller som Jesus siger: Man kan ikke tjene både Gud og Mammon. For det, man kan få for sine mange penge, har ingen betydning for sjælen. Sådan som et dagsværk har det. Nu er pengene nok kommet for at blive, selv om den så glorificerede finanssektor for nylig har gjort det klart for enhver, at de åbenbart får det værste frem i mennesker i form af det fuldkomne skruppelløse begær, der reducerer mennesker til det middel, som pengene burde have været, men på en eller anden måde må vi forsøge at reetablere mennesket som mål frem for penge. Se, det ville være en sand revolution værdigt. Occupy Wall Street bevægelsen begyndte på det og blev hørt, men nu er det vel business as usual igen.

Torvald taler om civilsamfundets magt til at styre markedet, når hverken markedet selv eller regeringer vil eller kan. Her er så opgaven: Forsag pengene og alle deres gerninger og al deres væsen. Hvorfor skal vores tilværelse i den grad være styret af netop penge? Der sidder masser af spekulanter og finansmænd, hvis eneste opgave i livet er at få penge til at yngle, som det passende hedder, og som samtidig sætter klodens økonomiske liv på spil, som vi så det under finanskrisen.

Vi kunne jo begynde med at eftergive al gæld. Statslig såvel som privat. Annullere samtlige underskrifter på gældsbreve overnight. Gad vide, hvordan verden så ville se ud. Ja, det lyder selvfølgelig utopisk, men måske er det slet ikke så uretfærdigt, som det lyder, og måske er det det, den lidt dunkle bøn i Fadervor i virkeligheden handler om og ikke om bodfærdige syndere: eftergiv os vor gæld, som også vi forlader vore skyldnere?

Det gamle jødiske samfund havde som bekendt den regel – eller måske var det bare en drøm – at al gæld skulle eftergives hvert syvende år. Og det var strengt forbudt at spekulere i det. I øvrigt var rentetagning også bandlyst. For du kan ikke dyrke både Gud og Mammon – og hvordan skulle du på samme tid kunne elske din næste og udsuge ham økonomisk? At dyrke Gud er at give din næste dit overskud.

I dag er det sådan i vores samfund, at når man flytter hjemmefra, begynder man sit voksenliv med at stifte gæld, og det fortsætter man med – en gæld, man så at sige afdrager resten af livet. Det kaldte man i gamle dage et slaveliv. At sætte sig i gæld var noget, man kun gjorde i yderste nødsfald – nu betragtes det som en menneskeret. Og finansverdenen har kronede dage. Hwa er'et for nowe – hwa ejer'et mæ? Hvordan er wi kommen så tossi a'sted? kunne man spørge med Niels Hausgaard. Men det er der ikke mange, der gør – selv ikke efter finanskrisen. Det betragtes som helt naturligt at sætte sig i gæld for resten af livet og betale dyrt for det – ikke blot i renter, men også med sin sjæl. Jeg begyndte mit studenterliv i 1971 med at låne 60.000 kr. i Bikuben. Da jeg var færdig med at tilbagebetale lånet efter 15 års renter og afdrag, havde jeg betalt i alt 244.000 kr. til Bikuben.

Kunne man ikke på en eller anden måde pille magten ud af pengene, så de bare var penge – et betalingsmiddel? Så det ikke var pengene, der styrede vores samfundsliv og vores privatliv og slavebandt os i den grad, men vores menneskelighed, barmhjertighed, gavmildhed og gæstfrihed.

Hvorfor skal vi f.eks. have løn for at arbejde, når det nu er et privilegium af de store? Hvorfor skal vi sælge os selv på den måde? Det er jo uværdigt for mennesker, når vi nu er skabt til at tjene hinanden i kærlighed, og når vi nu ved af erfaring, at det lykkeligste menneske er det, der giver sin arbejdskraft eller sit overskud bort i tjeneste for andre – sådan som vi jo så ofte gør det i det frivillige arbejde, eller når det handler om venner og familie.

Det er bare et eksempel, men der er rigtig mange måder at underminere pengenes magt på - hvis det altså er det, vi vil.

Money can't buy me love, sang The Beatles i min ungdom. Jeg begynder I det små med at opsige min lottokupon...

9. maj

Kierkegaard

Foråret trænger sig på og trænger dagbogen i baggrunden. Plæner skal slås, golf skal spilles, bede skal anlægges. Vi har netop færdiggjort et krydderurtebed på altanen mod nord i læketræ – eller ret-

tere to bede. Vi lagde ærtesten i bunden som dræn og komposteringsmuld fra komposteringspladsen. Nu ser vi, om det vil bære frugt, men pænt er det og en god udnyttelse af terrassen.

Vejret har været solrigt og en anelse køligt, men de sidste par dage har det været varmt, og i går fik vi en ordentlig tordenbyge. Alt er pludselig blevet grønt, og det emmer af grøde i luften.

Jeg drømte forleden nat – natten efter hans 200-års fødselsdag - at jeg besøgte Søren Kierkegaard på hospitalet, hvor han var indlagt. Han lå i en meget stor køjeseng af træ og var noget mere rødmosset, end jeg forestillede mig. Jeg var hamrende nervøs, mens jeg bukkende og skrabende fortalte ham, hvor glad jeg var for hans bøger – men tænk nu, hvis han spurgte mig ud om dem, og jeg ikke kunne huske dem. Det sidste, jeg husker, var, at han stod op af sengen.

Man skal kunne sin Kierkegaard, men det er hundesvært, for hvad stod han egentlig for? Han har lavet nogle fantastiske analyser af livets tilskikkelser såsom angst og kærlighed – han har talt for det eksistentielle valg – beskrevet æstetikerens og etikeren og givet liv til kristendommen gennem opbyggelige taler – og så har han hudflettet folkekirken, så det stadig kan mærkes.

Tag nu hans analyse af kærligheden i Kjærlighedens Gerninger. Her hævder han, at kærlighed i kristen forstand altid er selvopgivelsens kærlighed. Vi taler jo til dagligt ustandselig om kærlighed i vores kultur. Det er det, kunsten først og fremmest handler om – bøger, film skuespil etc. Men det er næsten altid den selvcentrerede kærlighed, det handler om. Banalt sagt: at jeg får min elskede i enden og dermed bliver lykkelig. Det er det, Kierkegaard kalder digterens kærlighed, som er en selvopfyldende kærlighed – en egoistisk kærlighed – også selv om det drejer sig om at elske et andet menneske. Han kalder det også forkærlighed, og taler på samme måde om venskabet – altså det at elske den, vi beundrer eller holder af eller har et eller andet slægtskab med eller er tiltrukket af rent seksuelt eller følelsesmæssigt. Vi gør det, siger han, for vores egen skyld. Og det er fint. Det er noget af det største, vi ved – og Kierkegaard taler på ingen måde om at opgive dette vidunderlige aspekt i menneskelivet. Askese, afholdenhed osv. siger ham ikke noget – slet ikke, når det foregår i kristendommens navn. Men selv kærligheden til et andet menneske – selv venskabet, som er noget af det mest vidunderlige, vi kan opleve – er ikke det højeste i menneskelivet. Der er noget, der er større end det, for Du skal elske din næste som dig selv!

Jamen, det er jo det, jeg gør, kan vi indvende, når vi er forelskede – når vi dyrker vores umistelige venskaber i omgangskreds eller familie, eller når vi elsker vores land. Nej, siger Kierkegaard – det er alt sammen fint nok, men den, du elsker i alt dette, er dig selv, og det

kan enhver – du glemmer din næste. Du glemmer ham, du ikke kan lide. Du glemmer hende, alle foragter – du glemmer alle de uelsk-værdige – for din næste er alle mennesker uden undtagelse! Du glemmer også somme tider at elske dig selv som din næste. Når du bliver led ved dig selv. Når du synker ned i selvhad - selvmedlidenhed – når du måske endda tænker på at slippe af med dig selv eller med dit liv, for nu kan det ikke blive værre - så er det fordi, du glemmer at elske dig selv som menneske – derfor ser du kun dig selv som mislykket – som den, der ikke kan leve op til fællesskabets krav. Men kristendom handler dybest set om, at der er sådan en kærlighed, som strømmer gennem enhver – Guds kærlighed, der har det særlige ved sig, at den gælder alle mennesker uden undtagelse. Det er den kærlighed, kristendommen forkynder. Og intet i verden overhovedet kan skille nogen som helst fra den kærlighed. Du skal elske din næste som dig selv!

Sådan en kærlighed er selvfølgelig upopulær for ethvert fællesskab, der bygger sin samhørighed på noget særligt. På særlige egenskaber eller særlige kvaliteter. Altså dette, at *vi* er sådan og sådan, *tror* sådan og sådan, *tænker* sådan og sådan, *taler* sådan og sådan – i modsætning til de andre, som vi slet ikke kan med – eller som vi måske tolererer, når det nu ikke kan være anderledes. Enhver eksklusiv sammenkomst – det være sig det religiøse fællesskab – det nationale – det kulturelle – det moralske – ja, selv det, som er bundet sammen med de tætteste familiebånd, begriber ikke denne ubetingede kærlighed – ja, dybest set opfattes den som en trussel mod alt, hvad vi holder højt – som et forræderi mod det, vi elsker. Det er fint at søge sammen med ligesindede på enhver måde – det er dejligt at banke svenskerne i fodbold! – men hvis fællesskabet for alvor bygger på en afsondring fra andre fællesskaber eller fra noget andet menneske – så er det i hvert fald ikke et kristent fællesskab. Heller ikke selv om man kalder sig nok så meget kristen kirke.

Det var den kærlighed, Jesus selv viste os - så eminent beskrevet i Det nye Testamente. Mennesket, der ikke kendte til grænser for anstændig opførsel, og som selvfølgelig blev henrettet som en folkefjende af samme grund. Det var de elendige, det var de udstødte, de skabede – idioterne – kvinderne – børnene – slaverne – romerne – tolderne – synderne – det var jo dem, han elskede for nu at sige det ligeud – og de forstod ham – ikke som det gale menneske, han blev udråbt til at være, men som et udtryk for Guds altfavnende kærlighed – de forstod det som selve livets mening. De forstod pludselig, at han i modsætning til alle de skriftkloge og lovkyndige vogtere af den sande jødiske religion – ene af alle tog det gamle bud om at elske sin næste som sig selv fuldt alvorligt – både i ord og i handling. Det var Gud selv, de så gennem Jesus, og derfor skrev de, som de skrev.

Kierkegaard taler om, at den kærlighed, der i sidste ende gælder os selv via den elskede eller via venskabet eller fædrelandet, har en dyb smerte indbygget i sig og samtidig en dyb frygt, som kommer af, at denne kærlighed er forgængelig. Den holder op, simpelt hen, på den ene eller anden måde – han har et herligt billede på den fyrige kærlighed, der begynder som et sprudlende kildevæld, men som har det med at ende som en stillestående og doven pyt - og så sidder vi der og ser tv-avis hver aften. Eller vi kan miste den elskede hvad øjeblik det skal være, så vi styrter fra den højeste lykke ned i den dybeste ulykke. Men sådan er det ikke med næstekærligheden, siger han så. Den ophører nemlig aldrig. Din næste er der jo altid, når din næste er alle mennesker og ikke i sidste ende dig selv og dine følelser. Og Kierkegaards - synes jeg - meget smukke råd til alle sørgende og ulykkelige mennesker – mennesker, der har mistet den, de elskede – mennesker, der selv har gjort sig umulige som elsker eller som ven, fordi de kom til at forråde kærligheden eller venskabet og derfor blev forkastet – og hvem har ikke prøvet det? – og hvem har ikke frygtet det dagligt? Eller for hvem kærligheden blev en doven pyt foran fjernsynet. Til dem siger Kierkegaard: Du skal elske din næste som dig selv! Deri er livet! Deri er den allerstørste trøst, som kan gives dér, hvor verden ingen trøst længere ejer. Dér findes den trøst – den evige trøst – at elske sin næste som sig selv. Tænk at trøste sørgende, ulykkelige og selvhadende mennesker med en befaling: Rejs dig op! Nu skal du virkelig elske! Så uhyrligt lyder den kristne påstand om kærligheden, som også er den kristne trøst, hvor verdens trøst handler om gengæld og hævn.

Jeg er blevet inviteret over til Hans til en gang golf i dag. Håber, det holder tørvejr.

12. maj

Æstetik og etik

Det gamle vægur tikker sit langsomme og ubarmhjertige tik-tak, der måler tidens gang. Dagene går hurtigt, når man har besøg af familien fra Ålborg og Ida med spil og leg og masser af rødvin og god mad. Var i Hedensted forleden og spillede golf med Hans og Robert og Viktor. Bagefter var der undervisning med pro'en, der mente, jeg burde købe nye jern. De gamle Ping'er var udtjente og forældede. Det forklarer jo en hel del. Men jeg tror nu nok, mit største problem med golf er min indbyggede frygt, der forhindrer mig i at udfolde mig frit. At frygte livet eller elske livet – at frygte mennesker eller elske mennesker – det er det, det handler om. Men det kunne nu være lækkert med nye jern alligevel, så jeg købte et sæt på nettet til 2.700 kr. Så må vi se om det hjælper.

Det græske ord for skuespiller er hypokrites. Ordet har også en anden betydning i retning af hykler. En der foregiver at være noget andet, end han er – en, der spiller en rolle, hvilket kan være fint nok, når det foregår på en dertil indrettet scene, men som ikke er så godt, når det foregår ude i virkeligheden. Der skal man ikke bære masker – som i øvrigt hedder persona – eller spille roller, men blot være sig selv (bekendt).

Det er imidlertid ikke så enkelt, som det lyder. Det viser sig nemlig ved nærmere efterforskning, at stort set alle mennesker spiller roller også derude i virkeligheden, hvor man ellers skulle være sig selv. Også selv om man netop mener, at det er det, man er – altså sig selv. Det er tilsyneladende kun spædbørn, som endnu ikke er kommet ind i nogen rolle, eller de, som af den ene eller anden grund har givet op, der ikke spiller roller.

Man fortager – hvis man i det hele taget vælger - et kierkegaardsk valg omkring sin eksistens ud fra kriteriet: Hvem er jeg? I de unge år er man måske tilbøjelig til at vælge det æstetiske – altså nyde livet som en anden Falstaff, der undskylder sin nydelse med, at det jo også er Guds gave og dermed en hellig pligt. Nydelse er i den forstand ikke blot en grådig tagen for sig af retterne, men også en til det yderste perfektioneret æstetik. Det er kunstneren, der forfiner sine udtryk til det perfekte – atleten, kenderen, anmelderen, der bedømmer ud fra kravet om det perfekte – eller som han ynder at kalde det guddommelige eller sande udtryk. Det er elskerens – ikke blot don Juan, men også Tristan og Romeo, der ikke kan leve uden den elskede, fordi den erotiske kærlighed til den eneste ene er selve livet. Æstetikerens er lidt frygtet og måske også lidt misundt af borgeren i almindelighed.

Eller man vælger - måske i en moden alder – det etiske, altså pligten frem for alt. Man vælger det, man *bør* vælge ud fra fællesskabets tarv, som går forud for egne behov og følelser. Det er embedsmanden - tjenestemanden, der ikke så meget er det af lyst som af pligt – det er præsten og juristen – læreren i det hele taget. Det er ham, der indretter sit liv som et urværk med principper om alt, som han henter i traditionen eller religionen. Han passer sin daglige dont, sine tider og sit helbred. Han er et familiemenneske og en opdrager af Guds nåde. Familien, fædrelandet, religionen spiller de store roller i hans liv, og derfor er han også højt skattet som samfundsborger.

Selvfulgelig filtrer det æstetiske og det etiske sig ind i hinanden, så ens handlinger sjældent er helt rent det ene eller det andet. I øvrigt er der ingen tvivl om, at vi lever i en æstetisk tidsalder med et stærkt krav om selvrealisering, som det hedder og en tilsvarende mindre opmærksomhed på fællesskabets tarv. Den gamle etiker, Jeronimus ryster på hovedet ad kvinders og børns og nu også homoseksuelles

rettigheder til at udfolde sig, som det passer dem. Alt er tilladt i æstetikens hellige navn, blot det ikke skader andre, og hvordan skal det gå for vores stakkels samfund uden den etik – de værdier, som holder det hele sammen?

Men fælles for det æstetiske og det etiske er, at det er skuespil. Det er skuespil i forhold til virkeligheden – i hvert fald i kristen forstand. Det er roller, som man påtager sig eller som bliver pålagt en. Man er på scenen og kommer ikke udenfor teatret. Og det kunne jo for så vidt være godt nok. Man kan sagtens leve et godt liv på scenen både fysisk og åndeligt. Kulisserne er jo her hos os ganske glimrende, og der synes at være plads til improvisationer af snart sagt enhver art. Det ligner faktisk virkeligheden selv.

Men det er det ikke. Og det var det, Jesus så forgæves prøvede at fortælle sin samtid. Han fortalte den om det, han kaldte Guds rige, som i og for sig var den virkelige virkelighed – det sande lys i modsætning til scenebelysningen – den uendelige virkelighed i modsætning til kulissen – sandheden i modsætning til hykleriet og løgnen – livet i modsætning til døden. Han fandt en lydhørhed blandt de udstødte – de, som var faldet igennem på livets scene i det spil, samfundet havde lagt til rette for dem. De uegnede og uduelige – de, som ikke kunne deres rolle – eller ville. De frygtsomme, som frygtede at falde igennem – og derfor gjorde det. Og han fandt sine modstandere blandt skuespillets hovedkræfter, instruktørerne og iscenesætterne – arrangørerne. Han priste spædbørnene, fordi de endnu ikke var kommet op på scenen, og han fremhævede de, der var faldet igennem, for de var nærmere virkeligheden, sandheden og lyset end de, som anså sig for selvskrevne. Han fortalte dem historier, der skulle få dem til at fatte virkeligheden og afsløre løgnen på scenen. Mærkelige historier, som ikke passede til den virkelighed, de kendte. Om betingelsesløs kærlighed i modsætning til forkærlighed. Om det ægte i forhold til den skinnende overflade. Om gavmildhed og tilgivelse i modsætning til nøjeregnende retfærdighed. Om sand livsglæde i modsætning til selvtilfredshed. Om det lidenskabelige storsind i modsætning til den indtørrede smålighed. Om det frygtløse livsmod i modsætning til den frygtsomme lydighed. Om det evige liv i modsætning til rollespillet.

Han udvidede den iscenesatte tilværelse med adskillige dimensioner, men folk i almindelighed var så indpodede i rollespillet, at de ikke forstod hverken ham eller deres eget brændende hjerte, når de hørte ham. De foretrak at blive siddende på scenen, da han kom og nedbrød teatrets mure – turde ikke rokke sig fra det éngang vedtagne spil. Og da han blev ved, tvang de ham op på scenen og sømmede ham fast, til han døde af det. Så kunne han vel lære det.

Men nej. For hans ånd og hans mærkelige ord levede videre blandt de fortabte, og lige siden har civilisationen ikke været helt den samme. Den sunde tvivl, han såede omkring det gode liv på scenen, har fulgt vores civilisation gennem de sidste 2000 år og har altid rørt ved vores hjerters inderlige længsel efter mere end teatret – mere end rollespillet. Vi er jo ikke bare skuespillere, men rigtige levende mennesker – mennesker af kød og blod og af Gud – skabt til andet og mere end roller og frygtsomme replikker. Det var ikke et teater, Gud skabte til os som ramme om vores liv – det var det uendelige univers, hvor alt er muligt.

Katten kommer hjem hver morgen og ligner noget katten har slæbt ind. Forrevet og skambidt og forslået, humper den hen til sit fad, æder og lægger sig op i sin gyngestol og sover resten af dagen, indtil den lusker ud om aftenen til nattens nye udskejelser. Tænk, hvis den skrev natbog...

22. maj

Konklusion

I 1940 skrev Poul Henningsen sangen med det berømte omkvæd: Man binder os på mund og hånd... Den blev opfattet som Poul Henningsens modstand mod besættelsen, og det er jo fint nok, men han skrev også følgende:

"Kærlighed og ægteskab,
hvad kommer de hinanden ved?
Kedsomhedens tomme gab,
til kæben går af led.
Elskov er den vilde blomst:
I gartnerhænder går den ud.
Skærmet får den sin bekomst
men blomstrer hedt i storm og slud.

Man binder os på mund og hånd
med vanens tusen fine bånd,
men ingen kan ejes.
Vi flagrer os fri.
I alle kærtegn er en flugt,
de røde sansers vilde flugt
fra pligternes tvungne, fortrampede sti.

Jeg kommer til at tænke på denne sang, når jeg betænker Jesus' forkyndelse, hvilket Poul Henningsen nok ryster på hovedet ad. Men der er måske alligevel et sammenfald med Jesus' krav om hjertets frie tilslutning frem for forstandens kolde beregning. "Du skal elske!"

siger han igen og igen. Det handler ikke om at gøre 'det rigtige' eller følge loven eller opføre sig som forventet. Det handler om at elske som den vilde blomst, man er – før man kommer i de velmenende religiøse moralisters 'gartnerhænder'.

Tænk nu, hvis det var det, der var essensen af kristendommen. At klynge sig til sit eget vilde hjerte og sige nej tak til alle dem, der påstår at vide bedre end dit eget hjerte. Venligt men bestemt. Er det ikke den ultimative anerkendelse og accept af – ja, hengivenhed og kærlighed mod det enkelte menneske – i grel modsætning til forkyndelsen af mennesket som uværdig synder i forhold til 'den rette vej' og 'den sande lære'? I forhold til Gud? Jo! Det er jo derfor, det hedder elske og ikke bare 'yde retfærdighed'. Det er derfor, kærligheden er betingelsesløs og grænseløs og ikke forkærlighed.

Jeg ved ikke, om Poul Henningsen var kulturradikal ateist, men han har ramt hovedet på sømmet med sin længsel efter 'røde sansers vilde flugt' – den dybe menneskelige længsel efter frihed fra civilisationens, vanens og pligtens 'tusen fine bånd'. Det er menneskehjertets længsel efter at blive sig selv.

Nu ikke mere snak. Sommeren kommer sent og langsomt i år, men den er til handling og kærlighed og ikke til evindelige skrivelser og grublerier. Græsplænen slår jo ikke sig selv. Vi har haft besøg af børn og børnebørn og været på besøg i Ferring hos gode venner til male-riudstilling og golf. Dagene er blevet lange og lyse. Fuglene fodrer allerede deres nyudklækkede unger i foderhuset. Nattegalen synger for i koret af fuglestemmer. I går regnede det 70 mm, men i dag er det blå himmel om end lidt køligt for årstiden.

Og sådan går livet sin stille gang efter naturens fine orden. Hvor svært kan det være?

27. maj

Konklusion 2. Jeg bliver aldrig færdig!

Det handler vel i virkeligheden om forholdet mellem fællesskabet og den enkelte. Hvem er din Gud? Fællesskabet eller det enkelte medmenneske? Det var måske Jesus' opgør til fordel for det enkelte medmenneske. Jeg ser i hvert fald mange tegn i evangelierne på, at Jesus dyrker det enkelte menneske frem for fællesskabet, samfundet, religionen. For mig at se guddommeliggør han medmennesket, som jo – på samme måde som Gud – skal elskes. Næstekærlighed er lige så vigtig som kærlighed til Gud. Religion – ikke mindst statsreligion – handler om fællesskabets overlevelse – om sammenhængskraft, tradition osv. Men næstekærligheden sætter det enkelte medmenneske over fællesskabet, så at sige, og det er ikke mindre end en fuldstændig omvurdering af alle de nedarvede religiøse værdier – selv i vores tid. Nedbryd templerne, sagde han. Vogt jer for

farisæerne og de skriftkloge – de religiøse, der netop sætter rigid lovoverholdelse og religiøse øvelser over ansvaret for det enkelte menneske. Vogt jer for de falske profeter. På deres frugter skal I kende dem. Er du på vej i kirke og kommer i tanke om, at du egentlig ikke har det så godt med din kone eller dine børn eller din ven, så drop kirkegangen og gør noget ved sagen, for det er det vigtigste. I kirke kan du jo altid komme. På samme måde med de fattige – dem kan I jo altid give til, men forholdet til dine nærmeste – til hin enkelte – har du ikke altid, og derfor skal du passe på det og værne om det. Du skal dyrke det, som om det var din Gud. Din omgangskreds. Din næste. Dine nærmeste, som det gamle ord egentlig betyder. Kast af, hvad du magter i de nærmeste krav, siger Bjørnson vistnok noget i retning af. Det er vigtigere end alt andet – også vigtigere end fællesskabets tarv.

Fra vi var ganske små har vi fået tudet ørerne fulde af fællesskabet, som man skylder alt. Fædrelandet, som man vil dø for, om så det gælder. Danmark dejligst og om kærlighed til fædrelandet. Og det lyder jo smukt og dejligt at være født i Danmark og have hjemme netop her, men aldrig må kærligheden til fædrelandet eller fædrelandets gud overgå kærligheden til din nærmeste – altså det menneske, du har noget kørende med. Eller du, som samaritaneren, møder på din vej. Aldrig! Så når staten kræver, at du slår ihjel for fædrelandets skyld, må du sige blankt nej... I hvert fald som kristen! For så er det jo din næste, du slår ihjel, og hvor er kærligheden i det? Eller når samfundet anerkender medfødte privilegier eller opdeler mennesker i forskellig rang og stand – i gode og onde, store og små – venner og fjender – så holder det ikke. Det bygger i kristen forstand på løgn og forstillelse. Du kan altså ikke elske både dit fædreland og din næste. Du må vælge. Krig er organiseret statsautoriseret drab på din næste. For i Jesus' optik er fædrelandets fjender ikke hans fjender. Han omgikkes dem og spiste og drak med fjenderne af religionen og af samfundet – ja selv besættelsesmagten hjalp han, hvis den var i nød. Hans virkelige fjender var de, der satte religionen og samfundet eller noget som helst over det enkelte menneske, og det var da også dem, der til sidst slog ham ihjel. Men hans revolutionerende tanke opstod af graven så at sige, og budskabet bredte sig for en stund, indtil det blev overtaget af skriftkloge farisæere og gjort til en samfundsreligion – til netop det, han bekæmpede indtil døden.

At være kristen er at sætte det enkelte menneske højere end samfundets tarv. At være kristen er i den forstand en form for anarkisme. Derfor har statsmagten i virkeligheden ingen hånds- eller halsret over det enkelte menneske, sådan som den påstår. Samfundskontrakten er ugyldig – den der siger, at samfundet giver dig beskyt-

telse, og til gengæld må du altså indrette dig under samfundets krav, følge samfundets love og tage imod samfundets straf. Du må aflægge troskabsed til samfundet, så at sige, hvis du vil have samfundets beskyttelse. Og det gør vi jo så – fødes ind i det og bliver vel egentlig aldrig spurgt. Det er ligesom givet på forhånd. Der findes ikke andre muligheder for mennesker i dag. Slet ikke i dag, hvor vi er registrerede og overvågede i alle ender og kanter, har nummer og er borgere og forventes at følge med i samfundsudviklingen, som det hedder. Forventes at leve på samfundets betingelser.

Men som kristne kan vi ikke længere dyrke fællesskabet frem for det enkelte menneske. Vi kan ikke acceptere, at samfundet eller fællesskabet på den måde gør sig til herre over mennesker. Det kan være nok så nyttigt og nok så hensigtsmæssigt, men det går ikke. Dertil er mennesker alt for dyrebare. Jeg blev ikke skabt for fællesskabets skyld, men for min næstes.

Men kan man ikke på samme tid være en god samfundsborger, der gør sin samfundsmæssige pligt og elske sin næste? Jo, et langt stykke hen ad vejen nok, og det er vel det, de fleste prøver på, men der vil hele tiden opstå situationer, hvor du skal vælge mellem at være en god samfundsborger og elske din næste. Gang på gang bliver du bedt om at ofre det enkelte menneskes frihed for samfundets skyld – for helhedens skyld – for sagens skyld. Gang på gang får du at vide, som Kajfas sagde det under retssagen mod Jesus: Det er bedre, at ét enkelt menneske dør, end at samfundet går til grunde. Og det er lige præcis den logik, der ikke holder for de kristne – hvilket fremgår af evangelierne med al tydelighed. Jf. Ivans brændende spørgsmål i Brødrene Karamassov: Hvis du kunne frelse verden, ville du så gøre det, hvis prisen var en lille fattig piges liv?

Derfor er folkekirken selvfølgelig et kompromis. Kirken forkynder jo selvsagt næstekærligheden, men på den anden side forherliger den jo også fædrelandet og ikke mindst det kirkelige fællesskab – dyrker det ligefrem ifølge kirkens trosbekendelse. Men også her gælder det vel, at det enkelte menneskes tarv altid er vigtigere end fællesskabets. Jeg tror ikke på kirken så lidt som på staten – jeg tror på min næste. Det er hende, jeg vier mit liv til med al den kærlighed, jeg formår. For kun gennem kærligheden til min næste lever jeg som et sandt og helt menneske. Det er og bliver det nærmeste, jeg kommer til et sandt menneskeliv efter Guds mening.

Derfor forkyndte Jesus ikke-voldelig ulydighed mod de religiøse og statslige autoriteter – ikke blot for ulydighedens skyld eller, for den sags skyld, frihedens – men for næstens skyld. Frihed er som bekendt sjældent frihed *fra* noget, men frihed *til* at være et sandt og helt menneske båret af kærlighed til sin næste med alt, hvad det indebærer. Det er, hvad Jesus kalder Guds rige. For nu at sige det på den måde. Modsætningen til kejserens og for den sags skyld alle

andre riger og alle fællesskaber på jorden inklusive kirken. Guds rige er kærlighed til næsten. Og det er i den uendelige kærlighed, livet findes.